

การวิเคราะห์บทบาทของผีเสื้อที่มีผลต่อตัวละครสำคัญในวรรณคดีบทละคร
สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ปริญญาณิพนธ์
ของ
ไพบลีย์วรรณ รักพันธุ์

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย

มีนาคม 2540

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณะกรรมการควบคุมและคณะกรรมการสอบได้พิจารณาปริญญานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
วิชาเอกภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

คณะกรรมการควบคุม

..... ประธาน

(อาจารย์วินัย ภูระหงษ์)

..... กรรมการ

(อาจารย์ยุษณา กาญจนทัต)

คณะกรรมการสอบ

..... ประธาน

(อาจารย์วินัย ภูระหงษ์)

..... กรรมการ

(อาจารย์ยุษณา กาญจนทัต)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(อาจารย์สุภา ปานเจริญ)

บัณฑิตวิทยาลัยอนุมัติให้รับปริญญานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(ดร.ศิริยุภา พูลสุวรรณ)

วันที่ ..14.... เดือน มีนาคม พ.ศ. 2540

ประกาศคุณูปการ

ปริญญาานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาจากอาจารย์วินัย ภูระหงษ์ ประธานที่ปรึกษาปริญญาานิพนธ์ อาจารย์อุษณา กาญจนทัต กรรมการที่ปรึกษาปริญญาานิพนธ์ ท่านทั้งสองได้กรุณาให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ช่วยตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ อีกทั้งให้ความเมตตาห่วงใยแก่ผู้วิจัยอย่างยิ่ง ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์สุภา ปานเจริญ กรรมการสอบปริญญาานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์แก่งานวิจัย

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ในภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันตก คณะมนุษยศาสตร์ที่ช่วยประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้และให้คำแนะนำอันมีค่า ช่วยให้ปริญญาานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบิดามารดา ผู้มีพระคุณสูงสุดในชีวิตของผู้วิจัยที่ให้อำนาจใจ ความช่วยเหลือและความห่วงใยตลอดมาจนประสบความสำเร็จ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณด้วยความรักและเคารพเป็นอย่างยิ่ง

ไพบูลย์วรรณ รักพันธ์

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	บทนำ	1
	ภูมิหลัง	1
	จุดมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า	2
	ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	2
	ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	3
	นิยามศัพท์เฉพาะ	3
	วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	3
	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า	4
2	บทละครสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น	7
	รวมเกียรติ	7
	อนุรุธ	9
	ดาหลัง	11
	อิเหนา	12
	ไชยเชษฐ์	16
	ควาวิ	17
3	บุคลิภาพและบทบาทของผีเลี้ยงในบทละครสมัยรัตนโกสินทร์ ...	21
	1. บุคลิภาพ	21

2. บทบาท	49
ผู้รับใช้และสนองความประสงค์	49
ผู้ให้คำปรึกษา	57
ผู้เป็นเพื่อนแท้	64
ผู้ปกป้องดูแลให้ความช่วยเหลือ	71
4 อิทธิพลของเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อพฤติกรรมของตัวละครสำคัญในวรรณคดี	
บทละครสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น	75
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	108
สรุป	108
อภิปรายผล	111
ข้อเสนอแนะ	112
บรรณานุกรม	113
ภาคผนวก	117
ประวัติย่อของผู้วิจัย	128

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

วรรณคดีเป็นงานสร้างสรรค์ สิ่งที่หลอมรวมความนึกคิด จินตนาการ วัฒนธรรมและค่านิยมของสังคมในแต่ละยุคสมัย เพราะฉะนั้นสิ่งที่ปรากฏในวรรณคดีจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นสภาพของสังคมแต่ละยุคสมัย ไม่ว่าจะเป็นด้านชีวิตความเป็นอยู่ สภาพสังคมหรือความรู้สึคนึกคิดของคนในสังคม ดังที่ศักดิ์ศรี แยมันดดา (2534 : 102) กล่าวว่า

วรรณคดีเปรียบดังกระจกที่ส่องให้เห็นภาพชีวิตของคนและสังคม โดยทุกแง่มุมตามสภาพปกติ เพราะวรรณคดีคือเรื่องราวที่เกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ สิ่งใดเกี่ยวกับมนุษย์ สิ่งใดที่แสดงวิถีชีวิตส่วนนั้นย่อมปรากฏในวรรณคดีในแต่ละยุคแต่ละสมัย การจะศึกษาเรื่องราวของมนุษย์และวิถีชีวิต อาจจะได้พบได้ในวรรณคดี ทำให้เกิดความเข้าใจของคนในแต่ละยุคแต่ละสมัยได้เป็นอย่างดี และยังชี้ให้เห็นสภาพสังคมชนบทรวมเนียมประเพณี ตลอดจนค่านิยมและความเชื่อต่าง ๆ อีกด้วย

เมื่อวรรณคดีเปรียบเสมือนกระจกที่สะท้อนสภาพสังคม ดังที่กล่าวมาข้างต้น ตัวละครในวรรณคดีจึงน่าจะเป็นกระจกสะท้อนสภาพของคนในสังคมนั้น ๆ เช่นกัน ดังที่สุมาลี วีระวงศ์ (2534 : 102) กล่าวไว้ว่า "การศึกษาวรรณคดีในสมัยใด สิ่งที่เราจะได้รับคือสภาพชีวิตในสังคมตัวละครในวรรณคดีไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์ ชนชั้นกลาง หรือบ่าวไพร่ ต่างก็เหมือนผู้มีตัวตนในชีวิตจริง"

แสดงให้เห็นว่าลักษณะนิสัย พฤติกรรมรวมถึงการดำเนินชีวิตของตัวละครในวรรณคดีย่อมจะเหมือนกับบุคคลในสมัยนั้นนั่นเอง

/ในวรรณคดีไทยมีตัวละครหลายประเภท อาทิ พระเอก นางเอก ตัวละครปรปักษ์ และตัวละครอีกประเภทหนึ่งซึ่งมีความสำคัญและน่าศึกษาไม่น้อยกว่าตัวละครประเภทอื่นคือ ตัวละครที่เป็นพี่เลี้ยงของตัวละครสำคัญในวรรณคดีไทย เนื่องจากพี่เลี้ยงเป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดกับตัวละครสำคัญ พี่เลี้ยงจะเป็นผู้ที่คอยติดตามดูแลรับใช้ตลอดจนให้คำปรึกษาและเป็นกำลังใจให้กับตัวละครสำคัญในยามที่ตัวละครสำคัญประสบปัญหา ดังตัวอย่างในบทละครนอกเรื่องไชยเชษฐ์ เมื่อนางสุวิชาพบกับปัญหาครอบครัว นางวิฬาร์ซึ่งเป็นพี่เลี้ยงผู้คอยเตือนสติ และให้กำลังใจนางสุวิชาเพื่อต่อสู้กับปัญหาต่างๆ จนเหตุการณ์ที่เลวร้ายคลี่คลายไปในที่สุด

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าพี่เลี้ยงมีความใกล้ชิดผูกพันกับตัวละครสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะคำปรึกษาและคำแนะนำของพี่เลี้ยง จะมีผลทำให้พฤติกรรมและการดำเนินชีวิตของตัวละครสำคัญเปลี่ยนไป ตัวละครที่มีพี่เลี้ยงแนะนำการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ตัวละครสำคัญก็จะประสบความสำเร็จในชีวิต ส่วนตัวละครสำคัญบางตัวที่มีพี่เลี้ยงชักจูงให้ดำเนินชีวิตในทางที่ผิด ตัวละครสำคัญก็จะไม่ประสบความสำเร็จในชีวิต คำแนะนำและคำปรึกษาของพี่เลี้ยงที่ให้กับตัวละครสำคัญนั้น มักจะเป็นปมของเรื่องและทำให้เนื้อเรื่องดำเนินต่อไปผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาบทบาทของพี่เลี้ยงที่มีผลต่อพฤติกรรม และการดำเนินชีวิตของตัวละครสำคัญ และในส่วนที่เป็นปมของเรื่องที่จะทำให้เนื้อเรื่องในบทละครดำเนินต่อไปด้วย

จุดมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

เพื่อศึกษาบทบาทและอิทธิพลของพี่เลี้ยงตัวละครสำคัญ ในบทละครสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ความสำคัญในการศึกษาค้นคว้า

ทำให้ทราบถึงอิทธิพลของพี่เลี้ยงที่มีผลต่อพฤติกรรม และการดำเนินชีวิตของตัวละครสำคัญในบทละครสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

ผู้วิจัยศึกษาบทบาทของตัวละครที่เป็นพี่เลี้ยงของตัวละครสำคัญโดยคัดเลือกจากวรรณคดี บทละครสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจำนวน 6 เรื่อง ได้แก่

1. รามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์บทละครในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
2. อนุรุท พระราชนิพนธ์บทละครในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
3. ดาหลัง พระราชนิพนธ์บทละครในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
4. อิเหนา พระราชนิพนธ์บทละครในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
5. ไชยเชษฐ์ พระราชนิพนธ์บทละครในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
6. คาวี พระราชนิพนธ์บทละครในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

วรรณคดีบทละครบางเรื่องในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่ไม่ได้นำมาศึกษาเนื่องจากในบทละครเรื่องนั้นๆไม่ปรากฏบทบาทพี่เลี้ยงที่ชัดเจน

นิยามศัพท์เฉพาะ

พี่เลี้ยง หมายถึง ผู้มีหน้าที่เลี้ยงดู ปกป้อง ตลอดจนให้คำปรึกษาในด้านต่าง ๆ แก่ตัวละครสำคัญทั้งนี้หมายรวมถึงคนรับใช้ที่มีบทบาทหน้าที่อย่างเดียวกัน
บทบาท หมายถึง การกระทำตามหน้าที่ของพี่เลี้ยง

วิธีดำเนินการค้นคว้า

การวิจัยนี้มีการศึกษาเป็นลำดับดังนี้

1. การศึกษาตัวละครที่เป็นพี่เลี้ยงจากวรรณคดีเรื่องต่างๆตามขอบเขตที่กำหนดไว้

2. วิเคราะห์ข้อมูล

2.1 วิเคราะห์บทบาทของพี่เลี้ยงของตัวละครสำคัญ

2.2 วิเคราะห์อิทธิพลของพี่เลี้ยงที่มีผลต่อพฤติกรรมและวิถีชีวิต

ของตัวละครสำคัญ

3. เสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

เอกสารเกี่ยวกับลักษณะและบทบาทของพี่เลี้ยงของตัวละครสำคัญในวรรณคดีไทย

1. บทความ

วิมลศิริ ร่วมสุข (2523) เขียนบทความเรื่อง "วิเคราะห์ลักษณะและบทบาทของตัวละครที่เป็นพี่เลี้ยงของตัวละครในวรรณคดีไทย" โดยศึกษาจากวรรณคดี 9 เรื่อง ได้แก่ อิเหนา อรุณรุ่ง ลิลิตเพชรมงกุฎ ลิลิตพระลอ ศกุนตลา ไชยเชษฐ์ พระอภัยมณี สมุทรโฆษคำฉันท์ และขุนช้างขุนแผน สรุปได้ว่าพี่เลี้ยงและตัวละครเอกจะเป็นเพศเดียวกัน แม้แต่ในเรื่องไชยเชษฐ์ พี่เลี้ยงของนางสุวิญชา ซึ่งเป็นแมวก็นางแมวชื่อนางวิฬาร์ ส่วนใหญ่พี่เลี้ยงจะมีอายุมากกว่าตัวละครเอกมีความเฉลียวฉลาด มีตระกูลดี มีลักษณะงดงาม แต่จะไม่งามไปกว่าตัวละครเอก

2. งานวิจัย

วาริ ตัณฑุลากร (2520) ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง "การศึกษาเชิงวิเคราะห์ลิลิตเพชรมงกุฎของเจ้าพระยาพระคลัง(หน)" โดยศึกษาเกี่ยวกับที่มาของเรื่องว่าแต่งโดยอาศัยเค้าเรื่องจากนิทานสันสกฤต ชื่อว่า เวตาลปัญจวิคิตี หรือนิทานยี่สิบห้าเรื่องของเวตาล และวิเคราะห์ลิลิตเพชรมงกุฎในด้านลักษณะคำประพันธ์ ได้แก่ วิธิต่าง ๆ ท่วงทำนองการแต่ง ศิลปะการแต่ง นอกจากนี้ยังได้วิเคราะห์ลิลิตเพชรมงกุฎในแนววรรณคดีวิจารณ์ตะวันตกโดยวิเคราะห์โครงเรื่องและตัวละคร ซึ่งมีเนื้อหากล่าวถึงพี่เลี้ยงของตัวละครเอกว่าจะเป็นผู้ที่มีความฉลาดรอบคอบ จนอาจกล่าวได้ว่ามีความเฉลียวฉลาดมากกว่าพระเอก และกวีได้

กำหนดบทบาทให้ผู้ช่วยพระเอกมีความเก่งกล้าก็เพื่อช่วยแก้ปัญหา หรือปกป้องอันตรายที่เกิดขึ้นกับพระเอก

สมพร ร่วมสุข (2521) ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง "วิเคราะห์บทบาทของตัวละครมนุษย์ใน บทละครใน และ บทละครนอก" ผู้วิจัยได้ศึกษาที่มาและประเภทของตัวละครมนุษย์ และวิเคราะห์อุปนิสัย บทบาท และคุณค่าของตัวละครทั้งฝ่ายดีและฝ่ายร้ายโดยวิเคราะห์จากวรรณคดี 9 เรื่อง ได้แก่ รามเกียรติ์ อิเหนา อุนรุท สังข์ทอง การเกิด ไกรทอง ไชยเชษฐ์ มโนราห์ และสุวรรณหงส์ ซึ่งมีเนื้อหากล่าวถึงพี่เลี้ยงว่ามีหน้าที่คอยช่วยเหลือตัวละครเอกฝ่ายดี ที่อยู่ในภาวะคับขันหรืออยู่ในอันตรายและเป็นผู้ที่ติดตามคอยปรนนิบัติรับใช้

ยุรฉัตร บุญสนิท (2522) ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง "พระราชนิพนธ์บทละครในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย" ผู้วิจัยได้ศึกษาลักษณะของครอบครัวและการสมรสในบทละครนอก เปรียบเทียบกับลักษณะครอบครัวและการสมรสที่แท้จริงในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และศึกษาอิทธิพลของสังคมและวัฒนธรรมประเพณีไทยที่มีผลต่อลักษณะ ครอบครัว และการสมรสในบทละครนอก โดยศึกษาจากบทละครนอก 5 เรื่อง ได้แก่ สังข์ทอง ไชยเชษฐ์ มณีพิชัย ไกรทอง และคาวี ซึ่งมีเนื้อหากล่าวถึง ยายเฒ่าที่ศบระสาท ว่าเป็นข้าเก่าของนางจันท์สุดา แต่ภายหลังได้รับอาสาท้าวสินนุราช เพื่อนำนางจันท์สุดามาถวายเป็นมเหสี นอกจากนี้ยังได้พยายามใช้กลอุบายต่างๆจนสามารถฆ่าพระคาวีแล้วนำตัวนางจันท์สุดาไปถวายท้าวสินนุราช จึงถือว่าการกระทำของยายเฒ่าที่ศบระสาทส่งผลร้ายต่อนางจันท์สุดา ผู้เป็นเจ้านายคนเก่านั้นเอง

ลักขณา โตวิวัฒน์ (2523) ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง "การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทละครพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 เรื่องคาวี" โดยศึกษาเกี่ยวกับที่มารูปแบบของการแต่งเรื่องเปรียบเทียบกับพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องคาวีกับสื่อโคคำฉันทน์ ว่ามีความเหมือนกันในด้านโครงเรื่องแต่มีความแตกต่างกันในด้านชื่อตัวละคร ชื่อเมือง และในส่วนรายละเอียดในเรื่องคาวีที่พระบาทสมเด็จพระ

พระพุทธรูปเลื้อยห้าล้านภักดีทรงเพิ่มเติมอีกได้แก่ ตัวละคร เช่น นางคันทมาลี ไวยทัต หมอเสน่ห์ และในส่วนเนื้อเรื่องที่มีการเพิ่มเติมขึ้นคือการบรรยายลักษณะ ท้าวสินธุราช การทะเลาะวิวาทระหว่างนางคันทมาลีกับนางจันท์สุดา และการบรรจบระหว่างควาวิกับไวยทัต ผลการศึกษามีส่วนที่กล่าวถึงเผ่าทักศาประสาทว่าเป็นตัวละครที่ประสานเรื่องให้เกิดความยุ่งยากขึ้นเป็นลำดับ มีลักษณะนิสัยมักใหญ่ใฝ่สูง และเอาตัวรอด ซึ่งเป็นนิสัยอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความทะเยอทะยาน ต้องการความสุขสบาย และเมื่อถึงคราวมีอันตรายก็ต้องพยายามหนีเอาตัวรอด ด้วยวิถีทางที่คิดว่าดีที่สุด

จากบทความและงานวิจัยทั้งหมดที่อ้างถึงนี้มีเนื้อหาที่มีประโยชน์ และเป็นแนวทางในการวิจัย เรื่องวิเคราะห์บทบาทของผีเสื้อที่มีผลต่อตัวละคร สำคัญในบทละครสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

บทที่ 2

บทละครสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

บทละครสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่มีบทบาทเปลี่ยนแปลงได้แก่ บทละครเรื่อง รามเกียรติ์ อนุรุธ ดาหลัง อิเหนา ไชยเชษฐ์ และคาวี ผู้วิจัยขอสังเขปบทละครแต่ละเรื่อง ดังนี้

รามเกียรติ์

บทละครเรื่องรามเกียรติ์เป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกที่ได้ทรงนำเค้าเรื่องมาจากคัมภีร์รามายณะของอินเดียรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 นี้มีความยาว 117 เล่มสมุดไทย รวมคำกลอนไม่ต่ำกว่า 60,000 คำกลอน

เนื้อความตอนแรกกล่าวถึงอสูรทำความเดือดร้อนแก่มนุษย์ พระนารายณ์จึงทรงแบ่งภาคลงมาและกล่าวถึงกำเนิดตัวละครต่างๆมากมาย และเนื้อความในตอนต่อไปนี้เป็นตอนเริ่มกล่าวถึงนางค่อมกัจฉีซึ่งเป็นพี่เลี้ยงนางไภยเกษีความว่า

ท้าวอชบาลแห่งกรุงศรีอยุธยามีพระโอรสชื่อทศรถ เมื่อท้าวทศรถเจริญวัยขึ้น ท้าวอชบาลจัดการอภิเษกท้าวทศรถกับนางเกาสุริยา นางไภยเกษีและนางสมุทรรชา ต่อมาท้าวอชบาลสิ้นพระชนม์ ท้าวทศรถได้ครองราชสมบัติ วันหนึ่งพระอินทร์เชิญท้าวทศรถไปปราบปรามทนต์ยักษ์ ซึ่งทำตัวเป็นอันธพาลอยู่บนสวรรค์ นางไภยเกษีตามเสด็จด้วย ในขณะที่รบอยู่เพลาธของท้าวทศรถหัก นางไภยเกษีใช้แขนสอดแทนไว้จนท้าวทศรถรบชนะ ท้าวทศรถจึงประทานสัญญาไว้ว่าหากนางประสงค์สิ่งใดก็จะประทานให้ทุกสิ่ง

มเหสีทั้งสามประสูติโอรสสี่พระองค์คือ นางเกาสุริยาให้กำเนิดพระราม นางไภยเกษีให้กำเนิดพระพรต นางสมุทรรชาให้กำเนิดพระลักษมณ์และพระสัตรุต เมื่อสฤมารเจริญวัยขึ้นก็ทรงศึกษาศิลปวิทยากับฤาษีวชิษฐ์ และพระฤาษีสวามิตร

จนมีความชำนาญในการยิงศร วันหนึ่งพระรามทรงประลองศรโดยยิงที่หลังนาง ค่อมกุกจีให้หลังดั่งกลับไปมา เป็นที่สนุกสนานกับพระอนุชาและเสนา นางค่อมกุกจีก็อายจึงผูกใจเจ็บพระรามตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ท้าวทศรถครองราชย์อยู่หกหมื่นปี ดำริให้พระรามครองราชย์ นางค่อมกุกจีซึ่งเป็นพี่เลี้ยงนางไภยเกษีผู้มีความแค้นเคืองพระรามจึงได้โอกาสแก้แค้น โดยยุยงนางไภยเกษีให้ทูลขอพรท้าวทศรถ ให้พระพรตโอรสของนางไภยเกษีครองราชย์ก่อนพระราม และให้พระรามออกเดินป่าสิบสี่ปีจึงกลับมาครองเมือง ท้าวทศรถประทานพรตามที่นางขอเพื่อรักษาสัตย์ จึงเป็นเหตุให้พระรามต้องออกจากเมือง โดยมีพระลักษมณ์และนางสีดาตามเสด็จ ท้าวทศรถโหม่นสยี้และประกาศห้ามนางไภยเกษีและพระพรตถวายพระเพลิงพระศพของพระองค์

ขณะพระรามเดินดง ทศกัณฐ์ได้ลักพานางสีดาไปไว้ที่กรุงลงกา พระรามพระลักษมณ์ออกติดตามและได้กำลังทัพช่วยเหลือจากนครขีดขินในการทำศึกชิงนางสีดากลับคืน การทำสงครามระหว่างฝ่ายพระรามกับฝ่ายทศกัณฐ์นั้น ทศกัณฐ์มีญาติพี่น้องมาช่วยทำสงครามเป็นจำนวนมากและได้ปราชัยถึงชีวิตแทบทั้งหมด

เมื่อเสร็จสิ้นสงครามพระราม นางสีดา และพระลักษมณ์กลับสู่อยุธยา และได้บำเหน็จรางวัลให้ทหารโดยทั่วหน้า พระรามแต่งตั้งให้พิเภกเป็นเจ้าเมืองลงกาพร้อมพระราชทานนามใหม่ว่าท้าวทศศิวิวงศ์

ไพนาสूरียวงศ์เป็นโอรสนางมณฑาทิกับทศกัณฐ์ ไพนาสूरียวงศ์มีพี่เลี้ยงชื่อ วรณีสूर เป็นลูกของท้าวชีวหารากษสแห่งลงกา เมื่อไพนาสूरียวงศ์มีอายุได้ 13 ชันษาทราบความจริงจากวรณีสूरว่า ตนไม่ใช่โอรสของพิเภกแต่เป็นโอรสของทศกัณฐ์เพราะตอนนางมณฑาทิได้เป็นมเหสีฝ่ายซ้ายของพิเภกนั้น นางทรงครรภ์กับทศกัณฐ์ได้หนึ่งเดือนแล้ว เมื่อไพนาสूरียวงศ์ทราบเรื่อง จึงเกลียดชังพิเภกและได้ไปหาท้าวจักรวรรดิเจ้าเมืองมลิวัน ซึ่งเป็นสหายของทศกัณฐ์ เพื่อเล่าเรื่องทศกัณฐ์ลี้มและขอกองทัพจากท้าวจักรวรรดิ เพื่อไปกู้กรุงลงกาคืนจากพิเภก ท้าวจักรวรรดิเต็มพระทัยให้ความช่วยเหลือเพื่อแก้แค้นแทนทศกัณฐ์ เมื่อทำสงคราม พิเภกเสียทีจึงถูกท้าวจักรวรรดิจับตัวได้ จึงนำไปใส่ตรูไว้ แล้วอภิเษกไพนาสूरียวงศ์เป็นเจ้าเมืองลงกาทรงนามว่าท้าวทศพิน เมื่อพระรามทรงทราบเรื่องจึงให้พระพรตและพระสัตรุตนำทัพมาช่วยพิเภก ท้าวทศพินออกรบต่อสู้

พระพรตจับท้าวทศพินได้มีบัญชาให้นำตัวท้าวทศพินและวรณีสู่รมาลงโทษ ด้วยการประจานและประหารชีวิตทั้งคู่โดยตัดเศียรเสียบไว้ที่ประตูเมืองลงกา

ต่อมาพระพรตยกทัพมาทำสงครามกับเมืองมลิวัน ตอนแรกท้าวจักรวรวรดีทรงให้โอรสทั้ง 3 องค์ได้แก่ สุริยาภพ บรรลีย์จักร และนนุพัคตร์ออกรบ ครั้นโอรสสิ้นพระชนม์หมด จึงทรงขอให้ท้าวไวยतालเจ้าเมืองกुरुราชณ์ในบาดาลมาช่วย แต่ท้าวไวยतालก็ถูกนิลพัทซึ่งเป็นทหารพระรามฆ่าตาย ภายหลังท้าวจักรวรวรดีจึงต้องทำสงครามด้วยพระองค์เอง และสิ้นพระชนม์ในสนามรบนั่นเอง

หลังจากนั้นเป็นเรื่องของพระรามทรงผิตพระทัยกับนางสีดา เมื่อพระอิศวรทรงทราบจึงไกล่เกลี่ยให้คืนดีกัน และอภิเษกพระรามกับนางสีดาอีกครั้งบนสวรรค์ ต่อมาเกิดมีคนธรรพ์ประพฤติดัวเป็นอันธพาล พระรามจึงให้โอรสทั้งสองได้แก่ พระมงกุฎ และพระลบไปปราบคนธรรพ์จนสำเร็จ บ้านเมืองจึงมีความสงบสุขนับแต่นั้นมา

อุณรุท

อุณรุทเป็นบทละครพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก บทละครเรื่องนี้เป็นการอวตารของพระนารายณ์ปางกฤษณาวตารที่ลงมาปราบยักษ์ ที่ทำความเดือดร้อนให้ชาวโลกดังมีเนื้อเรื่องย่อดังนี้

ท้าวกรุงพานเป็นยักษ์ตนหนึ่ง มีสิบเศียรยี่สิบกร ครองเมืองรัตนามีมเหสีชื่อไวยกาเทวี ท้าวกรุงพาน มีนิสัยชอบประพฤติผิดภรรยาผู้อื่น ประกอบกับหลงระเหิรในฤทธิ์เดชของตน จึงเนรมิตกายเป็นเทวดา ลอบเข้าไปหานางฟ้าซึ่งเป็นมเหสีของเทวดา นอกจากนี้ยังแปลงกายเป็นตุ๊กตุ่น เพื่อจงดจามนต์ปิดเปิดประตูวิมานของพระอินทร์ และลอบเข้าเซยชมนางสัจจitra พระอินทร์และเทวดาจึงทูลให้พระอิศวรทราบ พระอิศวรพิโรธ จึงทูลเชิญพระนารายณ์ให้อวตารลงมาเป็นพระบรมจักรกฤษณ์ เพื่อปราบท้าวกรุงพาน พระบรมจักรกฤษณ์ครองกรุงลงกา มีมเหสีชื่อนางจินตมาลี มีโอรสชื่อท้าวไกรสุท ท้าวไกรสุทอภิเษกกับนางรัตนามีโอรสชื่ออุณรุท ต่อมาอุณรุทได้อภิเษกกับนางศรีสุตา

ส่วนนางสัจจิรา ตั้งแต่ทราบความจริงว่า ท้าวกรุงพาณแปลงตัวเป็น พระอินทร์มาลอบสมัครักใคร่นางแล้ว มีความโทมนัส จึงทูลขอพระอินทร์ลงมายัง โลกมนุษย์ เพื่อแก้แค้นท้าวกรุงพาณ นางสัจจิราจึงมาเกิดเป็นกุมาริอยู่ในดอกบัว ฤาษีสุนัขาวาสมาพบจึงนำไปเลี้ยงและตั้งชื่อว่า นางอุษา ท้าวกรุงพาณมาพบจึงขอ ไปเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม ฝ่ายพระอุณรุทพานางศรีสुดาและพี่เลี้ยงไปล่าสัตว์ในป่า เทวดาแปลงกายเป็นกวางมาล่อให้พระอุณรุทและพี่เลี้ยงติดตามไป ถึงเวลาค่ำ กวางแสร้งหนีหายไป พระอุณรุทและพี่เลี้ยงหยุดพักบรรทมที่ต้นไทร ก่อนบรรทม พระอุณรุทได้บวงสรวงเทวดาและพระไทร พระไทรจึงอุ้มไปสมนางอุษาพอรุ่งเช้า อุ้มกลับที่ได้พระไทรตามเดิม พระอุณรุทเศร้าโศกคร่ำครวญหานางอุษาดลตลอดเวลา

ส่วนนางอุษานั้นทุกข์ทรมานด้วยคิดถึงพระอุณรุทเช่นกัน นางศุภลักษณ์ซึ่งเป็นพี่เลี้ยงของนางอุษาเป็นผู้มีความสามารถในการวาดภาพ จึงอาสาวาดภาพ กษัตริย์คนธรรพ์ทวยเทพทั้งหกชั้นฟ้า ถวายนางอุษา เพื่อนางอุษาจะได้เลือกผู้ที่ พระไทรพามาอุ้มสมได้ถูกต้อง นางศุภลักษณ์จึงเหาะไปรับพระอุณรุทมาประทับที่ ตำหนักนางอุษา

ส่วนทางกรุงฉรังกา นางศรีสुดาไม่เห็นพระอุณรุทจึงไปทูลท้าวไกรสุท ท้าวไกรสุทพิโรธพี่เลี้ยงทั้งห้า ที่ไม่ทราบสาเหตุการหายไปของพระอุณรุทถึงกับ ถอดพระธำมรงค์วิเศษขว้างถูกพระเพียรพิชัยซึ่งเป็นพี่เลี้ยงของพระอุณรุทเสียชีวิต ทันที เมื่อท้าวบรมจักรกฤษณ์เสด็จมาถึงและทราบเรื่อง กริ้วท้าวไกรสุทต้องเชิญ ฤาษีนารณมาชุบชีวิตพระเพียรพิชัยให้กลับมีชีวิตขึ้น

ต่อมาท้าวกรุงพาณทราบว่า พระอุณรุทลักลอบประทับอยู่กับนางอุษาที่ ตำหนัก ท้าวกรุงพาณพิโรธ จึงสั่งให้ท้าวกำพลจับพระอุณรุทมัดประจานไว้บนยอด ปราสาท เทวดาเห็นเข้าจึงไปทูลพระบรมจักรกฤษณ์ พระบรมจักรกฤษณ์จึงยกทัพ มาช่วยให้พระอุณรุทเป็นอิสระ แล้วมอบพระธำมรงค์วิเศษไว้ป้องกันพระองค์ยาม ตกอยู่ในอันตราย พระอุณรุทได้รับกับท้าวกรุงพาณ เมื่อท้าวกรุงพาณเสียชีวิต พระอุณรุทจึงราชาภิเษกทศมุข ซึ่งเป็นโอรสของท้าวกรุงพาณให้ครองเมือง แล้ว พานางอุษากลับกรุงฉรังกา

ต่อมาพราณป่ามาแจ้งว่า พบพระยาช้างเผือกในป่า พระอุณรุทจึงลา นางอุษาและนางศรีสुดาไปล้อมช้างพระอุณรุทได้ทรงพบกนิรีทั้งห้า และได้นางกนิรี

เป็นชายา พระยาวิชาธรชื่อ วิรุณเมศ ได้ขังนางกนิรีจึ่งรบกับพระอนุรุธ พระอนุรุธต่อสู้จนได้ชัยชนะ นางกนิรีทั้งห้าต้องการใช้ชีวิตอยู่ในป่า พระอนุรุธ จึงจากนางกนิรี และล่อมช้างจนได้ช้างเผือก กลับมาครองราชสมบัติดังเดิม

ดาหลัง

บทละครเรื่องดาหลัง เป็นพระราชนิพนธ์ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พิมพ์ครั้งแรกในพ.ศ. 2433 เนื้อความโดยย่อมีดังนี้

มีราชธานี 4 นคร ได้แก่ กุเรปัน ดาหา กาหลัง และสิงห์สำหรับทุกคนมีกษัตริย์วงศ์เทวัญครอบครอง กษัตริย์ในวงศ์เทวัญมีพระอัยกาธิราชเป็นต้นวงศ์เมื่อสิ้นพระชนม์ก็บังเกิดเป็นเทวดาเรียกว่า ปะตาระกาหลา ซึ่งยังคงดูแลทุกข์สุขของเชื้อพระวงศ์อยู่ด้วยความห่วงใย

ต่อมาท้าวกุเรปันกับประไหมสุหรี ทรงมีพระโอรสชื่ออโหนะ ท้าวดาหา และประไหมสุหรีทรงมีพระราชธิดาชื่อ บุษบากำโลละ ท้าวกุเรปันหมั้นอโหนะกับบุษบากำโลละตั้งแต่แรกประสูติ เมื่ออโหนะเจริญพระชันษาขึ้นได้ประพาสป่าล่าสัตว์ จึงพบหญิงงามชาวไร่ชื่อบุษบาบุตรสาวนางบีบี่ไฉน อโหนะทรงหลงรักนางจนไม่สนพระทัยคู่หมั้น ที่ท้าวกุเรปันทรงหมั้นหมายไว้ให้ เมื่อท้าวกุเรปันทราบเรื่องก็ทรงห้ามปรามและมีบัญชาให้อโหนะทิ้งนางบุษบาเสีย อโหนะไม่ยินยอมปฏิบัติตาม ท้าวกุเรปันกริ้วจึงมีบัญชาให้ตามะหงงไปลอบผ่านางบุษบา อโหนะเสียพระทัยอย่างที่สุดจึงไม่ยอมเสด็จกลับกุเรปัน แต่นำศพนางบุษบาใส่แพแล้วไปเผาศพนางบนเกาะแห่งหนึ่ง จากนั้นอโหนะทรงปลอมพระองค์เป็นชาวป่านามว่าปันหยี คุมไพร่เลี้ยงและทหารเที่ยวรุกรานเมืองต่าง ๆ เมืองใดมีพระราชธิดาก็ถวายให้เป็นชายาของปันหยี เมื่อปันหยีเดินทางผ่านเมืองมะงาดา ระตูมะงาดาผู้ครองเมืองมีจิตอธิษฐานปันหยี จึงทูลเชิญปันหยีเข้าเมือง จากนั้นปันหยีเดินทางท่องเที่ยวไปกับระตูมะงาดา ครั้นถึงกลางทะเลลึกระตูมะงาดาวางแผนล่อเรือของปันหยี ปันหยีถูกคลื่นทะเลซัดสู่ฝั่งพร้อมประสันตาผู้เป็นพี่เลี้ยง

เมื่อปันหยีและประสันตาเดินทางถึงเมืองดาหา ปันหยีเริ่มเชิดหนังตามสถานที่ต่าง ๆ มีคนชื่นชอบมาก ต่อมาได้มีโอกาสเชิดหนังถวายท้าวดาหา ในครั้งนั้นปันหยีได้พบนางบุษบากำโลละ ปันหยีหลงรักนางทันที แต่ระตูประตาทนซึ่งเป็น

กษัตริย์อีกเมืองหนึ่งเสด็จมาสู่ขอนางบุษบากำโละ ท้าวดาหาเห็นว่าอิเหนาไม่ต้องการอภิเษกกับนางเป็นแน่แท้แล้ว จึงไม่ปฏิเสธไมตรีจากระตูประตาทน ปันหยีไม่ต้องการให้บุษบากำโละอภิเษกกับระตูประตาทน จึงแถมระตูประตาทน สิ้นพระชนม์บนพลับพลา น้องของระตูประตาทน คิดว่านางบุษบากำโละเป็นผู้ปลงพระชนม์เชษฐาของตน จึงทูลขอท้าวดาหาให้นางบุษบากำโละแบหလာตายตามระตูประตาทน ท้าวดาหาจำต้องทรงยินยอมเพื่อแสดงถึงความบริสุทธิ์ของพระธิดา

ในขณะที่บุษบากำโละพร้อมพี่เลี้ยงทั้งสี่ทำพิธีแบหလာ องค์ปะตาระกาหลา ทรงเนรมิตบัวกรดรองรับพานางเสด็จไปจนถึงเชิงเขา จากนั้นจึงแปลงให้นางบุษบากำโละเป็นชายชื้อ มีสาประหมังกูหนิง ฝ่ายปันหยีทรงเข้าพระทัยผิดว่านางบุษบากำโละสิ้นพระชนม์แล้วจึงโหม่นสมาก เดินทางไปในป่าอย่างไร้จุดหมาย และเฝ้าพม่าเพื่อถึงนางอย่างคนขาดสติ

ฝ่ายระเด่นจินตะวันหนาและระเด่นกุดาวิราหยา อนุชาของอิเหนาออกเดินทางติดตามหาอิเหนา เมื่อพบจึงพาไปบวชกับองค์สังปะติเหงะถาซีเพื่อให้ผ่อนคลายจากความเศร้าโศก

ต่อมา เชื้อสายกษัตริย์ทุกพระองค์แห่งวงศ์เทวัญ ไปพบกันที่เมืองกาหลัง โดยความบังเอิญและได้รู้จักกัน เพราะพินคำสาปของปะตาระกาหลาต่างประสบความสุขสมหวังโดยทั่วกัน

อิเหนา

วงศ์เทวัญมีกษัตริย์สี่องค์ ครองเมืองกูเรปัน ดาหา กาหลัง และสิงหัดสำหรับ แต่ละเมืองมีเสนาบดีสี่ตำแหน่ง ทำหน้าที่แตกต่างกันไป ได้แก่ ปาเตะ เป็นขุนนางตำแหน่งสมุหพระราชวัง ต่ามะหงเป็นขุนนางตำแหน่งสมุหนายก ตะหมังเป็นขุนนางฝ่ายมหาดไทย และยาสาเป็นขุนนางฝ่ายศาล มีเมืองอีกเมืองหนึ่งชื่อเมืองหมันหยา ท้าวหมันหยาสิ้นพระชนม์ไปนานแล้ว มีแต่ประไหมสุหรี ซึ่งมีพระราชธิดาสามองค์ องค์ใหญ่ชื่อนิหลาอรระตาได้อภิเษกเป็นประไหมสุหรีของท้าวกูเรปัน องค์ที่สองชื่อระเด่นดาหลาวาตีเป็น

ประไหมสุหรีของท้าวดาหา องค์สุดท้ายต้องซื้อระเด่นจินดาสำหรับ อภิเษกกับท้าวมังกัน ซึ่งเป็นญาติ แล้วสถาปนาท้าวมังกันเป็นท้าวหมันหยาครองเมืองหมันหยาต่อไป

ท้าวกูเรป็นมีโอรสที่เกิดจากประไหมสุหรีชื่ออิเหนา เมื่ออิเหนาประสูติ พระอัยกาปะตาระกาหลา ซึ่งเป็นเทวดาอยู่บนสวรรค์เนรมิตกริชจาริกนามอิเหนา มอบให้เป็นอาวุธ และท้าวกูเรป็นประทานफीเลี้ยงสี่คนคือ ยะรุตะเป็นบุตรของ ปาตะ ปุนตาเป็นบุตรของตำมะหงง กระตาดาลาเป็นบุตรของตะหมัง และ ประสันตา เป็นบุตรของยาสา

ท้าวดาหามีธิดาและโอรสกับประไหมสุหรีสององค์ องค์โตเป็นราชธิดา ชื่อระเด่นบุษบา ท้าวดาหาประทานफीเลี้ยงให้สี่นางคือ บาหยัน ช่าเห้งด ประเสหรัน ประลาหงัน องค์รองเป็นโอรสชื่อสียะตราซึ่งมีफीเลี้ยงสี่ตำแหน่ง เช่นเดียวกับอิเหนา

ท้าวกูเรป็นกับท้าวดาหาหมั้นหมายโอรสและธิดาของตนไว้ตั้งแต่ยังเยาว์ ส่วนท้าวหมันหยา มีธิดาองค์เดียวชื่อจินตะหราวาตี ซึ่งมีอายุอ่อนเดือนกว่าอิเหนา เล็กน้อย

ต่อมาพระอัยกีของอิเหนาที่อยู่เมืองหมันหยาลิ้นพระชนม์ ท้าวกูเรป็น ให้อิเหนาคุมเครื่องไทยทานเป็นผู้แทนไปช่วยงานถวายพระเพลิงที่เมืองหมันหยา อิเหนาได้พบนางจินตะหรากี่หลงรัก เมื่อเสร็จงานพระศพแล้วก็ยังไม่ยอมกลับ เมืองกูเรป็น ท้าวหมันหยาและประไหมสุหรีก็มีได้ห้ามปราม ท้าวกูเรป็นเร่งให้ อิเหนากลับเมือง เนื่องจากพระมารดาครรภ์แก่จวนจะคลอดและต้องการพบ อิเหนาจำใจต้องกลับเมือง

ท้าวกูเรป็นต้องการให้อิเหนาอภิเษกกับบุษบาโดยเร็ว จึงสั่งให้อิเหนา เตรียมตัวเดินทางไปเมืองดาหา และให้ตะหมังไปแจ้งท้าวดาหาให้เตรียมสุมพร ท้าวดาหาขอเลื่อนกำหนดการวิวาห์เพื่อตกแต่งพระนคร ส่วนอิเหนาหลงใหล พร้าเพื่อถึงนางจินตะหรา จึงทำอุบายทูลลาท้าวกูเรป็นไปเที่ยวป่าเพื่อเสด็จไป หานางจินตะหรา

อิเหนาเดินทางออกจากเมืองโดยปลอมเป็นชาวป่าชื่อมัสาระปันหยี ฟี่เลี้ยงทั้งสี่เปลี่ยนชื่อเช่นกัน ปุนตาชื่อตาระมาหงัน ยะรุตะชื่อมาหงันเอ็งหรูกุดา กระตาดาลาชื่อกุดาสำหรับจินตะหรา ประสันตาชื่อกุดาระมาฮา

อิเหนาเดินทางถึงเมืองหมันหยาจึงไปอยู่กับนางจินตะหรา ท้าวกูเรป็น

ส่งคนมาเตือนให้กลับไปเข้าพิธีวิวาห์กับนางบุษบาหลายครั้ง แต่อิเหนาไม่ยอมกลับ ในที่สุดปฐิเสธไม่ยอมอภิเษกกับนางบุษบา และอนุญาตให้นางบุษบาแต่งงานกับชายอื่นได้ ท้าวดาหาก็รีบและอับอายเป็นอย่างมาก ประกาศว่าหากชายใดมาขอ นางบุษบาก็จะยกให้ โดยไม่เกรงว่าวงศ์เทวัญจะตกต่ำไปปะปนกับวงศ์อื่น

ฝ่ายระตูลูกาซึ่งเป็นน้องของระตูล่าสา ต้องการมีมเหสีรูปงาม จึงให้ช่างไปวาดภาพราชธิดาทุกขัตริย์เมืองต่าง ๆ มาให้แต่จระกาก็ไม่ต้องการ ช่างได้ไปเมืองดาหาวาดภาพนางบุษบาได้สองภาพแล้วซ่อนไว้ในผ้าโพกหัว องค์ประธการหาพระอัยกาบนสวรรค์ไม่พอพระทัยที่อิเหนาไปรักใคร่คนต่ำศักดิ์ จึงลงโทษโดยหยิบภาพพระเด่นบุษบาไปภาพหนึ่ง ช่างภาพจึงมีภาพถวายจระกาเพียงภาพเดียว เมื่อจระกาเห็นภาพก็หลงรักนางบุษบาทันที ให้ท้าวล่าสาไปสวามิภักดิ์ท้าวดาหาทรงประทานเพราะความแค้นอิเหนา

ฝ่ายกษัตริย์สามพี่น้อง ได้แก่ ระตูละหมิงกุกหนึ่ง ระตูปาหยังและระตูประหมัน ระตูละหมิงกุกหนึ่งมีโอรสชื่อ ระเด่นวิหยาสะก่า วันหนึ่งวิหยาสะก่าออกล่าสัตว์ในป่าพบภาพบุษบาจึงหลงรักนางบุษบาจนเพ้อคลั่ง ท้าวกะหมิงกุกหนึ่งจึงไปสวามิภักดิ์นางบุษบาและบังคับว่าหากท้าวดาหาไม่ยอมยกนางบุษบาให้จะยกทัพไปชิงนาง แต่ท้าวดาหาปฏิเสธ เนื่องจากได้หมั้นบุษบากับจระกาแล้ว ท้าวกะหมิงกุกหนึ่งและอนุชาทั้งสองจึงยกทัพมาตีเมืองดาหา ท้าวดาหาจึงขอความช่วยเหลือไปยังเมืองกูเรปัน กาลหลัง และ สิงหัดสำหรับ

ท้าวกูเรปันส่งสารบังคับให้อิเหนาไปช่วยศึกเมืองดาหา หากไม่กลับจะตัดขาดความเป็นพ่อลูกกัน อิเหนาจำใจยกทัพไปช่วย ในที่สุดอิเหนาฆ่าท้าวกะหมิงกุกหนึ่ง และสังคามาระตาวีหยาสะก่าตาย ระตูลูกาทั้งสององค์ของกะหมิงกุกหนึ่งจึงยอมอ่อนน้อมและถวายบรรณาการแก่อิเหนา

เมื่อเสร็จศึกอิเหนาเข้าเฝ้าท้าวดาหาจึงได้พบนางบุษบา อิเหนาหลงรักนางทันทีและเกิดคิดเสียตายนาง จึงไม่ยอมเสด็จกลับกูเรปัน เพียรผูกไมตรีกับมะเดหัวและพี่เลี้ยงนางบุษบาให้ช่วยกราบทูลท้าวดาหาเพื่อให้ได้นางกลับคืน

ต่อมาท้าวดาหาเสด็จไปใช้บนที่ภูเขาวิลิตมาหรา มะเดหัวพานางบุษบาไปไหว้พระปฎิมาเพื่ออธิษฐานเสี่ยงทายเนื้อคู่ อิเหนากับสังคามาระตาและพี่เลี้ยงแอบอยู่หลังพระปฎิมา อิเหนาให้พี่เลี้ยงไล่ต้อนค่างคาว ทำให้เทียนดับ ส่วนอิเหนาออกมาแล้วโลมนางบุษบา พี่เลี้ยงของนางบุษบาจุดเทียนขึ้น จึงเห็นอิเหนา

ทำการหักหาญ มะเดหวีโกรธมาก แต่อิเหนาไม่ยอมปล่อยนางบุษบาจนมะเดหวีให้สัญญาว่า จะคิดหาทางช่วยให้อิเหนาได้แต่งงานกับบุษบา อิเหนาจึงยอมปล่อยตัวนางบุษบา

เมื่อใกล้พิธีวิวาห์ของนางบุษบากับจรรกา อิเหนาทุกข์ระทมจนล้มป่วย ท้าวดาหาจึงเลื่อนงานวิวาห์จนอิเหนามีอาการดีขึ้น ท้าวดาหาจึงเตรียมจัดงานอีกครั้ง

ในขณะที่เมืองดาหามีสงานสมโภชพิธีวิวาห์ อิเหนาจุดไฟเผาเมืองปลอมตัวเป็นจรรกาอุ้มนางบุษบา ไปอยู่ในถ้ำและได้นางเป็นชายา

ท้าวกูเรปันและท้าวดาหาทรงสงสัยว่าอิเหนาลักพานางบุษบาไป อิเหนาคิดเข้าเมืองเพื่อมิให้ผู้อื่นสงสัยตน จึงฝากให้ประสันตา และ กะระตาหลาดูแลนางบุษบา ประสันตาเห็นนางบุษบาเศร้าโศกคิดถึงอิเหนาจึงทูลเชิญออกชมสวน องค์ปะตาระกาหลาโกรธอิเหนาที่ก่อเหตุวุ่นวาย จึงบันดาลให้เกิดพายุพัดพารถของนางบุษบาและพี่เลี้ยงไปตกในป่า แล้วปลอมตัวนางบุษบาเป็นชายชื่ออุณากรรณ และสาปว่าหากอิเหนาพบก็ขอให้จำกันไม่ได้ อุณากรรณออกเดินทางไปกับพี่เลี้ยงซึ่งปลอมตัวเป็นชายเช่นกัน ระตูประมอดันมาพบอุณากรรณจึงรับเป็นบุตรหวังให้ครองราชสมบัติต่อไป

อิเหนาออกติดตามหานางบุษบา โดยเปลี่ยนชื่อเป็นปันหยีสาหายาพี่เลี้ยง ทั้งสี่ก็เปลี่ยนชื่อเช่นกัน เมื่อเดินทางผ่านบ้านเมืองใด ก็เข้าปล้นจนเจ้าเมืองทุกเมืองเกรงกลัว แต่งเครื่องบรรณาการมาอ่อนน้อมพร้อมถวายโอรสและธิดา แม้อิเหนาเดินทางติดตามหานางบุษบา จนทั่วเกาะชวาแต่ไม่พบ จึงบวชพร้อมพี่เลี้ยงทั้งสี่ อิเหนาอธิษฐานให้องค์ปะตาระกาหลาช่วยคลี่คลายให้พบนางบุษบา องค์ปะตาระกาหลาจึงปรากฏตัวให้อุณากรรณเห็น และให้ออกตามหาอิเหนา ต่อมาปันหยีได้พบกับอุณากรรณแต่จำกันไม่ได้ สังคามาระตาให้ทหารไปแอบดูอุณากรรณสร้างน้ำจึงทราบว่าเป็นหญิง เมื่ออุณากรรณรู้ว่ามียทหารของปันหยีลอบเข้ามา ก็ตกใจ เกรงว่าปันหยีจะทำการให้นางเสื่อมเสีย พี่เลี้ยงทั้งสองแนะนำให้อุณากรรณไปลาปันหยี และออกเดินทางตามหาอิเหนาต่อจนถึงเขาตะหลากัน อุณากรรณและพี่เลี้ยงจึงบวช อุณากรรณเปลี่ยนชื่อเป็นติหลาอรสา

ต่อมาประสันตาทพบติหลาอรสาและพี่เลี้ยงไปทูลปัยหยี ปันหยีรับตามไปดูและลวงติหลาอรสากับพี่เลี้ยงขึ้นรถไปเมืองกาหลัง ปันหยีได้ยิมนางชีพูดถึง

อิเหนาจึงสงสัยว่าชีวิตหลายรสคือนางบุษบา ประสันตาทำอุบายเช็ดหนึ่งตะลุม
เนื้อเรื่องกล่าวถึงความหลังระหว่างอิเหนากับบุษบา นางชีโศกเศร้า บาหยัน
ออกมาดูว่าใครเป็นผู้เช็ดหนึ่ง ได้พบประสันตาจึงทราบความจริงทั้งหมด ปันหยี
จึงลิกนางบุษบา แล้วใช้ชีวิตอยู่ด้วยกัน ต่อมาท้าวกูเรปันและท้าวดาหาจัดงาน
อภิเษกให้ โดยส่งสาส์นเชิญท้าวหมันหยา ให้นางบุษบามาร่วมอภิเษกด้วย โดย
นางจินตะหราเป็นประโหมสหรีฝ่ายขวา นางบุษบาเป็นมเหสีฝ่ายซ้าย ครองเมือง
กูเรปันสืบมา

ไชยเชษฐ์

บทละครเรื่องไชยเชษฐ์ เป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธ-
เลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องนี้มีเนื้อเรื่องโดยย่อว่า

พระไชยเชษฐ์ เป็นโอรสท้าวธรรมิกกับนางแก้วสัจจาครองเมืองเหมันต์
มีมเหสีเจ็ดคน วันหนึ่งพระไชยเชษฐ์พานางทั้งเจ็ดไปประพาสป่า พระอินทร์รู้ว่า
พระไชยเชษฐ์เป็นเนื้อคู่นางสุวิญชา จึงให้พระมาตุลีแปลงเป็นกวางทองมาล่อ
พระไชยเชษฐ์ พระไชยเชษฐ์และพี่เลี้ยงสี่คน ตามกวางไปถึงเมืองสิงหลพบ
นางสุวิญชา พระไชยเชษฐ์มีจิตปฏิพัทธ์นางสุวิญชาจึงไม่ยอมเสด็จกลับบ้านเมือง

ต่อมารณพัตร์ซึ่งเป็นเจ้าเมืองอีกเมืองหนึ่งส่งทูตมาลู่ขอนางสุวิญชา แต่
ท้าวสิงหลไม่ยกให้ รณพัตร์จึงยกกองทัพมาตีเมืองท้าวสิงหล พระไชยเชษฐ์ทรง
รับอาสาทำศึก เมื่อพระไชยเชษฐ์รบชนะรณพัตร์ จึงได้อภิเษกกับนางสุวิญชา
แล้วพานางกลับไปเมืองเหมันต์ มเหสีทั้งเจ็ดของพระไชยเชษฐ์ ขณะทีนางสุวิญชา
ครรภ์แก่จวนคลอด นางทั้งเจ็ดได้ทำอุบายลวงให้พระไชยเชษฐ์เสด็จไปคล้องช้าง
เป็นเวลาเจ็ดวัน พระไชยเชษฐ์ไม่พบช้าง จึงเสด็จกลับบ้านเมืองเจ็ดนางทูล
ความเท็จว่า นางสุวิญชามีโอรสเป็นท่อนไม้ พระไชยเชษฐ์มิได้คิดไตร่ตรองหลง
เชื่อคำยุยง จึงมีบัญชาให้ประหารชีวิตนางสุวิญชา

พี่เลี้ยงทั้งสี่ของพระไชยเชษฐ์ ทราบเรื่องจึงทูลทัดทานโดยให้เหตุผลว่า
เป็นไปไม่ได้ที่คนมีลูกเป็นท่อนไม้ อาจเป็นเพราะมเหสีทั้งเจ็ดหึงหวงจึงให้ร้าย
นางสุวิญชาและหากท้าวสิงหลทราบเรื่อง ต้องคิดแก้แค้นแทนนางสุวิญชาเป็นแน่
ซึ่งจะทำให้ประชาชนเมืองเหมันต์ได้รับความเดือดร้อน แต่พระไชยเชษฐ์ต้อง

เส้นไหมเหลือเจ็ดคนจึงตัดสินใจเนรเทศนางสุวิษาไปจากบ้านเมืองโดยถือว่่านางเป็นกาลีบ้านกาลีเมือง

นางวิฬาร์พานางสุวิษาออกมาจากเมือง นางวิฬาร์ได้ช่วยขุดหาพระโอรสที่ถูกฝังทั้งเป็นจนพบ นางสุวิษาดิพระทัยมากคินนำโอรสกลับบ้านเมืองเพื่อยืนยันต่อพระไชยเชษฐ แต่นางวิฬาร์ไม่ยอมกลับไปและให้เหตุผล จนนางสุวิษาเกิดมานะคิดกลับเมืองสิงหลบ้านเมืองของนาง

ฝ่ายเมืองเหมันต์ ท้าวธรรมิกและนางแก้วสัจจาพระบิดาพระมารดาของพระไชยเชษฐทราบเรื่อง จึงเคืองพระไชยเชษฐที่ทำการโดยไม่ปรึกษา และมีพระทัยไม่หนักแน่น จึงบัญชาให้พี่เลี้ยงทั้งสี่ตามหานางสุวิษา เมื่อไม่พบจึงสั่งให้พระไชยเชษฐเสด็จไปติดตามหานางสุวิษา

เวลาผ่านไปเจ็ดปี พระโอรสของนางสุวิษาเจริญวัยขึ้น นามว่าพระนารายณ์ธิเบศร์ วันหนึ่งพระนารายณ์ธิเบศร์ประพาสาพบพระไชยเชษฐเกิดสู้รบกัน พระนารายณ์ธิเบศร์แผลงศรมุ่งเอาชีวิตพระไชยเชษฐ แต่ศรกลับเป็นมาลาฝ่ายพระไชยเชษฐเห็นดังนั้นก็ขึ้นศรอธิษฐานว่า หากกุมารไม่ใช่โอรสขอให้ศรประหารชีวิตกุมารเสียศรกลับกลายเป็นอาหาร พระไชยเชษฐเห็นกุมารสวมแหวนที่พระองค์เคยประทานให้นางสุวิษาจึงแนพระทัยว่ากุมารนี้เป็นโอรสของพระองค์ เมื่อพระนารายณ์ธิเบศร์ทราบความจริงก็ตีพระทัย รับปากจะช่วยทูลให้พระอัยกาและพระมารดาให้อภัยพระไชยเชษฐ

พระนารายณ์ธิเบศร์เสด็จกลับเมือง ทูลท้าวสิงหลให้ช่วยพระมารดาคืนดีกับพระบิดา ท้าวสิงหลเห็นแก่พระนารายณ์ธิเบศร์จึงให้อภัยพระไชยเชษฐ เมื่อนางสุวิษาคงคืนดีกับพระไชยเชษฐ ท้าวสิงหลโปรดให้พระไชยเชษฐทำพิธีอภิเษกใหม่อีกครั้ง เพื่อลบล้างความอับอาย ในคราวที่นางสุวิษาถูกขับไล่ออกจากเมือง

ควาวิ

พระราชนิพนธ์เริ่มเรื่องจากแม่เสือ แม่โค ไปจนควาวิปราบนกอินทรีแล้วได้ครองเมืองกับนางจันท์สุดา จึงเริ่มบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีความโดยย่อว่า

มีแม่เลี้ยงกับลูกตัวหนึ่งอาศัยอยู่ในถ้ำ วันหนึ่งแม่เลี้ยงเที่ยวหาอาหารกินอย่างเพลิดเพลิน ทั้งลูกไว้ให้ตอนจนหิวโหย ขณะนั้นมีโคแม่ลูกอ่อนเดินผ่านมาหน้าถ้ำลูกโคส่งสารลูกเลี้ยง จึงอ้อนวอนให้แม่โคยินยอมให้ลูกเลี้ยงกินนม ลูกเลี้ยงซาบซึ้งในบุญคุณของโคทั้งสอง จึงชวนโคทั้งสองมาอยู่บริเวณหน้าถ้ำซึ่งมีหญ้าอุดมสมบูรณ์ เมื่อแม่เลี้ยงกลับมา ลูกเลี้ยงก็บอกความทั้งหมดให้ฟังและขอสัญญาจากแม่เลี้ยงว่าจะไม่ทำร้ายโคทั้งสองแม่ลูก

ฝ่ายแม่เลี้ยงมิได้มีความรักโคทั้งสองด้วยความบริสุทธิ์ใจ แม่เลี้ยงหาโอกาสกินอยู่เสมอ วันหนึ่งแม่เลี้ยงก็ฆ่าแม่โคกินเป็นอาหาร ลูกเลี้ยงกับลูกโคเมื่อไม่เห็นแม่โคกลับถ้ำตามเวลาก็ประหลาดใจจึงออกตามหา พบซากแม่โคถูกเลี้ยงกัดกิน ลูกสัตว์ทั้งสองรู้ทันทีว่าแม่เลี้ยงกัดกินแม่โคเสียแล้ว จึงเสียใจมากปรึกษากันว่าจะช่วยกันฆ่าแม่เลี้ยง ในที่สุดลูกสัตว์ทั้งสองก็ช่วยกันกัดและขวิดแม่เลี้ยงจนตาย จากนั้นจึงเดินทางไปในป่าจนพบฤาษีตนหนึ่ง ต่อมาฤาษีได้ชุบชีวิตลูกสัตว์ทั้งสองเป็นมนุษย์ ลูกเลี้ยงมีนามว่า หลวิชัย ลูกโคมีนามว่า คาวี แล้วฤาษีก็สอนวิชาให้ทั้งสองคน

ต่อมาฤาษีต้องการให้หลวิชัย คาวีออกเดินทางไปแสวงโชค จึงมอบพระขรรค์ให้คนละเล่ม พร้อมทั้งทำพิธีถอดดวงใจใส่ในพระขรรค์ ศัตรูหรือผู้คิดร้ายจะไม่สามารถฆ่าหลวิชัย คาวีได้ นอกจากการทำลายพระขรรค์เพียงวิธีเดียว

หลวิชัย คาวี เดินทางถึงเมืองจันทรบุรี เจ้าเมืองชื่อท้าวมคธราชมเหสีชื่อนางจันทรวดี เมืองนี้มียักษ์คอยทำร้ายและจับมนุษย์กินเป็นอาหารประชาชนได้รับความเดือดร้อนมาก แต่ไม่มีใครสามารถปราบยักษ์ร้ายได้ ต่อมาคาวีฆ่ายักษ์ตาย ท้าวมคธราชทรงเห็นว่าคาวีเป็นผู้มีความสามารถจึงยกราชธิดาให้เพื่อตอบแทนคุณงามความดี แต่คาวีทูลว่าควรประทานให้หลวิชัยผู้เป็นพี่ก่อน ท้าวมคธราชทรงเห็นชอบด้วย จึงทรงประทานนางศรีสุดาให้หลวิชัย แล้วอภิเษกให้เป็นอุปราชในเมืองจันทรบุรี

ต่อมาคาวีต้องการเดินทางท่องเที่ยวจึงบอกหลวิชัย ก่อนจากกันทั้งสองทำพิธีเสี่ยงดอกบัว พร้อมอธิษฐานว่า หากมีอันตรายเกิดแก่ฝ่ายใด ดอกบัวของฝ่ายนั้นจะเหี่ยวแห้ง แล้วจะได้ติดตามไปช่วยเหลือได้ทันเวลา

ควาเดินทางไปถึงเมืองร้างไม่มีผู้คนอาศัยอยู่ พบกลองใหญ่ใบหนึ่งจึงเอาพระขรรค์กรีดหน้ากลอง พบหญิงสาวซ่อนอยู่ภายในกลองใบนั้น นางเล่าว่าตัวนางชื่อจันท์สุดาเป็นธิดาของกษัตริย์ นามท้าวพรหมจักร ก่อนนั้นครองเมืองจันทนครอย่างมีความสุข ต่อมาเมื่อกษัตริย์จับผู้คนในเมืองเป็นอาหารไม่มีผู้ใดปราบนรกได้ พระบิดามารดาของนางจันท์สุดา จึงทรงนำนางมาซ่อนไว้ในกลองยักษ์เพื่อให้รอดพ้นจากอันตราย ควาจึงฆ่ากษัตริย์ตาย แล้วอยู่กับนางจันท์สุดา

วันหนึ่งนางจันท์สุดานำผมใส่ผอบลอยไปตามน้ำ ด้วยความบังเอิญท้าวสันนุราชกษัตริย์ครองเมืองพัทวิชัยทรงเก็บได้ ท้าวสันนุราชหลงใหลความหอมของผมนางจันท์สุดา จึงประกาศว่าหากผู้ใดสามารถพานางผมมาถวายจะบำเหน็จรางวัลอย่างงาม ทศประสาทซึ่งเป็นข้ารับใช้เก่าแก่ของนางจันท์สุดาได้ข่าวจึงรับอาสาท้าวสันนุราชพานางจันท์สุดามาถวาย นางจันท์สุดามีความเชื่อไม่ทราบกลอุบายของนางทศประสาท จึงรับให้ทศประสาทอยู่ด้วย ต่อมาทศประสาทหลอกถามนางจันท์สุดาถึงความลับเกี่ยวกับพระขรรค์ เมื่อทราบความจริงทศประสาทก็เผาพระขรรค์ พระควาจึงตาย ทศประสาทก็พานางจันท์สุดาไปถวายท้าวสันนุราช

ฝ่ายพลวิชัยเห็นดอกบัวเสี่ยงทายของควาเหี่ยวเฉาก็ทราบทันทีว่า ควาตกอยู่ในอันตราย จึงเดินทางมาช่วยชุบชีวิตให้ควา แล้วออกเดินทางมาตามหานางจันท์สุดา จนมาถึงเมืองของท้าวสันนุราชซึ่งกำลังหาผู้มีวิชาอาคม เพื่อชุบร่างที่แก่ชราให้กลับกลายเป็นร่างชายหนุ่ม พลวิชัย ควาจึงรับอาสาชุบตัวให้ท้าวสันนุราช ระหว่างทำพิธีพลวิชัยผลักท้าวสันนุราชตายในกองไฟ แล้วให้พระควาออกมาแสดงตัวเป็นท้าวสันนุราชที่ชุบตัวแล้ว

จากนั้นควาอยู่กับนางจันท์สุดาอย่างมีความสุข แต่ทศประสาทซึ่งเป็นผู้เดียวที่ทราบว่าความีใช้ท้าวสันนุราช จึงไปทูลความจริงทั้งหมดแก่นางคันทมาลีมเหสีของท้าวสันนุราช นางคันทมาลีโกรธแค้นความาก จึงทรงปรึกษากับทศประสาทเพื่อหาหนทางแก้แค้นแทนท้าวสันนุราช

ต่อมานางคันทมาลีให้ไวฑูรย์เป็นหลานมาช่วยทำสงครามกับควา แต่ก็พ่ายแพ้ในที่สุดถูกควาจับได้จึงประหารชีวิตเสียทั้งสามคน

บทที่ 3

บุคลิกภาพและบทบาทของพี่เลี้ยงในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

วรรณคดีบทละครในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีตัวละครพี่เลี้ยงที่มีบุคลิกภาพ และพฤติกรรมที่น่าสนใจ ซึ่งพี่เลี้ยงเป็นผู้ที่มีบทบาทต่อพฤติกรรม และความคิดของ ตัวละครสำคัญดังจะพบได้ว่า มีหลายกรณีที่ตัวละครสำคัญตัดสินใจทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด ลงไปโดยได้รับคำแนะนำหรือแนวความคิดจากพี่เลี้ยง

ส่วนสิ่งที่สำคัญที่กำหนดแนวความคิดและพฤติกรรมของพี่เลี้ยงคือบุคลิกภาพ และบทบาท

ในการศึกษาวิเคราะห์วรรณคดีบทละครในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ผู้วิจัย จะเสนอประเด็นการศึกษาวิเคราะห์เป็นลำดับดังนี้

1. บุคลิกภาพของพี่เลี้ยง
2. บทบาทของพี่เลี้ยง

1. บุคลิกภาพของพี่เลี้ยง

1.1 ความหมายของบุคลิกภาพ

บึงอร ภูวภิรมย์ขวัญ กล่าวถึงที่มาของคำว่าบุคลิกภาพ (Personality) ว่าเป็นคำที่มาจากภาษาอังกฤษว่า "persona" แปลว่าหน้ากาก (mask)

สมัยก่อนนักแสดงชาวกรีกนิยมสวมหน้ากากขณะแสดงบทต่างๆบนเวที เมื่อแสดงบทใดก็จะมีหน้ากากเปลี่ยนไปมาให้เหมาะสมกับบทที่ตนแสดงอยู่ การเปลี่ยนหน้ากากแสดงนั้นถือว่าเป็นบุคลิกภาพ (Personalities) ของตัวละคร นั้น ๆ (บึงอร ภูวภิรมย์ขวัญ. 2526 : 2)

เชิดศักดิ์ โฆวาสินธุ์ ให้ความหมายไว้ว่า บุคลิกภาพคือ ลักษณะนิสัย (Traits) ที่รวมกันเป็นแบบเฉพาะตัวของแต่ละบุคคล และเป็นสิ่งที่ทำให้เห็นความแตกต่างระหว่างบุคคล ซึ่งพิจารณาได้จากรูปแบบพฤติกรรมของบุคคลนั้นที่แสดงออก หรือตอบสนอง (Interaction) ต่อสิ่งแวดล้อม (เชิดศักดิ์ โฆวาสินธุ์. 2520:3)

สุรางค์ จันทน์เอม อธิบายคำว่าบุคลิกภาพว่า หมายถึงลักษณะที่สำคัญต่อการปรับตัวของบุคคลได้แก่ รูปร่างหน้าตา อันเป็นลักษณะภายนอกและลักษณะภายในได้แก่ ความรู้ ความสามารถ ทักษะ ทักษะ ความคิด ความหวัง ตลอดจนถึงการแสดงออกทางอารมณ์ของบุคคลนั้นด้วย (สุรางค์ จันทน์เอม. 2524: 130) กล่าวโดยสรุปบุคลิกภาพหมายถึง ลักษณะภายนอกและภายในที่รวมกันเป็นลักษณะเฉพาะบุคคลในการแสดงออกต่อสิ่งแวดล้อม

1.2 ประเภทของบุคลิกภาพ

ฉันทนิช อัสวอนนท์ ได้แบ่งบุคลิกภาพเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. บุคลิกภาพทางกาย ได้แก่ รูปร่าง หน้าตา ผิวพรรณ การแต่งกาย
2. บุคลิกภาพทางอุปนิสัย ได้แก่ ความเป็นผู้มีความสุภาพ อ่อนโยน มีเมตตา มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ฯลฯ
3. บุคลิกภาพทางอารมณ์ ได้แก่ ความเป็นผู้มีเหตุผล มีอารมณ์มั่นคง เข้มแข็ง มีความสุขุมรอบคอบ ฯลฯ
4. บุคลิกภาพทางกำลังใจ ได้แก่ การเป็นผู้มีกำลังใจเข้มแข็ง มีจิตใจมั่นคงและมุ่งมั่นที่จะเอาชนะอุปสรรคต่างๆ ให้ลุล่วงไปได้ ไม่ตื่นเต้นตกใจ เมื่อพบเหตุการณ์ระทึกใจมีสติสัมปชัญญะอยู่ตลอดเวลา

1.3 การวิเคราะห์บุคลิกภาพของตัวละครพี่เลี้ยงในบทละครสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

นางค่อมกุงจี

นางค่อมกุงจีเป็นสาวใช้นางไทยเกษิ มเหสีท้าวทศรถ มีหน้าที่เก็บดอกไม้มาถวาย

บัดนั้น
อันชื่อว่าค่อมกุงจี

สาวใช้นางไทยเกษิ
สำหรับเก็บมาลัยอัฐรา

(รามเกียรติ์. 334)

รูปร่างลักษณะของนางค่อมกุจจีเป็นคนค่อม บทละครกล่าวแต่เพียงสั้น ๆ ว่า "อันชื่อนางค่อมกุจจี" ส่วนสภาพความค่อมของนางนั้นทราบได้จากเหตุการณ์ตอนที่นางกุจจีจะไปเก็บดอกไม้ตามหน้าที่ของตน พบพระรามกับอนูชาเล่นกันอยู่ที่หน้าพระลานก็หยุดดู เมื่อพระรามเห็นนางกุจจีจึงกล่าวแก่อนูชาทั้งหลายว่า

พี่จะยิงอีกค่อมหลังกึ่ง	ให้โก่งนั้นดังไปข้างหน้า
น้องรักจงทอดทัศนา	ว่าแล้วก็ยิงไปทันที
ด้วยเดชานุภาพพระนารายณ์	ต้องแม่นยำเหมือนหมายไม่คลาดที่
โก่งนั้นดังไปข้างหน้า	พระจักรีก็ยิงเข้าไป
โก่งนั้นก็กลับคืนมา	นางค่อมหารู้ตัวไม่
แม่นยำรวดเร็วว่องไว	ยิงได้ดังใจทุกสิ่งอัน

(รามเกียรติ์.335)

ส่วนลักษณะนิสัยของนางกุจจินั้น เนื่องจากนางมีร่างกายพิการ ผลิตปรกติดังที่กล่าวแล้ว รูปลักษณะร่างกายจึงมีผลต่ออารมณ์และจิตใจ ซึ่งกระทบไปถึงลักษณะนิสัยของนางดังที่ พยอม วงศ์สารศรี กล่าวถึงทฤษฎีบุคลิกภาพของ อัลเฟรด แอดเลอร์ (Alfred Adler) ซึ่งเป็นนักจิตวิทยาที่มีความเชื่อเกี่ยวกับปมด้อยว่าบุคคลเมื่อเกิดปมด้อยย่อมมีอาการตั้งเครียดเสมอ จึงเกิดอาการดิ้นรนที่จะหาทางคลายความเครียด โดยหาความรู้สึกเด่นหรือปมเด่นขึ้น (พยอม วงศ์สารศรี.2526:221)

จวีวรรณ สุขพันธ์โพธาราม กล่าวถึงการหาสิ่งชดเชยของผู้พิการไว้ว่า ผู้พิการต้องการเป็นที่ยอมรับจากผู้อื่น เมื่อเกิดความรู้สึกถึงความไม่สมบูรณ์ของตน ทำให้เป็นปัญหาที่คิดวิตกกังวล เกรงว่าผู้อื่นจะสังเกตเห็น มีความคิดผิหว้าง เกิดความรู้สึกด้อยทำให้พยายามหาสิ่งชดเชย (Compensation) คือเมื่อมีความด้อยทางด้านหนึ่งก็ต้องสร้างความเป็นเด่นอีกทาง (จวีวรรณ สุขพันธ์โพธาราม.2527:34)

บึงอร ภูภิรมย์ขวัญ อธิบายลักษณะการหาสิ่งชดเชยไว้ว่าเป็นกระบวนการที่บุคคลกระทำเมื่อเกิดความรู้สึกว่าตนเองมีปมด้อย และพยายามลบล้างปมด้อย

ที่มีอยู่ด้วยการแสดงอย่างอื่นที่เหนือกว่า เป็นการทดแทนหรือชดเชยเพื่อทำให้บุคคลอื่นหรือสิ่งควมสิ่งที่เป็นปมด้อยของตนเองเสียได้ เรียกว่าเป็นการสร้างปมเด่น (Superiority complex) เพื่อลบปมด้อย (Inferiorty complex) นั้นเอง (บึงอร ภูวภิรมย์ขวัญ .2526: 31)

สรุปได้ว่าบุคคลที่พิจารณาจะรู้สึกว่าคุณมีปมด้อย จึงพยายามสร้างสิ่งทดแทนหรือชดเชยโดยการสร้างปมเด่นเพื่อลดความเครียด ความวิตกกังวล ที่เกิดจากร่างกายที่พิการของตนนางค่อมก็จะเป็นตัวละครตัวหนึ่งที่มีร่างกายพิการ หลังค่อม นางรู้ดีว่ามีสภาพร่างกายแตกต่างจากผู้อื่นทั่วไป จึงพยายามสร้างปมเด่นขึ้นมาทดแทนโดยแต่งกายให้สวยงามและทำกิจวัตรให้น่ารักน่าเอ็นดู เพื่อชดเชยความพิการของตน

ครั้นถึงเวลาก็แต่งตัว

หัวหิวคุดปีกผัดหน้า

ใส่จริตกรีดกรายกิริยา

เดินมาจะไปสวนมาลี

(รามเกียรติ์.334)

การที่นางค่อมมีร่างกายพิการ จึงทำให้มีสภาพจิตใจที่แตกต่างจากคนปกติ ฉวีวรรณ สุขพันธ์โพธาราม กล่าวว่า ผู้มีร่างกายพิการจะมีอารมณ์หวาดกลัวและจะรู้สึกผิดมากกว่าคนปกติ เป็นคนช่างคิด วิตกกังวล หวาดระแวง บุคคลพวกนี้มักจะใจน้อย คิดระแวงผู้อื่นจะเยาะเย้ยปมด้อยของตน เมื่อถูกล้อเลียนจะมีอารมณ์หัวเหวและรุนแรงกว่าผู้อื่น (ฉวีวรรณ สุขพันธ์โพธาราม.2527 : 35)

สุชา จันทน์เอม กล่าวถึงสภาพจิตใจของผู้พิการว่า คนพิการทั่วไปมีความกลัวว่าสังคมจะรังเกียจตน เพราะความพิการมีผลทำให้เพื่อนฝูงเพศเดียวกันไม่ยอมรับ และนิยมยกย่องจึงทำให้ไม่สบายใจและกังวลเกี่ยวกับความพิการของตนอยู่เสมอ ส่งผลให้มีสภาพจิตใจไม่สมบูรณ์เกิดความพิการทางจิต นั่นคืออารมณ์แปรปรวน มีความคิด พฤติกรรม หรือการเรียนรู้บางอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างผิดปกติ เป็นผลให้เกิดความเดือดร้อนต่อตัวเอง ต่อบุคคลข้างเคียง และต่อสังคม

ความพิจารณาทางจิต มีความสัมพันธ์กับความพิจารณาทางร่างกายเพราะคนเรา ร่างกายและจิตใจเป็นสิ่งคู่กัน มีผลต่อกันเสมอ แยกกันไม่ได้ ดังคำกล่าวที่ว่า A sound mind in a sound body หมายถึง จิตที่สดใสนั้นย่อมอยู่ในร่างกายที่สุขสมบูรณ์ (สุชา จันทน์เอม. 2525 :122)

นวลละอ อ สุภาพล กล่าวถึงสภาพจิตใจของผู้มีร่างกายพิจารณาว่าเมื่อผู้พิจารณาความรู้สึกว่าตนเองมีปมด้อย จะขัดแย้งความรู้สึกนั้นโดยการกระทำที่แสดงความยิ่งใหญ่มากเกินไปเช่น การไม่ยอมแพ้ใคร (นวลละอ อ สุภาพล. 2517 :114)

สรุปได้ว่าผู้พิจารณาที่มีความวิตกกังวลเกี่ยวกับร่างกายที่พิจารณาของตนเกรงว่าผู้ที่พบเห็นจะล้อเลียน ความรู้สึกเช่นนั้นทำให้มีอารมณ์ไม่มั่นคงเหมือนคนทั่วไปขาดการยับยั้งใจและควบคุมอารมณ์ไม่ค่อยได้จึงมีความโกรธแค้นอย่างรุนแรงหากพบว่ามีคนล้อเลียนหรือพูดถึงความพิจารณาของตน

นางค่อมกัจจิ มีสภาพจิตใจเช่นนี้ เมื่อถูกพระรามใช้ความพิจารณาของตนสร้างความสนุกสนานโดยแกล้งยิงให้หลังของนางด้งกลับขึ้นมา ทำให้บรรดาอนุชาและมหาดเล็กทั้งหลายหัวเราะเยาะด้วยความรู้สึกสนุกสนานชอบใจ ข้ายังกล่าววาทะเยาะเย้ยทำให้นางกัจจิอับอายและโกรธอย่างรุนแรง และกล่าวอาฆาตพระรามว่า

ถึงมาตรกูเป็นค่อมเค้า	ก็ข้าแก่นางไถยเกษิ
พระรามมาทำดังนี้	ชีวิิตายจะเห็นกัน
ยิ่งคิดยิ่งแค้นแน่นใจ	น้ำตาหลังไหลตัวสั่น
ลูกจากที่ทองสนามจันทร์	ก็เดินงงันเข้ามา

(รามเกียรติ์ . 335)

นางกัจจิมีนิสัยอาฆาตผูกพยาบาทอย่างไม่มีวันลืม แม้เวลาจะผ่านไปนานเพียงใดความโกรธแค้น พยาบาทของนางค่อมมิได้ลดลงตามไปด้วย ฉะนั้นเมื่อนางได้ทราบข่าวว่าทศรถจะมอบราชสมบัติให้พระราม นางจึงคิดแก้แค้นหาทางที่จะมิให้พระรามได้สืบสันตติวงศ์

บัดนี้	ฝ่ายกุจจีค่อมทาสี
แต่ต้องการกระสุนพระจักรี	มีความเคียดแค้นอยู่เป็นนิจ
แจ้งว่าสมเด็จพระบิดรงค์	จะให้องค์พระรามจักรีศ
ทรงมหาเศวตฉัตรขลิบ	สถิตเป็นจรรโลงชาติ
มีความพยายามทฆาตหมาย	ในองค์พระนารายณ์เรืองศรี
จะแก้แค้นแทนโทษให้ถึงที่	คิดแล้วกุจจีรีบไป

(รามเกียรติ์.456)

นางกุจจีเป็นคนฉลาดสามารถเข้าถึงจิตใจ และความรู้สึกของคนอื่นได้
ฉลาดที่จะมองเห็นหนทางและวิธีที่จะทำให้ตนทำการได้สำเร็จ ฉะนั้นเมื่อคิดจะ
แก้แค้นพระรามนางจึงรีบไปหานางไภยเกษแล้วทำมารยา

ถึงนางไภยเกษโฉมยง	น้อมเกล้ากราบลงแล้วร้องไห้
กอดข้อพระบาทเข้าไว้	พิไรว่าพรรณनावาวอน
บัดนี้สมเด็จพระสามี	จะให้พระจักรีทรงศร
ขึ้นผ่านอยุธยาพระนคร	เป็นปิ่นนิกรโยธา

(รามเกียรติ์.456)

แล้วนางกุจจีก็เริ่มยุแหย่โดยกล่าวถึงความรู้สึกที่เจ็บร้อนแทนเป็น
การสะกิดให้นางไภยเกษซึ่งไม่มีท่าทีต่อเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นได้รู้สึกว่า เป็น เรื่อง
ของตน

ตั้งแต่ข้าบาทรู้เหตุ	ก็แสนทุกข์แสนทวนหนักหนา
ซึ่งพระแม่หนึ่งเสียไม่น่าพา	เห็นด้วยผ่านฟ้าถั่วว่าไร

(รามเกียรติ์.456)

นางกุจจีกล่าวกระทบถึงฐานะและชาติกำเนิดที่ทัดเทียมกันของพระพรต
โอรสของนางไภยเกษกับพระรามโอรสนางเกาสุริยา

อันองค์พระพรตสุริยวงศ์
จึงไม่ได้ครองเวียงชัย

พระมารดาต่ำพงศ์เป็นโจน
ความข้าน้อยใจพันทวี

(รามเกียรติ์ . 456)

ด้วยวิธีการและคำพูดที่แยบยล ทำให้นางไภยเกษเห็นคล้อยตามและนึก
อิจฉาพระรามทันที

เมื่อนั้น
ได้ฟังนางค่อมพาที
ทั้งเทเวศลจิตต์ให้อิจฉา

โคมขององค์ไภยเกษ
เทวีเห็นชอบทุกสิ่งอัน
องค์พระจักรารังสรรค์

(รามเกียรติ์. 456)

และโดยที่นางไม่มีความปรารถนาที่จะให้พระพรตได้ราชสมบัติและคิดถึง
เรื่องนี้มาก่อน จึงไม่เห็นทางที่จะทำให้พระพรตได้ราชสมบัติตามที่ต้องการ จึง
กล่าวก่อนางกุจจี้ว่า

เอ็งว่าก็ต้องกับกูคิด
ตั้งแต่รู้เหตุก็เศร้าใจ

สุดฤทธิ์ที่จะทำกระไรได้
เราจะคิดฉันทินะกุจจี้

(รามเกียรติ์. 456)

นางกุจจี้ได้โอกาสจึงทูลให้นางไภยเกษระลึกถึงเหตุการณ์ที่ทำให้ท้าว
ทศรถประทานสัญญาแล้วกล่าวนะน่านางไภยเกษ

บัดนั้น
 ยิ้มแล้วก็ตอบว่าที่
 ครึ่งปทุมทันทกุ่มภักดิ์
 ลืมไปแล้วอาเขาวมาลย์
 ช้านี้แจ้งว่าพระแม่เจ้า
 ภูวไนยได้ให้สัตยา
 อันพระพรตก็พงศ์จักรพรรดิ
 ความสัตย์สัญญาซึ่งว่าไว้

นางค่อมผู้เป็นทาสี
 ว่าไยจะนั้นะนงคราญ
 เบียดเบียนเทวัญทุกสถาน
 เมื่อพระองค์รอนราญอุสุรา
 เอากรสอดแทนเพลารัถา
 นิ่งเสียจะว่าต่อเมื่อไร
 ควรจะขอสมบัตินั้นยกให้
 ข้าเห็นก็ได้ทั้งที

(รามเกียรติ์. 456-457)

โดยเหตุนี้เอง เมื่อท้าวทศรถถามเหตุที่นางร้องไห้

น้องเอยน้องรัก
 เป็นไฉนจะนั้นะนงคราญ
 พี่นั้นสนทนเท่าหัวใจ
 อันจะนั่งโศกกาอยู่ดังนี้

เขาวลัทธิผู้ยอดสงสาร
 จึงแสนโศกทรมานไม่พาที
 ให้เราร้อนฤทัยดังเพลิงจี
 เหมือนจะแกล้งให้พี่เวทนา

(รามเกียรติ์. 459)

และ

ดวงเอยดวงเนตร
 รักนางพ่างเพียงฤทัย
 ซึ่งเจ้าจงรักสุจริต
 ความชอบนั้นพันคณนา
 สิ่งใดซึ่งน้องต้องประสงค์
 จะให้สมปรารถนานางเทวี

อัคเรศผู้ยอดพิสมัย
 ว่าไยจะนั้นวนิดา
 สู้เสียชีวิตสังขาร
 ไขว่ลืมนั้นเมื่อไรมี
 แก้วตาเจ้าจงบอกพี่
 มารศรีอย่าโศกาเลย

(รามเกียรติ์. 459)

นางไถยกะณีจึงแสวงหา มารยา เพื่อทวงสัญญาจากท้าวทศรถ

เมื่อนั้น	พระเชาวมาลย์ผู้มีอัชฌาศัย
ได้ฟังบรรหารภูวไนย	บังคมไหว้สนองพระวาจา
ข้าจะขอสัตย์ปณิธาน	ผ่านเกล้าจงโปรดเกล้า
ซึ่งจะให้พระรามลูกยา	เป็นปิ่นโลกาประชากร
พระองค์จงได้เงือกด	ขอให้โอรสของข้าก่อน
ให้พระรามไปจากพระนคร	สัญจรเดินไพร่สปี
จึงกลับมาครองนคร	เป็นมณฑุเกศบุรุษ
ความปรารถนาข้าเท่านั้น	ภูมิจงให้สมคิด

(รามเกียรติ์. 460)

แม้จะโกรธเท่าใดก็ตาม ท้าวทศรถก็ไม่สามารถจะปฏิเสธได้ จึงยอมเป็นไปตามคำขอของนางไถยกะณีโดยประการฉะนี้

นางค่อมกัจฉะจึงประสบผลสำเร็จในการแก้แค้นพระราม เพราะการที่นางทูลขอร้องนางไถยกะณีในครั้งนั้นส่งผลให้พระรามต้องทรงเดินป่าเป็นเวลา 14 ปี

วรรณสาร

ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ไม่ปรากฏรูปลักษณะทางร่างกายที่ชัดเจน ในบทละครกล่าวแต่เพียงว่า วรรณสาร เป็นยักษ์พี่เลี้ยงของไพนาสุริยวงศ์เท่านั้น

บัดนั้น	พี่เลี้ยงผู้ปรีชาชาญ
ก้มเกล้ารับราชโองการ	ขุนมารก็รีบออกมา

(รามเกียรติ์ . 2178)

เมื่อนั้น
นับนิ้วสนองพระวาจา

จึงวรณีสรรยักษา
ซึ่งข้าโคกจาบัลย์

(รามเกียรติ์ . 2182)

จึงสั่งวานรตำรวจใน
กับวรณีสรรสุรี

ให้เอาทศพินัยก์
มาผูกเข้าที่หน้าพระลาน

(รามเกียรติ์ . 2291)

วรณีสรร เป็นผู้มีเล่ห์เหลี่ยม เช่น ในตอนที่ทำอุบายแสดงกิริยาเรียกร้องให้
ไพนาสุริยวงศ์สนใจ

จำจะทำอุบาย
คิดพลางทางเข็ดหลอน

ให้รู้เหตุผลจงได้
แล้วใส่ไคล้หัวร่อขึ้นทันที

(รามเกียรติ์.2181)

พฤติกรรมเช่นนี้ ได้สร้างความสงสัยให้ไพนาสุริยวงศ์

เมื่อนั้น
เห็นผีเลี้ยงผู้ร่วมชีวิ
จึงมีพจนารถอันสุนทร
น้องเห็นชบพิกตร์ลงโคก

ไพนาสุริยวงศ์ยักษ์
ทำที่ประหลาดในวิญญาน์
ถามว่าดูก่อนพระเชษฐา
แล้วมาส้ารวจด้วยอันใด

(รามเกียรติ์.2181)

วรณีสรรจึงแกลังทำอุบายต่อไป

บัดนี้	พี่เลี้ยงผู้มีอชฌาสัย
ได้ฟังสะท้อนถอนใจ	ก็มפקตร์มิใคร่จะพาที่
ทำเป็นเหลียวขวาแลซ้าย	ด้วยเล่ห์กลอุบายยักษ์
แล้วว่าอันความทั้งนี้	จนใจสุดที่จะเจรจา.

(รามเกียรติ์ . 2181)

ไพนาสุริยวงศ์ก็เข้าใจว่าน่าจะเป็นเรื่องสำคัญจึงถามความจริง วรณิสูร
จึงบอกความจริงเกี่ยวกับผู้ให้กำเนิดไพนาสุริยวงศ์

เมื่อนั้น	จึงวรณิสูรยักษา
นบนี้วสนองพระวาจา	ซึ่งข้าโศกาจาบัลย์
ด้วยคิดถึงท้าวยี่สิบกร	สิบפקตร์ฤทธิรอนรังสรรค์
ทรงพระนามชื่อว่าทศกัณฐ์	มีมหันตยศประเสริฐนัก
เป็นจรรโลงโลกาอันคเเรศ	ทรงเดชปราบได้ทั้งไตรจักร
บรรดาสุริยวงศ์พงศ์ยักษ์	มีฤทธิลัทธิศักดิ์มหิมา
อันซึ่งพิเภกนี้เป็นน้อง	ร่วมทองพระชายยักษา
สงครามมาติดลงกา	อสุราไปเข้าเป็นพวกภัย
บอกอุบายกลศึกกลับ	ญาติวงศ์ตายยับไม่นับได้
จนทศกัณฐ์กับบรรลัย	พระรามจึงให้ครองธานี
ชื่อว่าท้าวทศศิริวงศ์	มหาวิเชียรพงศ์พรหมเรืองศรี
ฤทธิ์เดชสิ่งไรก็ไม่มี	รู้แต่คัมภีร์โหรา

(รามเกียรติ์. 2182)

เมื่อไพนาสุริยวงศ์ทราบความจริงและต้องการแก้แค้นแทนบิดาจึงเสด็จไป
หาท้าวจักรวรรดิเพื่อขอกำลังทัพมาปราบพิเภก โดยมีให้พิเภกรู้ตัว วรณิสูรเป็นผู้ให้
คำแนะนำว่าให้ลวงพิเภกว่า เดินทางไปเรียนเพลงศรกับฤาษีนักสิทธิ์

เจ้าจงอุบายลาไป
แล้วจึงจะพากันลอบจร

ว่าจะเรียนศิลป์ชัยพระอาจารย์
ไปนครมลิวันราชฐาน

(รามเกียรติ์ . 2190)

วรนีสร์เป็นผู้มีกำลังใจเข้มแข็ง จิตใจมั่นคง แต่มุ่งมั่นที่จะเอาชนะในทาง
ที่ผิดกล่าวคือ วรนีสร์มีความแค้นพิเภกแทนทศกัณฐ์จึงพยายามทุกวิถีทางที่จะปราบ
พิเภกโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง

พระบรมธรรม์ พระพิจิตร พระเพียรพิชัย และพระไตรดาวงค์

พี่เลี้ยงทั้งสี่ของพระอุณรุทไม่ปรากฏคลิกภาพทางกายที่ชัดเจน แต่เป็นผู้มี
ความรู้ความสามารถ มีเชื้อสายกษัตริย์เป็นหลานของพระบรมจักรกฤษณ์ตั้ง
คำประพันธ์ที่กล่าวอ้างถึงหลายตอนเช่น เมื่อพระบรมจักรกฤษณ์ประทานพี่เลี้ยงแก่
พระอุณรุทว่า

จึ่งตรัสประทานพระพี่เลี้ยง	อันร่วมเรียงพระวงศ์ เรืองศรี
ชื่อบรมธรรม์อันภักดี	พระพิจิตรผู้ปรีชาชาญ
หนึ่งชื่อพระเพียรพิชัย	พระไตรดาวงค์ใจหาญ
ทั้งสี่ล้วนราชกุมาร	รอบรู้กิจการกษัตรา
สำหรับโลมเลี้ยงพระสุริยวงศ์	อัมชพระองค์ข้างหน้า
ชื่อตรงจงรักพระนัดดา	ต่างใจต่างตาภูมิ

(อุณรุท . 69)

ครั้งที่พระบรมจักรกฤษณ์พบพระไตรดาวงค์ พระบรมธรรม์ และพระพิจิตร

เมื่อนั้น
เห็นนัคนาสรีรวงศ์วงศ์พันธุ์
จึงมีบรรหารสิงหนาท
เหตุโฉนโคกศิลาพันทวี

ท้าวบรมจักรกฤษณ์รังสรรค์
ตัวสิ้นวิ่งมาแล้วโคก
ถามหลานรักราชทั้งสามศรี
อิงมีไปทั้งพารา

(อุณรุท . 281)

และเมื่อพระบรมจักรกฤษณ์ตรัสกับท้าวไกรสูทถึงพระพี่เลี้ยงว่า

ดูก่อนเจ้ากรุงนคเรศ
อันองค์นัคนาสรี
เนื่องกันกับนารายณ์ไวคุณฐ
ทรงฤทธิ์ศึกดาปรีชาชาญ
ก็แจ้งอยู่สิ้นด้วยกัน
สำหรับปราบอสูรหมุ่ยักษ์

เรื่องเดชพากฟ้าดินไหว
ก็นับในสรีรวงศ์อวตาร
ประยูรเทวราชมหาศาล
บุญญาธิการมากนัก
ทั้งมนุษย์เทวัญในไตรจักร
ให้สิ้นเสี้ยนหลักในชาติรี

(อุณรุท . 283)

พี่เลี้ยงทั้งสี่ของพระอุณรุทเป็นคนมีน้ำใจรักหมู่ญาติ ในคราวที่ท้าวไกรสูท
ฆ่าพระเพ็ชรพิชัยตาย พี่เลี้ยงทั้งสามมีความโศกเศร้าสางสาร

บัดนั้น
พระบรมธรรมผู้ภักดี
ครั้นเห็นพระเพ็ชรพิชัย
เข้าทอดศัพโหยให้อาลัยลาน
เสียแรงเรารักดีถึงชีวาตม์
ถนอมเลี้ยงลูกเจ้าแต่เยาว์มา
หวังเป็นความชอบประกอบยศ

พระไตรดาวงศ์เรื่องศรี
พระพิจิตรผู้ปรีชาชาญ
บรรลือสดล้นสังขาร
ประหารอกโศการักกัน
ต่อเบื้องบาทบรมนาถา
ลำบากกายวิญญูณก็ไม่ได้คิด
ถามมาแสนสาหัสได้ความผิด

จนถึงสิ้นสุดชีวิต	คิดคิดแล้วสุดสังเวชใจ
นิจจาเอ๋ยเราเคยร่วมทุกข์	ร่วมสุขร่วมสนิทพิสมัย
เคยมีที่ประพาสแห่งใด	ก็ติดตามกันไปไม่คลาดคลา
ปางเสด็จโพนไพรพฤษาสำณต์	เคยสำราญแรมร้อนนอนป่า
เป็นเพื่อนยากเพื่อนไร้แต่ไรมา	เข้าเฝ้าเห็นหน้ากันทุกวัน
ตั้งแต่นั้นไปจะหาขี้พิกตร์	ร้างรักเสื่อมสุขเกษมสันต์
จะแสนทุกข์แสนคะนึ่งถึงกัน	โศกาจาบัลย์ไม่เว้นวาย
โอ้อกรรมเอ๋ยกรรมมานำพวาก	ให้ตายจากกันได้น้ำใจหาย
ว่าพลางกลิ้งเกลือกเสือกกาย	สามองค์เพียงวายชีวี

(อนุรุธ . 277-288)

นอกจากนี้พี่เลี้ยงทั้งสองยังเป็นผู้มีความจงรักภักดีต่อพระอนุรุธ เช่น เมื่อพระอนุรุธออกตามกวาง แล้วพลัดหลงไปจากพี่เลี้ยงและทหาร พี่เลี้ยงทั้งสองออกเดินทางติดตามหาด้วยความเป็นห่วงและทุกข์ทรมานใจ

อันหม่อมหาเสนี	กับพี่เลี้ยงทั้งสองผู้ร่วมจิต
แสนทุกข์ทุกข์แทบถึงชีวิต	ต่างคิดต่างว่าโศกา
โอ้อว่าพระทูลกระหม่อมเอ๋ย	องค์เดียวไม่เคยเดินป่า
เพราะกวางเจ้ากรรมทำมารยา	ล่อให้ผ่านฟ้าล่าปากองค์
จะไล่ซัดติดตามไปถึงไหน	จะลวงเขตขุนไศลไพรระหง
พระสุริยาก็อ่อนแรงลง	ยังไม่พบพระวงศ์เทวัญ
ว่าพลางพลางพลากร	รีบจรมานในพนาสันต์
ใกล้ที่พระไตรชายอรัญ	ต่างฝันพิกตร์เหลือบแลไป
เห็นผ่านฟ้ากับม้าพระที่นั่ง	สติดยนิโครธไทรใหญ่
พี่เลี้ยงเสนีก็ดีใจ	วิ่งไปกราบบาทแล้วโศกา

(อนุรุธ . 193)

เมื่อพระอุรุทเหาะตามกนิรี พี่เลี้ยงตามหาจนพบแม่น้ำกว้างใหญ่ขวางอยู่
ซึ่งไม่สามารถผ่านไปได้ ด้วยความเป็นห่วงพระอุรุทที่รึมน้ำแม้ว่าจะกลับมารอรับ
เสด็จอย่างสุขสบายในวัง

บัดนั้น	พระพี่เลี้ยงซึ่งมียศถา
จึงว่าแก้มหาเสนา	ซึ่งจะแสนโศกาอยู่ตั้งนี้
ไหนเลยจะพบเบื่องบาท	สุริยวงศ์ธิดาเชื่องศรี
จำจะยกพลโยธา	ติดตามกษัตริย์ไปในไพร
โอ้อ่าพระองค์ทรงฤทธิ	สุดคิดจะข้ามไปตามหา
แม่น้ำกว้างขวางใหญ่สุดสายตา	แสนมหากันดารพาลภัย
แม้ไม่พบองค์พระทรงเดช	จะคืนกลับนครเรศก็หาไม่
ให้เลือดเนื้อเป็นเหยื่อสัตว์ไพร	มิได้อาลัยแก่ชีวัน
ร่ำพลางต่างคนทุกข์ร้อน	อาวรณ์วิโยคโศกศัลย์

(อุรุท . 536-537)

อริยวินดา ศุภลักษณ์ จันทดี เทพสุนทร และนางสุพรรณ

พี่เลี้ยงทั้งห้าของนางอุษามีนะคลิภาพทางกายดี รูปร่างหน้าตางดงาม
ผิวพรรณดี และมีสติปัญญา

แล้วเลือกวรรณราชตระกูล	ที่สมบูรณ์รูปทรงสง่าศรี
วิไลลักษณ์เลิศกัลยาณี	ห้าองค์น่ารักจำเริญตา
ชื่ออริยวินดาอุพาพัฏร์	หนึ่งชื่อศุภลักษณ์กรรฐา
นางจันทดีกัลยา	หนึ่งชื่อว่าเทพสุนทร
องค์หนึ่งชื่อนางสุพรรณ	ฉวีวรรณพิมพ์พัฏร์เพียงอัปสร
พร้อมสติปรีชาสภาวะ	แรกรู้นอชรสืบหกลปี
ให้เป็นเอกองค์พระพี่เลี้ยง	เคียงควรอุ้มชูโถมศรี

(อุรุท . 169)

พี่เลี้ยงทั้งห้ามีความจงรักภักดีต่อนางอุษาผู้เป็นนายเป็นอย่างมาก

บัดนั้น	พระพี่เลี้ยงเฝ้าคอยส่งสาร
ประโลมเลี้ยงพระธิดายุพาพาล	บำรุงรักปิ่นปานดวงใจ
อ้อมชูช้ำกล่อมถนอมนาฏ	แสนสนทพิศวาสหลงไหล
เข้าเฝ้าพาเล่นแต่ข้างใน	ชมไม้ตัดดาษดรุณเรียง

(อุณรุท . 171)

ในบรรดาพี่เลี้ยงทั้งห้าคนนั้น นางศุภลักษณ์เป็นผู้มีจิตใจเข้มแข็ง สามารถควบคุมสติได้ดีกว่าพี่เลี้ยงคนอื่น ในคราวที่นางอุษาโศกเศร้าด้วยความคิดถึงพระอุณรุทจนสลบไปพี่เลี้ยงทุกคนได้แต่เศร้าโศกเสียใจ แต่นางศุภลักษณ์ได้สติก่อน จึงช่วยแก้ไขพยาบาลจนนางอุษาฟื้น

คิดแล้วจึงค่อยประคองหัตถ์	สัมผัสพาดองค์มารศรี
ยังละมุนอ่อนอยู่ทั้งอินทรี	ก็ว่าเทวีไม่วายปราณ
จึงว่าแก่พี่เลี้ยง	อันข้างเคียงเฝ้าคอยส่งสาร
จงเอาวิมลสนธิ์ธาร	มาพรมองค์นั่งคราญทั้งกาชา

(อุณรุท . 246)

นางศุภลักษณ์มีความสามารถพิเศษเกินพี่เลี้ยงคนอื่น คือ เป็นผู้มีความสามารถในการวาดภาพและมีฤทธิ์เหาะเหินเดินอากาศได้นอกจากนี้ นางศุภลักษณ์ยังเป็นผู้ที่มีความตั้งใจมุ่งมั่นที่จะเอาชนะอุปสรรค เช่น ภายหลังจากพระไตรอุม นางอุษามาส่งที่ด่านหนักแล้ว นางอุษาโทมนัสอาลัยรักอุณรุท แต่เนื่องจากนางไม่รู้จักพระอุณรุท นางศุภลักษณ์จึงรับอาสาตระเวนวาดภาพชายหนุ่มไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ คนธรรพ์ หรือเทวดาทั้งหกชั้นฟ้าในที่ต่างๆ โดยไม่ย่อท้อ

จะเที่ยวหาเสาะไปในไตรภพ	ให้จบทั่วทิศทิศา
วาดรูปสุริวงศ์กษัตรา	คนธรรพ์เทวานาคี
อันหกห้องสวรรค์ชั้นทวีป	เร่งรับมาถวายโฉมศรี
รูปใดมั่นเหมือนพระภูมิ	อันมาร่วมที่บรรทมใน

(อุณรุท . 239)

ความมุ่งมั่นนี้เอง ทำให้นางได้พบพระอุณรุท แล้วนำภาพมาถวายนางอุษา
ให้นางได้รู้จักบุคคลที่เทวดาพามาอัมสมได้สมใจ

ยะรุเดะ ปุนตา กระตะทาหลา และประสันตา

เนื่องจากบทละครเรื่องดาหลังและเรื่องอิเหนา มีที่มาจากแหล่งเดียวกัน
ดังที่เสาวลักษณ์ อนันตศานต์ กล่าวถึงที่มาของเรื่องดาหลังกับอิเหนาไว้ว่า
"พระราชบิดาของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศประสูติแต่เจ้าฟ้าสังวาลสองพระองค์ คือ
เจ้าฟ้ากษัตริย์ และเจ้าฟ้ามงกุฎ ได้ฟังนิทานเรื่องอิเหนาจากข้าหลวงซึ่งเป็นหญิง
แขกมลายู จึงได้นำเรื่องอิเหนามาแต่งเป็นบทละครในชั้นพระองค์ละเรื่อง เรียกว่า
ดาหลังเรื่องหนึ่ง อิเหนาเรื่องหนึ่ง แต่เป็นเรื่องอิเหนาด้วยกัน คนจึงมักเรียกว่า
อิเหนาใหญ่ กับอิเหนาเล็ก" (เสาวลักษณ์ อนันตศานต์. 2532:111) ดังนั้นเรื่อง
ดาหลังจึงมีเนื้อเรื่องใกล้เคียงกับอิเหนา จึงขอกล่าวถึงบุคลิกภาพของผีเลี้ยงใน
วรรณคดีทั้งสองเรื่องนี้โดยรวมกันไป

ยะรุเดะ ปุนตา กระตะทาหลา และประสันตา เป็นตำแหน่งผีเลี้ยงของ
ดาหลังและอิเหนา ผีเลี้ยงทุกตำแหน่งมีหน้าที่เป็นผู้ดูแลรับใช้โอรสกษัตริย์วงศ์เทวัญ
จึงต้องผ่านการคัดเลือกแล้ว ผีเลี้ยงทุกคนต้องมีความพร้อมทั้งรูปสมบัติและคุณสมบัติ
ผีเลี้ยงทุกคนต้องเป็นบุตรของเสนาบดีซึ่งเป็นขุนนางระดับสูง ได้แก่ ปาเตะขุนนาง
ตำแหน่งสมุหพระราชวัง ตามะหงงตำแหน่งสมุหนายก ตะหมิงขุนนางฝ่ายมหาดไทย
และยาสาขุนนางฝ่ายศาล นอกจากนี้ผีเลี้ยงทุกคนมีรูปร่างหน้าตาทั้งงดงาม

บุตรปะเตะที่ปะสันตาปรีชาชาญ	รูปร่างสะคราญโสภา
อันบุตรเสนาตามะหงง	พระองค์ตั้งที่กระตาทหลา
อันบุตรยาสาเสนา	ตั้งที่ปุนตาผู้ภักดี
อันบุตรดาหมังนั้นไซรี	ตั้งไว้ที่ยะรุเดะมีศรี
แต่ละคนโอเอี่ยมทั้งอินทรี	ควรที่บริรักษ์พระลูกยา

(ดาหลัง . 7)

เมื่อนั้น	พระปิ่นปักนาคเรศราชฐาน
ขึ้นชมโสมนัสเบิกบาน	จึงมีบัญชาการตรัสไป
อันบุตรเสนาปาเตะ	ตั้งที่ยะรุเดะพี่เลี้ยงใหญ่
บุตรตามะหงงเสนาใน	ตั้งให้เป็นที่ปุนตา
อันบุตรตะหมังมนตรี	ตั้งที่เป็นกะระตาทหลา
อันบุตรยาสาเสนา	ตั้งที่ประสันตาครบครัน
พันตรุนรุ่มน้อมน้อยน้อย	รูปร่างเข้มช้อยเจิดจัน
พระสั่งให้ประทานรางวัล	ตามหลันพี่เลี้ยงแลมนตรี

(อิเหนา . 16)

การที่พี่เลี้ยงทุกคนมีรูปร่างหน้าตางดงาม ส่งผลให้มีบุคลิกภาพทางอารมณ์เป็นผู้มีเหตุผล มีความสุขุมรอบคอบ ดังที่ นิภา นิธยาน กล่าวถึงความเกี่ยวข้องทางร่างกายกับสภาวะจิตใจว่าผู้ที่มึร่างกายแข็งแรง และมีรูปร่างหน้าตาดี มักจะได้รับคำยกย่องชมเชยจากผู้คนที่วไปทำให้เข้าสังคมได้ดี นอกจากนี้ในด้านทักษะหรือความแคล่วคล่องในการเคลื่อนไหวร่างกาย จะดีกว่าเด็กที่รูปร่างหน้าตาไม่ดีหรือพิการ จึงมีอิทธิพลให้มีความเชื่อมั่นในตนเอง ปราศจากปมด้อย มีความคิดเป็นผู้ใหญ่และเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น (นิภา นิธยาน: 2530.118)

ในบรรดาพี่เลี้ยงทั้งสี่คนของอิเหนา ในบทละครเรื่องอิเหนา ประสันตาเป็นผู้ที่มีบทบาทเด่นที่สุด ประสันตาเป็นผู้มีจิตใจแจ่มใส ร่าเริง รักสนุก ไม่มีความ

วิตกกังวล จึงมักหยอกล้ออิเหนาให้ความบันเทิงใจอยู่เสมอเช่น ตอนอิเหนาหลงรักนางจินตะหรา จนไม่ยอมเสวยอาหารและไม่แฉ่มใส่ร่า เริงเหมือนเป็นคนป่วยไข้ ปะเตะซึ่งเป็นเสนาบดีถามชะรุเตะซึ่งเป็นพี่เลี้ยงคนหนึ่งของอิเหนาว่า อิเหนาประชวรหรือไม่แต่ชะรุเตะไม่กล้าตอบประสันตาจึงตอบแทนพร้อมกับเข้าหาหยออิเหนา

บัดนั้น	ประสันตาแสนกลคนขยัน
ทำเฉยหน้าแล้วว่าไปพลัน	ประชวรมาแต่วันถึงเวียงชัย
พระโรคเรื้อรังประทับอยู่	ไม่สุจริตหมอพอกแก้ไข
หรือชะรอยทรงกระบี่วันนี้ไซ้	จะเป็นไข้เนื้อขาดประหลาดนัก
ดูอาการที่ทำให้คร่ำครวญ	จะประชวรสิ่งใดไม่ประจักษ์
มั่นใจได้โอสกรสรัก	เห็นไม่พิกนวดพื้นจะพลันคลาย
เจ้าจอมหม่อมมุลได้เมตตา	ช่วยเข้าไปขอยามาถวาย
ที่พระรื้อนรณกระวนกระวาย	นั้นแหละเห็นจะหายเป็นมั่นคงฯ

(อิเหนา . 76)

เมื่ออิเหนาเข้าเฝ้าท้าวหมันหย้า ท้าวหมันหย้าให้อิเหนารำกระบี่ถวาย ตอนแรกอิเหนาไม่กล้ารำหน้าที่นั่งเนื่องจากอายนางจินตะหรา ประสันตาจึงทูลว่า

บัดนั้น	ประสันตาหยิบกระบี่มาถวาย
ค้อยกระซิบทูลว่าพระอย่าอาย	ครั้งนี้ตีหมายเอารางวัล
เมื่อนั้น	ระเด่นมนตรีเจ็ดฉัน
ยิ้มพลางทางว่าอย่าเขอะกัน	ตั้งแต่พูดเช่นนั้นอัตรา

(อิเหนา . 71)

ประสันตาพูดหยอกเข้าอิเหนาที่รำกระบี่ไปพร้อมกับสบตานางจินตะหรา

บัดนั้น	ประสันตาแสนกลคนขยัน
คลานเข้าไปรับกระบี่พลัน	อภิวันท์แล้วกระซิบทูลพลาง
ข้าเห็นพระองค์ทรงกระบี่	ท่าที่แคล่วคล่องทั้งสองอย่าง
ไฉนจะกรายร้ายร่ำทำทำทาง	ไฉนจะดูอยู่ข้างบัญชาชัย
แต่สายสอดทอดพระเนตรอยู่อย่างนี้	ยังทรงดีมีชัยชนะได้
ชอบเอาของที่ต้องพระหฤทัย	มารางวัลภวนัยจะสมควร
เมื่อนั้น	ระเด่นมนตรีแยมสรवल
จึงตรัสว่าอย่าเข้าเฝ้ากวน	ดีแต่ชวนพูดเล่นเช่นนั้น

(อิเหนา . 73)

เมื่อท้าวกูเรป็นทรงกำหนดวันวิวาห์ระหว่างอิเหนากับบุษบาอิเหนาร้อนใจที่ไม่สามารถเลิกงานวิวาห์ได้ ประกอบกับคิดถึงนางจินตะหรา จึงออกอุบายลวงท้าวกูเรป็นว่าจะไปประพาสป่า แต่แท้จริงแล้วเสด็จไปหานางจินตะหราที่เมืองหมันหย้า เมื่อใกล้เวลาเดินทาง ประสันตาทราบดีว่าอิเหนาต้องการเสด็จไปโดยเร็วที่สุดจึงหยอกล้ออิเหนาว่า

บัดนั้น	ประสันตารู้้นัยแต่ไม่ว่า
ทำนบนิ้วจับขามสามตา	เฉยหน้าทูลองค์พระทรงธรรม
เสด็จในขามนี้เกิดดีจริง	จะเกิดลาภสักสิ่งเป็นแม่นมั่น
ถ้ามิได้สมจิตที่คิดนั้น	ขอถวายชีวันประสันตาคา
เมื่อนั้น	พระโคมยวงวงศ์อัสญแดหว่า
ข้มพลางทางเขม้นนัยนา	แล้วตรัสว่าช่างทำนายทายเดา
นี้ใครใช้ให้เจ้าเป็นหมอดู	อวดรู้พูดโป่งไปเปล่าเปล่า
จะได้ลาภมิได้ก็ทำเนา	มิใช่การอย่าเอามาพาที่
ไม่สบายวิญญานจะคลาไคล	ก็ยอมรู้อยู่แก่ใจของพี่
ว่าคาญวานอย่าเฝ้าเข้าชี้	จงไปจัดโยธีให้พร้อมไว้

(อิเหนา . 111)

เมื่ออิเหนาต้องจากนางจินตะหรา เพื่อไปช่วยท้าวดาหาคำสงครามกับ
ท้าวกะหมังกุหนิงอิเหนาโศกเศร้าเสียพระทัยมาก ประสันตพาฬเลี้ยงผู้มีอารมณ์ดีจึง
เจรจาเพื่อให้อิเหนาคลายทุกข์

บัดนั้น
ชี้ข้างพระที่นั่งมาข้างท้าย
จึงเสแสร้งแกล้งกล่าววาจา
แต่เห็นมามากมายหลายตำบล
มั่นไม่มีราชการเงินเดือน
น้ำท่าหา่ง่ายสบายดี
ถ้าเลิกทัพกลับมาหมั้นหย่า
ให้ประพาสสามสมรอรไท

เมื่อนั้น
นั่งฟังประสันตอยู่ช้านาน
จึงลุกขึ้นตรัสถามทันที
ตรัสพลางทางทอดทัศนา

บัดนั้น
ทำตกใจทูลองค์พระทรงธรรม์
ด้วยข้างบาทย่างที่สะเทิน
เขว่าดวงหน้าก็ยังมี

เมื่อนั้น
ยิ้มพลางทางตอบประสันต
ครึ่งซีกใช้ไต่หาความจริง
ชอบผลึกให้พลัดลงไป

ประสันตพาฬเลี้ยงพระโคมฉาย
เห็นพระไม่สบายคล้ายทุกข์ทน
ปานนี้สนุกกว่าทุกแห่งหน
ก็ยังไม่ชอบกลเหมือนปานนี้
คงจะมาปลุกเรือนอยู่ที่นี้
สารพัดจะมีไม่ยากใจ
จะจำปาไว้ทูลแกลงไข
มาประพาสพรรณไม้ให้สำราญฯ
พระสุริยวงศ์เทวาศักดาหาญ
ค่อยคลายร้อนรำคาญวิญญาน์
ปานนี้หรือสนุกหนักหนา
ไหนบ่อกมาอย่าลวงกันฯ
ประสันตแสนกลคนขยัน
ข้าสำคัญมันคงอยู่ดังนี้
เดินเกินตำบลมาพื้นที่
ถึงจะชี้เชิญให้ทัศนา ฯ
พระโคมยงวงศ์สัณแดหวา
ปลดเล่นต่อหน้าไม่อายใจ
ยังกลอกกลิ้งกลับลงใหม่
คนอะไรเช่นนี้ก็ยังมี

(อิเหนา . 315-316)

เมื่ออิเหนาหลงรักนางบุษบาเสียจนไม่เสด็จกลับไปหานางจินตะหรา
ประสันตาจึงเข้าหาอิเหนา

บัดนั้น	ประสันตาทำทุกซ่เป็นหนักหนา
จึงกราบทูลถามกิจจา	ผ่านฟ้าจะเสด็จไปวันใด
เห็นแต่เวียนเฝ้าอยู่เข้าค่า	ได้ร่ำลาแล้วหรือไหน
หรือยังต้องขัดจึงผลัดไป	เมื่อไรเล่าจะคืนไปธานี ฯ
เมื่อนั้น	ระเด่นมนตรีเรื่องศรี
ได้ฟังคำประสันตาพาที	ภูมิจึงตอบไปทันใด
ธรรมดาว่าคนปากคัน	ที่จะนั่งอยู่นั้นไม่ได้
จำจะแคะค้อนค่อนว่าไป	ให้เขาขัดใจจึงว่าดี
ถึงจะอยู่จะไปมิใช่การ	รำคาญเคืองหยออย่าจู้
ตรัสพลางช่างเยื้องจรัล	ชวนพระน้องเข้าที่ไสยา ฯ

(อิเหนา . 384)

เมื่ออิเหนาถูกนางบุษบาชวนเนื่องจากโกรธที่อิเหนาลักพานางมาจาก
เมืองประสันตาสั่งเกณฑ์เห็นรอยช่วนนั้น จึงพูดล้อเลียนอิเหนา

บัดนั้น	ประสันตาพี่เลี้ยงเมี่ยงหมอบอยู่
ท่ามองมองแล้วป้องหน้าดู	แกลิงเขม้นเป็นครู่แล้วทูลไป
พระจงประทานโทษโปรดก่อน	อะไรนิตติพระกรใหม่ใหม่
หรือเสด็จเดินป่าพนาลัย	ไม้ไผ่ลัดเลี้ยวเกี่ยวกายา
หรืออาชาพาโผนเข้าในรก	มุ่นหมกตกต้องหนามหนา
เป็นวีรร้อยน้อยหรือพระราชา	ประสันตาลูปอกทำตกใจ
เมื่อนั้น	พระสุริยวงศ์เทวอัมชฌาสัย
จึงเอาพลูร้อยกัถขัดไป	ย้มละไมในพิภตรพาที
กลการอะไรจึงสอดว่า	ถึงตกม้าก็มีใช้ตัวพี่
ธรรมดาเดินดงพงพี	ที่จะต้อยอยู่นั้นสักกี่คน

จำจะเป็นรื้อรอน้อยใหญ่
เห็นจะมีแผลทั่วทุกตัวคน

ด้วยไม้ไผ่เลี้ยวลัดขัดสน
ว่าแล้วจรดลเข้าห้องใน

(อิเหนา. 520)

เมื่อประสันตาเห็นนางบุษบาโศกเศร้าถึงอิเหนา ด้วยความเป็นคนมีจิตใจ
สนุกสนานรำเริง จึงแกลังทำเป็นเลื้อยหลอกให้นางบุษบาหัวเราะเล่นเป็นการ
เปลี่ยนอารมณ์นางบุษบาให้มีความสำราญ นับว่าเป็นการปลอบใจนางบุษบาวิธีหนึ่ง

บัดนั้น

เห็นโฉมของทรงโคกอาวรณ์
ช่วยชักสีกหน้อยแล้วแล่นไป
ย่างย่องมองเหมือนนพยัคฆา

บัดนั้น

ชิงกันเก็บพรรณดอกไม้
เห็นตะคุ่มที่พุ่มพนาวัน
คิดว่าสัตว์ร้ายจะบีฑา

บัดนั้น

จึงวกหลังมายังรถสุวรรณ
จะออกไปจุดคบพอบบเสื่อ
จวดยพลัดสัดหลุดแล่นมา
บัดนี้ยังแอบอยู่แทบทาง
แลเห็นตะคุ่มตัวลาลาย

เมื่อนั้น

ทั้งสองพี่เลี้ยงอยู่เคียงกัน
ช่างได้ที่ไหนมาเจรจา
เจ้าช่างปิดกันขยันดี

ประสันตาชักกรไม่หยุดหย่อน

จึงผันผวนคิดอ่านด้วยมารยา

เข้าพบบแฝงเงาไม้ใบหนา

มาข้างทำยรธาทันใด

สองพี่เลี้ยงนารีศรีใส

ไม่แจ้งใจว่ากลประสันตา

ความกลัวตัวสั่นเป็นหนักหนา

จึงเรียกประสันตาไปพลัน

ประสันตาแสนกลคนขยัน

ทำตัวสั่นบอกสองกัลยา

ดูเหลือแลปลิ้นจะกินข้า

เดชะบุญหนักหนาจึงไม่ตาย

รูปร่างโตใหญ่ใจหาย

เลี้ยวลับคลืบคล้ายอยู่ตรงนั้น

ระเด่นบุษบาสาวสุวรรณค์

สรวลสันต์แล้วว่าไปทันที

บอกว่าพบเสื่อแล้ววิ่งหนี

ก็พาที่สรวลสันต์กันไปมา

(อิเหนา . 560)

การที่ประสันตาเป็นผู้มีสุขภาพดี ช่วยให้มีสติปัญญาแก้ปัญหาได้ ดังที่ พยอมวงศ์สารศรี กล่าวถึงผลดีของการมีสุขภาพจิตดีว่าทำให้มีสติหลักเลียงภาวะฉุกเฉิน และสามารถเอาชนะอุปสรรคที่ยากลำบากได้ดีกว่าผู้ที่มีสุขภาพจิตไม่ดี (พยอมวงศ์สารศรี. 2526:183) ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่าประสันตาจึงเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพทางกำลังใจดี มีจิตใจที่มั่นคง จึงเป็นผู้พลบโยนและเตือนสติอิเหนาในยามที่ประสบเหตุร้ายแรงทุกคราไป

บาทหยัน ส่าเหงัด ประเสหรัน และปะลาหงัน

เป็นตำแหน่งพี่เลี้ยงของนางบุษบากำโละในบทละครดาหลังและนางบุษบาในเรื่องอิเหนา

พี่เลี้ยงทุกตำแหน่งไม่ปรากฏบุคลิกภาพทางที่กายที่ชัดเจน แต่เนื่องจากบุคคลที่มีตำแหน่งพี่เลี้ยงจะผ่านการเลือกสรร พิจารณาเลือกบุคคลที่ดีพร้อมที่สุด ดังนั้นพี่เลี้ยงทุกคนในบทละครเรื่อง ดาหลัง และ อิเหนา จึงเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะดี

อันนางนมพี่เลี้ยงแลกำนัล
อันพี่เลี้ยงกุมารี่บุตรี่ไซรี
คนหนึ่งนั้นชื่อว่าบาทหยัน
คนหนึ่งส่าเหงัดนารี

ก็เลือกสรรบรรจงจัดให้
ตั้งได้แต่สี่ธานี
ปะลาหงันประเสหรันสาวศรี
สำหรับพี่เลี้ยงพระธิดา

(ดาหลัง . 9)

จึงจัดสี่พี่เลี้ยงพระธิดา
หนึ่งชื่อว่าส่าเหงัดลาวณย์
หนึ่งชื่อปะลาหงันกัลยา
แล้วจัดสรรกำนัลที่รูปดี

คนนั้นชื่อว่าบาทหยัน
หนึ่งชื่อประเสหรันนารี
ตามตำราชื่อตั้งทั้งสี่
นารีน้อยน้อยแปดร้อยปลาย

(อิเหนา . 24)

พี่เลี้ยงทั้งสองของพระไชยเชษฐ์

ในบทละครเรื่องไชยเชษฐ์ ไม่ปรากฏบุคลิกภาพทางกายของพี่เลี้ยง
พระไชยเชษฐ์อย่างชัดเจน ส่วนบุคลิกภาพทางอารมณ์ พี่เลี้ยงทั้งสองมีเหตุผล
ใช้สติปัญญาไตร่ตรองเหตุการณ์ต่างๆ อย่างรอบคอบ เช่น ในตอนที่แม่เหล็กทั้งเจ็ด
ของพระไชยเชษฐ์ใส่ร้ายนางสวัญชา จนพระไชยเชษฐ์สั่งประหารชีวิตนางสวัญชา
พี่เลี้ยงทั้งสองเตือนสติพระไชยเชษฐ์อย่างมีเหตุผล

ธรรมดาเมียหลวงกับเมียน้อย	ย่อมคอยหยิบผิดคิดหวงหึง
ช่างไม่ตรงตรึกให้ลึกซึ้ง	เหมือนไม่รู้ถึงกันเมีย
ล้วนเหล่านิสยาเป็นอารมณ์	มีแต่จะเรี่ยกลมให้เรือเสีย
ทั้งเล่ห์กลกระทำยาเยย	จะให้เขาผิวเมียได้รำคาญ

(ไชยเชษฐ์ . 17)

นอกจากนี้พี่เลี้ยงยังให้ข้อคิดพระไชยเชษฐ์ถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้นหากประหาร
ชีวิตนางสวัญชา ดังคำประพันธ์ว่า

ถึงว่านางจะเป็นเช่นนั้นไซ้	ก็ยังไม่ควรสั่งให้สังหาร
รู้ถึงสิ่งหลมเป็นการ	จะมาผลาญเสียสิ้นทั้งแผ่นดิน
มนุษย์หรือจะสู้กับหมูยักษ์	จะเคี้ยวเล่นเป็นผักไม่พักนั้น
พระองค์จงโปรดยกโทษทัณฑ์	อย่าให้ชีวันนางมอดม้วย

(ไชยเชษฐ์ . 17)

พี่เลี้ยงทั้งสองของพระไชยเชษฐ์ เป็นผู้มีความยุติธรรม ดังคำประพันธ์เมื่อพบ
ทหารกำลังนำนางสวัญชาไปประหาร พี่เลี้ยงจึงได้ส่วนถึงสาเหตุของการลงโทษ
ดังคำประพันธ์ว่า

บัดนั้น	สี่พี่เลี้ยงอย่างเห่าเข้ามาใกล้
เห็นเขาจูงสุวิญชาพาไป	ตกใจตัวสั่นเข้ากันทาง
พวกเสนาว่าหลีกไปให้พ้น	ต่างคนฮึดฮัดขัดขวาง
พระพี่เลี้ยงชิงไว้ไม่ละวาง	แล้วถามว่าโทษนางเป็นอย่างไร
ครึ่งรู้แค้นระหนกประจักษ์ความ	จึงห้ามเสนาว่าไม่ได้
ถ้ามันขึ้นฆ่าฟันให้บรรลัย	นานไปเราร่อยจะพลอยตาย
ท่านจงหยุดยั้งรั้งรอ	ข้าจะไปทูลขอนางโฉมฉาย
มิให้ม้วยมอดวอดวาย	ว่าแล้วสี่นายจรัส

(ไชยเชษฐ์. 16)

นอกจากนี้ พี่เลี้ยงยังมีอุปนิสัยรักความถูกต้องไม่เข้าข้างคนผิด เช่น ยอมเสี่ยงชีวิตทูลทัดทานพระไชยเชษฐ์มิให้ประหารชีวิตนางสุวิญชา ในเวลาที่ พระไชยเชษฐ์กำลังหลงเสน่ห์เหมสิทั้งเจ็ด ดังจะเห็นได้จากคำประพันธ์ตอน พระนารายณ์ธิเบศร์ กล่าวอ้างถึงคำพูดของท้าวสิงหลว่า

ชมสี่พี่เลี้ยงว่าซื่อตรง ของค์ชนนี้รอดชีวา

(ไชยเชษฐ์. 87)

นางวิฬาร์

นางวิฬาร์พี่เลี้ยงของนางสุวิญชา กวีไม่กล่าวถึงบุคลิกภาพทางกายเพราะ เป็นแมว เป็นตัวละครพิเศษแต่เป็นผู้มีบุคลิกภาพทางอารมณ์โง่งมงาย เป็นคนไม่เก็บ ความรู้สึกพูดจาตรงไปตรงมา เมื่อรู้สึกโกรธหรือไม่พอใจจะใช้ถ้อยคำที่รุนแรงโดยไม่คำนึงถึงผู้ใด เช่น เมื่อเหมสิทั้งเจ็ดของพระไชยเชษฐ์กล่าวบริภาษนางสุวิญชา นางวิฬาร์ไม่พอใจและโกรธแค้นแทนนางสุวิญชา จึงกล่าวตอบโต้

บัดนั้น	วิฬาร์ฟังว่าไม่อดได้
ความโกรธกระโดดเข้าไป	แล้วจูงมืออรไทออกมา
ทำลอยหน้าลอยตาพาที	ตัวเป็นทาสแล้วมิสา
ทั้งโหดไร้ไม่มีปัญหา	ขึ้นจะขึ้นแข่งหน้าว่าไม่ฟัง
รูปร่างของตัวก็ชั่วช้า	แล้วหยูกยาอาคมก็ไม่ขลัง
สารพัดวิบัติให้ผิวช้ำ	ถึงจะโปรดปรานมั่งก็เจ็บใจ
ช่างอาภัพอัปจนหม่นหมอง	จะผินพิ้งพี่น้องก็ไม่ได้
จึงต้องจำงช่างทำท่อนไม้	ไปซ่อนใส่สมหวังแล้วครึ่งนี้

(ไชยเชษฐ์ . 25)

เมื่อนางวิฬาร์รู้สึกน้อยใจ และโกรธแค้นที่พระไชยเชษฐ์ขับไล่ออกจากเมืองจึงกล่าวทวงบุญคุณเมื่อครั้งพระไชยเชษฐ์เสด็จประพาสป่า และหลงเข้าไปในสวนหลวงของเมืองสิงหลกับพระพี่เลี้ยงสี่คน พวกยักษ์ในเมืองสิงหลเห็นมนุษย์ก็จะจับกุม พระไชยเชษฐ์ขอร้องให้นางสุมิตราช่วยชีวิตไว้ซึ่งนางสุมิตราก็ทรงให้ความช่วยเหลือพระไชยเชษฐ์จึงพ้นจากเงื้อมมือยักษ์

บัดนั้น	วิฬาร์น้อยใจเป็นหนักหนา
คิดค้นแล่นไปที่โกธธา	จุ่มมือนางมาแล้วว่าไป
คิดบ้างเป็นไรในสวนขวัญ	หนียักษ์ตัวสั่นดังลูกไก่
จักแหล่นชีวันจะบรรลีย์	ยังแต่ลมหายใจอยู่รวยรวย
ไม่พบเรอบ่าวนายก็ตายแล้ว	พูดอ่อนวอนแผนให้ช่วยด้วย
ทีนี้แทนคุณให้ที่ไม่ม้วย	ทั้งเจ้าข้าเร็นรวยบริบูรณ์
เสียแรงรักภักดีสุจริต	แทบจะเอาชีวิตมาสาบสูญ
อนิจจาอาภัพลับเหมือนปูน	หม่อมเมียท่านทูลท่านเชือกกัน

(ไชยเชษฐ์ . 22)

นางวิฬาร์มีกำลังใจเข้มแข็ง มั่นคง มีสติสัมปชัญญะแม้ในเวลาที่เกิดเหตุร้ายโดยไม่คาดคิด เช่น เมื่อนางสุวิษาถูกขับไล่ออกจากเมืองนางเฝ้าแต่โทมนัส นางวิฬาร์เป็นผู้มีสติก่อนจึงคิดได้ว่าสิ่งที่ควรทำประการแรก คือพานางสุวิษาเสด็จกลับเมืองสิงหล

ถึงไศยก็ไม่มีใครเอ็นดู	ยังจะอยู่เอาอะไรให้เร่งว่า
จึงวิ่งเข้าแย่งชุดคลุมมือมา	ไปพาราเราเถิดนะทรมวย
เมื่อพลัดพรากจากเมืองมาคราวแล้ว	แต่หม่อมแม่กับอ้อมวยังมาได้
ดึกคืนคืนค่ำค่อยคลาไป	ร้องไห้ไห้ให้เสียน้ำตา

(ไชยเชษฐ์ . 21)

ทศประสาธ

ทศประสาธไม่ปรากฏคุณลักษณะทางกายที่ชัดเจน แต่มีอุปนิสัยที่เด่นชัด คือมีความโลภ ดังตอนที่ทราบข่าวจากทหารที่ประกาศว่าผู้ใดสามารถพาตัวนางผมหม่อมมาถวายท้าวสินนุราชได้ จะได้รับรางวัลอย่างงามทศประสาธได้ยินประกาศ จึงรีบเสนอตัวรับอาสาพานางผมหม่อมมาถวายท้าวสินนุราชโดยหวังจะได้รับสินจ้างรางวัลอย่างค้ำค่าด้วยความหลงใหลในลาภยศ

เมื่อเดินทางมาถึงเมืองจันทบุรี ทศประสาธพบนางจันท์สุดาอยู่ร่วมกับควาด้วยด้วยความโลภที่มีมาแต่ต้น ทำให้ทศประสาธสามารถวางแผนฆ่าพระควาเพื่อนางจันท์สุดามาถวายท้าวสินนุราช เพื่อหวังรางวัลแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าทศประสาธเป็นผู้ที่ถูกละเลยความโลภครอบงำจนอกตัญญูต่อนายเก่า โดยทำความทุกข์ร้อนมาสู่นายเก่าอย่างแสนสาหัส ทศประสาธเป็นผู้ที่มีความช่างสังเกต นางสังเกตเห็นพระควาเห็นพระขรรค์ตลอดเวลา ทศประสาธสงสัยเป็นอย่างยิ่งจึงหาอุบายให้นางจันท์สุดาลวงถามพระควาโดยแกล้งแต่งเรื่องหลอกให้นางจันท์สุดาว่าควาไม่รักและสืบทอดนางจันท์สุดาจึงเห็นพระขรรค์แม้เวลาบรรทม นางจันท์สุดาจึงเริ่มหวาดระแวง

จริงอยู่ยายว่าข้าพริ้น
จะทูลถามทรงศีกดีซักไซ้

ขัดพระขรรค์ติดองค์น่าสงสัย
ให้ได้ความชำสำคัญ

(คาวิ . 497)

เมื่อนางจันท์สุดาทราบความลับเรื่องพระขรรค์แล้ว จึงนำความลับมาบอก
ทศประสาทโดยที่ทศประสาท เป็นผู้มีความคิดแยบยลและรอบรู้ในขนบธรรมเนียม
ประเพณีจึงออกอุบายว่า เป็นธรรมเนียมแต่โบราณเมื่อกษัตริย์ขึ้นครองราชย์ต้อง
รดน้ำพระเศียรในพิธีมูรธาภิเษก ฉะนั้นเมื่อถึงวันที่จะกระทำพิธีมูรธาภิเษก
ทศประสาทจึงบอกให้คาวิฝากพระขรรค์ไว้ โดยแสร้งบอกว่าพระขรรค์จะเสียหาย

เห็นพระจะลงในคางคก ยายทำเป็นว่าแล้วแย้มยิ้ม
โฉนเห็นบพระขรรค์ไว้มั่นคง ลงสรงถูกน้ำจะเป็นถนิม
เสียดายพลอยประดับล้วนทับทิม จะช่วยเชิญไว้ริมชลธาร

(คาวิ . 501)

หลังจากนั้นทศประสาทจึงนำพระขรรค์ไปเผา ทำให้พระคาวิสลับ
ทศประสาท จึงอุ้มนางจันท์สุดาไปถวายท้าวสินนุราช ด้วยความคิดที่แยบยลของ
ทศประสาทและความสามารถรู้ถึงจิตใจผู้อื่น จึงทำให้ทศประสาทสามารถวางแผน
การต่างๆ ได้อย่างแนบเนียน ไม่มีผู้ใดสงสัย ทำให้แผนการนั้นประสบความสำเร็จ
อย่างที่สุด

นอกจากนี้ทศประสาทยังเป็นผู้มีบุคลิกภาพทางใจมุ่งมันที่จะเอาชนะอุปสรรค
เช่น เมื่อท้าวสินนุราชถูกฆ่าตายแล้ว ทศประสาทไว้ที่พึ่งและเกรงกลัวการลงโทษ
จากคาวิ จึงทูลนางคันทมาลีว่า ท้าวสินนุราชที่ซุบตัวเป็นหนูมแท้งจริงแล้วคือคาวิสามี
ของนางจันท์สุดา ส่วนท้าวสินนุราชองค์จริงนั้นสิ้นแล้ว นางคันทมาลีจึงคิดแก้แค้น
แทนท้าวสินนุราชโดยมีทศประสาทเป็นผู้แนะนำว่าควรรหาผู้มีฝีมือมาปราบคาวิ

จะเห็นได้ว่าทศพรสาทเป็นผู้มีความมุ่งมั่นที่จะเอาชนะอุปสรรค แต่เป็นความมุ่งมั่นในทางที่ผิดและส่งผลร้ายต่อผู้อื่น เมื่อคาวีจับตัวทศพรสาทได้จึงตัดสินใจประหารชีวิตเพราะหากไม่ทำเช่นนั้นแล้ว คงมีวันหนึ่งที่ทศพรสาทอาจทำร้ายคาวีและนางจันท์สุดาอีกอย่างแน่นอน

2. บทบาทพี่เลี้ยง

พี่เลี้ยงของตัวละครสำคัญแต่ละตัวต่างก็มีบทบาทต่อเจ้านาย และยังส่งผลต่อการดำเนินเรื่องด้วย การจำแนกบทบาทของพี่เลี้ยงตัวละครสำคัญในวรรณคดีไทย สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ผู้วิจัยสามารถจำแนกได้เป็น 4 ลักษณะตามลำดับดังนี้

- 2.1 ผู้รับใช้และสนองความประสงค์
- 2.2 ผู้ให้คำปรึกษา
- 2.3 ผู้เป็นเพื่อนแท้
- 2.4 ผู้ปกป้องดูแลให้ความช่วยเหลือ

2.1 ผู้รับใช้และสนองความประสงค์

ตัวละครสำคัญในวรรณคดีไทยจะมีพี่เลี้ยงคอยทำหน้าที่ดูแลรับใช้ ปฏิบัติตามคำสั่งและสนองความประสงค์ของตัวละครสำคัญ ซึ่งสะท้อนให้เห็นสภาพวิถีชีวิตของผู้มีฐานะหรือชนชั้นสูง ในสังคมไทยสมัยก่อนมักนิยมหาพี่เลี้ยงไว้ช่วยดูแลและรับใช้บุตรหลานของตน พี่เลี้ยงที่มีบทบาทเป็นผู้รับใช้และสนองความประสงค์มีปรากฏดังนี้

นางค่อมกุกจี

นางค่อมกุกจีเป็นผู้ดูแลรับใช้นางไผ่เกษีย เช่น เมื่อนางไผ่เกษียทรงสั่งให้นางค่อมกุกจีไปตามพระรามมาเข้าเฝ้า และสั่งให้นางค่อมกุกจีนำผ้าสำหรับบวชไปถวายพระราม นางค่อมกุกจีก็รับปฏิบัติตามคำสั่ง ดังคำประพันธ์ว่า

บัดนั้น
น้อมเกล้ารับราชเสาวนีย์

นางกุจจีค่อมทาสี
ถวายัญชูลีแล้วออกไป

(รามเกียรติ์ . 469)

บัดนั้น
จัดเครื่องสำหรับพระนักรัชม
ครั้นถึงสมเด็จพระหริวงค์
ทูลว่าบัดนี้อรไท
ขอสัตย์พระปิ่นสุธาธาร
เชิญเสด็จจากเมืองเร็ววัน

นางค่อมกุจจีคนชยัน
ถวายบังคมคัลแล้วรีบไป
นั่งลงนับนิ้วประณมไหว้
นางไภยเกษวิไลวรรณ
ยกพระพรตให้ผ่านไศวรารย์
ตามพระเสาวนีย์สั่งมา

(รามเกียรติ์ . 469)

ไตรดางค์ บรมธรรม เพียรพิชัย และพิจิตร

พี่เลี้ยงทั้งสี่ของพระอนุรุธ คอยถวายการปรนนิบัติรับใช้ และสนอง
พระราชประสงค์ตลอดเวลา เช่น เมื่อพระอนุรุธเสด็จประพาสป่าทรงบัญชาให้พี่
เลี้ยงจัดเตรียมของเพื่อบวงสรวงเทวดา พี่เลี้ยงรีบปฏิบัติตามบัญชาทันที

บัดนั้น
ก้มเกล้ารับราชบัญชา

พระพี่เลี้ยงผู้มียศถา
ก็พากันออกมาทันใด

(อนุรุธ . 195)

เมื่อพระอนุรุธเสด็จประพาสป่า ได้พบนางกนิรีทั้งห้า พระอนุรุธทรง
พอพระทัยต้องการนางเป็นชายา ทรงรับสั่งให้พี่เลี้ยงช่วยพระองค์จับกนิรีให้ได้
สมมนโรธพี่เลี้ยงปฏิบัติตามคำสั่ง

บัดนั้น	จึงสั่งพระพี่เลี้ยงทั้งสี่
แลเห็นห่ากัลยาณี	เดินร้ายชายหนีภูวไนย
ก็ออกจากพุ่มไม้ใบบัง	มายังริมฝั่งสระใหญ่
แยกย้ายกันหน้านางไว้	สื่องค์รุกไล่เข้ามา
เมื่อนั้น	พระอนุรุทรทรงสวัสดิ์ศรีศรี
กับพี่เลี้ยงร่วมชีวี	เลี้ยวไล่กินนรีวันไป

(อนุรุทร . 512)

อรรณวนิดา สุพรรณ สุนทร จันทวดี และศุภลักษณ์

ท้าวกรุงพาณสั่งให้ อรรณวนิดา สุพรรณ สุนทร จันทวดี และศุภลักษณ์เป็น
พี่เลี้ยงนางอุษา เพื่อคอยถวายเป็นการรับใช้และสนองพระราชประสงค์ พี่เลี้ยงทั้งห้า
คอยดูแลรับใช้นางอุษาดตลอดเวลา อาจสั่งเข้าไปได้ดังนี้

พระพี่นางทั้งห้านารี	ช่วยลบล้างชั่วดลพิษ
----------------------	---------------------

(อนุรุทร . 427)

เมื่อนางอุษาหาวิธีที่จะทราบว่าพระอนุรุทรเป็นใคร ได้สั่งให้นางศุภลักษณ์
เดินทางไปวาดรูปกษัตริย์ คนธรรพ์ ทวยเทพทุกชั้นฟ้ามาถวายนางอุษาเพื่อนางอุษา
จะได้ทรงเลือกภาพพระอนุรุทร นางศุภลักษณ์รับปฏิบัติตามคำสั่งทันที ดังคำประพันธ์
เมื่อนางศุภลักษณ์ทูลนางอุษาว่า

ธุระร้อนเพียงนี้มีเป็นไร	จะให้เสร็จสมใจเขาวมาลย์
--------------------------	-------------------------

(อนุรุทร . 249)

ภายหลังนางอุษาได้พบพระอนุรุธ แต่ท้าวกรุงพานสั่งให้ท้าวกำพลจับตัว
พระอนุรุธไป นางอุษาหาพระอนุรุธไม่พบจึงให้พี่เลี้ยงช่วยตามหา ดังคำประพันธ์ว่า

พี่จิงกรุณาน้อง
หาดูพระดวงชีวี

ไปเที่ยวทุกห้องสาวศรี
ให้สิ้นที่กินแค้นแครงใจ

(อนุรุธ . 316)

ในที่สุดพี่เลี้ยงตามหาพระอนุรุธพบจึงรีบกลับมาทูลให้นางอุษาทรงทราบทันที

เมื่อพระอนุรุธทำสงครามชนะท้าวกรุงพานแล้ว จึงพานางอุษาเดินทางกลับ
กรุงนรังกา ระหว่างทางนางอุษาทรงสั่งให้พี่เลี้ยงจัดเตรียมของสำหรับบวงสรวง
เทวดา พี่เลี้ยงปฏิบัติตามคำสั่งโดยทันที

บัดนั้น
ทั้งมหาเสนาปรีชาไว
แต่งเครื่องสังเวศดุสิต
พานทองรองตั้งสะอาดตา

ห้านางพี่เลี้ยงผู้ใหญ่
บังคมไหว้รับราชบัญชา
ผจงจัดบายศรีซ้ายขวา
มั่งสาเมรัยชัยบาน

(อนุรุธ . 428)

ยะรุเตะ ปุนตา กระตะทาหลา และประสันตา

ยะรุเตะ ปุนตา กระตะทาหลา และประสันตา จะเป็นผู้คอยดูแลรับใช้
และสนองพระประสงค์ของดาหลัง เมื่อดาหลังทรงพระประสงค์สิ่งใด พี่เลี้ยงจะรีบ
ปฏิบัติถวายทันที เช่น เมื่อดาหลังจะเสด็จไปในป่า มีบัญชาให้พี่เลี้ยงจัดเตรียม
กองทัพพี่เลี้ยงปฏิบัติตามคำสั่งทันที

บัดนั้น
ออกมาจัดสรรกันทันที

พระพี่เลี้ยงรับสั่งใส่เกศ
มิช้าก็ได้ดีครบครัน

(ดาหลัง . 16)

เมื่อดาหลังพบนางบุษบากลางป่า ดาหลังมีพระประสงค์ให้ทหารสร้าง
ตำหนักเพื่อเป็นที่พักแรมเพื่อจะได้มีโอกาสใกล้ชิดนางบุษบา ดาหลังสั่งประสันตาให้
คุมทหารเร่งสร้างตำหนัก

เมื่อนั้น
จึงสั่งกิดาหยันให้เร่งไป
แล้วเกณฑ์กันไปให้ตัดไม้
เร่งรัดจัดกันเป็นเกลียว

ประสันตาพี่เลี้ยงศรีใส
เบิกทองที่ในพระบุรี
จะปลุกพลับพลายัยในสวนศรี
มิช้าให้ตั้งทัพพลับพลายัย

(ดาหลัง . 25)

ยะรุเดะ ปุนตา กะระตาหลา และประสันตา

ยะรุเดะ ปุนตา กะระตาหลา และประสันตา เป็นผู้ดูแลรับใช้และสนอง
ความประสงค์ของอิเหนาผู้เป็นนาย เช่น เมื่ออิเหนาทรงสั่งให้พี่เลี้ยงจัดเตรียม
กองทัพ พี่เลี้ยงปฏิบัติตามพระประสงค์

บัดนั้น
มาจัดพลจัดพวกพาชี

พระพี่เลี้ยงรับสั่งใส่เกศ
ขึ้นยังตำแหน่งที่อาศัย

(อิเหนา . 86)

เมื่ออิเหนาทรงเอาใจสียะตรา เพื่อหวังผลให้สียะตราเป็นสื่อกลาง
ระหว่างอิเหนากับนางบุษบา อิเหนาทรงรับสั่งให้ประสันตาพาสียะตราไปเที่ยวเล่น
ประสันตาทำตามคำสั่ง

บัดนั้น	ประสันตาได้รับสั่งบังคับให้
อุ้มองค์สียะตราคลาไคล	เร่งให้ผูกม้าที่นั่นมา

(อิเหนา . 370)

ในคราวอิเหนาต้องการทราบว่านางบุษบาเสด็จไปใช้บนที่เขาวิลิตมาหรื
หรือไม่ จึงสั่งให้ประสันตาไปดูแทนพระองค์ ประสันตาปฏิบัติตามพระประสงค์

บัดนั้น	ประสันตาได้รับสั่งแล้วผันผอน
รีบเดินเกินรณางบังอร	ไปถึงรถพระมารดรทันที

(อิเหนา . 393)

เมื่ออิเหนาวิตกกังวล เนื่องจากใกล้ถึงวันอภิเษกระหว่างนางบุษบากับ
จรกา อิเหนาจึงสั่งให้ประสันตาไปเตือนนางมะเดหัวเพื่อทูลท้าวดาหาให้ยกนาง
บุษบาแก่อิเหนา ประสันตาปฏิบัติตามคำสั่ง

บัดนั้น	ประสันตาร้อนใจตั้งไฟผลาญ
รับสั่งแล้วกราบบทมาลย์	ลนลานไปยังทวารว
พอเห็นบาหยันแต่ไกล	โไฮให้เหลียวแล้วพยักหน้า
ครั้นถึงจึงแถลงแจ้งกิจจา	โดยดั่งบัญชาพระภูมิ

(อิเหนา . 467)

ในคราวสังคามาระตาไปหาสถานที่ที่จะพานางบุษบาไปประทับตามคำสั่ง
ของอิเหนานั้น อิเหนาคิดป้องกันมิให้ผู้อื่นทราบว่าพระองค์ทรงมีแผนการลักพา
นางบุษบา จึงสั่งให้พี่เลี้ยงโกหกผู้คนในเมืองดาหาสังคามาระตาเดินทางมารับหมอ
ที่เมืองปักกะมาหั้นเพื่อมารักษาอิเหนา พี่เลี้ยงปฏิบัติตามคำสั่งของอิเหนา

ซึ่งจะให้มิแฉ่งแพรงพราย	ข้าน้อยทั้งหลายจะป้องปิด
ด้วยแยบยลอุบายให้มืด	มิให้รู้วาคิดทำการ

(อิเหนา . 475)

เมื่ออิเหนาเสด็จไปในป่า เพื่อหาสถานที่ที่จะพานางบุษบามาประทับ
ภายหลังจากลักพานางบุษบามาจากเมืองดาหาแล้ว อิเหนาสั่งให้พี่เลี้ยงเกณฑ์ทหาร
สร้างตำหนักตามพระราชประสงค์ พี่เลี้ยงทั้งสี่ปฏิบัติตามคำสั่ง

บัดนั้น	พระพี่เลี้ยงประนมกัมเกศ
รับสั่งภูไนยแล้วไคลคลา	ออกมานั่งใต้ต้นไม้พลัน
จึงสั่งนายกองทั้งสี่	เร่งรัดบัดนี้ขมิขมัน
ตั้งตำหนักพลับพลาในอารัก	ให้แล้วทันบัญชาอย่าช้าการ

(อิเหนา . 492)

เมื่ออิเหนาพานางบุษบาไปไว้ที่ถ้ำภายในป่า ครั้นถึงเวลาอันสมควรที่
จะเดินทางกลับไปเมืองดาหา เพื่อมิให้มีคนสงสัยว่าอิเหนาเป็นผู้ลักพานางบุษบา
ราชธิดาเมืองดาหาไป อิเหนาทรงสั่งให้พี่เลี้ยงได้แก่ กะระตาหลา และประสันตา
ดูแลนางบุษบาในช่วงเวลาที่พระองค์ไม่อยู่

ออกจากปากถ้ากำบัง
จงอยู่ด้วยช่วยกับประสันตา

จึงดำรัสตรัสสั่งกะระตาหลา
พิทักษ์รักษาเยาวมาลย์

(อิเหนา . 538)

จึงหยุดเรียกประสันตมาสั่ง
วันนี้้องจะไปในพารา

กับทั้งพี่เลี้ยงกะระตาหลา
พี่จงอยู่คหายุ้าคลาดคลาย

(อิเหนา . 546)

พี่เลี้ยงทั้งสองเฝ้าดูแลและถวายความปลอดภัยแก่นางบุษบาตามคำบัญชา
ของอิเหนาอย่างเต็มความสามารถ

บาทหยัน ส่าเหงัด ประเสหรีน และปะลาหัง

บาทหยัน ส่าเหงัด ประเสหรีน และปะลาหัง เป็นผู้ดูแลรับใช้กิจกรรมในชีวิตประจำวันของตัวละครสำคัญ เช่น การสร้างน้ำ การฉลองพระองค์ของตัวละครสำคัญ ฯลฯ การช่วยดูแลรับใช้ของพี่เลี้ยงในลักษณะนี้ ส่วนใหญ่พบในพี่เลี้ยงของตัวละครสำคัญฝ่ายหญิง เช่น บาทหยัน ส่าเหงัด ประเสหรีน และปะลาหัง ถวายการปรนนิบัตินางบุษบา

พนักงานไซสุหร่ายดังสายฝน
ทรงส่อนธ์เกสรสารภี

พี่เลี้ยงนฤมลช่วยขัดสี
จับผิวอินทรีย่นวลละออง

(อิเหนา . 227)

เมื่อนั้น
นางตื่นจากที่บรรทมพลัน

ระเด่นบุษบาสาวสวรรค์
บาหยันถวายเป็นเครื่องสุคนธา

(อิเหนา . 357)

พระพี่เลี้ยงช่วยแต่งให้เทวี

จนรุ่งราตรีสว่างฟ้า

(อิเหนา . 427)

พี่เลี้ยงทั้งสองของไชยเชษฐ์

พี่เลี้ยงทั้งสองคนของไชยเชษฐ์ คอยดูแลรับใช้ไชยเชษฐ์อย่างสุดความสามารถ เช่นเดียวกับพี่เลี้ยงในบทละครเรื่องอื่น เช่น เมื่อไชยเชษฐ์จะประพาสไปในป่า สิ่งพี่เลี้ยงให้เตรียมพาหนะและกำลังทหาร พี่เลี้ยงปฏิบัติตามคำสั่ง

บัดนั้น
มาจัดพลผูกม้าเครื่องสุวรรณ

พระพี่เลี้ยงรับสั่งแล้วผายผัน
เตรียมทำทรงธรรมที่เกยลา

(ไชยเชษฐ์ . 54)

จากการศึกษาพบว่าคำสั่งของตัวละครสำคัญมีความศักดิ์สิทธิ์มาก พี่เลี้ยงจะต้องปฏิบัติตามคำสั่งให้ตัวละครสำคัญได้สมโน릇 แม้ว่าพี่เลี้ยงจะพบกับความยากลำบากหรืออุปสรรคมากเพียงใดก็ตาม

2.2 ผู้ให้คำปรึกษา

ยามที่ตัวละครเอกพบปัญหาที่ไม่สามารถตัดสินใจได้ พี่เลี้ยงจะมีบทบาทเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเป็นคู่คิดคู่ปรึกษาเพื่อให้ตัวละครเอกมีสภาพจิตใจที่ดีขึ้น พี่เลี้ยงที่มีบทบาทเป็นผู้ให้คำปรึกษาและคำแนะนำ มีดังนี้

นางศุภลักษณ์

นางศุภลักษณ์เป็นพี่เลี้ยงที่นางอุษาไว้วางพระทัยมาก มักจะทรงปรับทุกข์ และปรึกษาหารือเรื่องต่างๆอยู่เสมอ เช่น เมื่อนางอุษาทรงมีความทุกข์หลังจาก พระไตรอุ้มสมให้พบพระอนุรุธแล้ว นางทรงปรึกษากับพี่เลี้ยง

อันตัวของน้องครั้งนี้	จะอำพรางอายพื้้นหาไม
ความจริงตระหนักประจักษ์ใจ	อย่าสงสัยว่าฝันบันดาล
คืนนี้มีชายทรงโฉม	มาประโลมร่วมรสสงสาร
ยั่วเย้าเคล้าสวัสดิ์สัมผัสพาน	เสียศमानแนบน้องประคองเคียง

และ

พอน้องเคลิ้มกายก็หายไ	เมื่อปัจจุสมัยราตรี
ความแสนวิตกเพียงอกหัก	ด้วยพระทรงลักษณ์มาหน่ายหนี

(อนุรุธ . 235)

นางอุษาสามารถปรึกษานางศุภลักษณ์ได้ทุกเรื่อง ในยามที่นางมีเรื่องให้ กังวล เช่น เมื่อนางอุษามีความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งกับพระอนุรุธโดยไม่เคยรู้จักมาก่อน ถือว่าผิดชนบประเพณี นอกจากนี้ พระอนุรุธยังพบนางอุษาเพียงคืนเดียวครั้นใกล้รุ่ง ก็หายตัวไปนางอุษาทรงทราบดีว่า หากนางปรึกษาเรื่องนี้กับท้าวกรุงพาณจะต้อง เกิดเหตุใหญ่ขึ้นอย่างแน่นอน ท้าวกรุงพาณซึ่งมีฤทธิ์เดชอาจตามหาพระอนุรุธเพื่อนำ ตัวมาลงโทษให้สาสมกับความผิดที่ลักลอบหาราชธิดา ดังนั้นนางอุษาจึงทรงเลือก ที่จะปรึกษาผู้ที่ เป็นพี่เลี้ยง ซึ่งนางมั่นใจว่าจะไม่ทำร้ายพระอนุรุธให้นางต้องผิดหวัง อย่างแน่นอน

พระฤๅษะ ปุนตา กระระดาหลา และประสันตา

พี่เลี้ยงทั้งสี่เป็นผู้ถวายคำปรึกษาแก่ดาหลาหลังเสมอมา เช่น เมื่อดาหลาโทมนัสในการตายของนางเคนบุษบา พี่แต่ก็อดศพนางและทรงร้องไห้คร่ำครวญ พี่เลี้ยงปลอบโยน ทูลแนะนำพร้อมอธิบายเหตุผล

พระองค์อย่าทรงกันแสงนัก	นางจกเป็นมาก็หาไม่
อุตส่าห์ระงับดับพระทัย	กรุงไกรไม่ไร้নারี
จงเอาพระปัญญามาผ่นผอน	พระภุชสรุ่งเมืองเรืองศรี
พระเป็นปิ่นปักเกศธรณี	ถามาสั้นสมประดีด้วยหญิงไร้
รู้ไปถึงไหนจะติฉิน	ไพร่ฟ้าจะนินทาได้
ปลอบพลาญเอาบาททุกเกล้าไว้	พระภูวไนยรำพึงดูจนึก

(ดาหลา . 77)

แม้เวลาผ่านไปอีก 3 วัน ดาหลายังทรงเศร้าโศก มียอมเสวยอาหารหรือทำการสิ่งใด พี่เลี้ยงทั้งสี่เกรงว่าดาหลาจะประชวร จึงถวายคำแนะนำแก่ดาหลาว่า

อันเกิดมาในโลกโลกา	ใครจะหนีความมรณาได้
ถึงยมเรศเวสสุวัณก็บรรลีย์	อันจะเว้นตัวใครก็ไม่มิ
จงเอาปัญญามาผ่นผอน	พระทรงธรรมอย่าหม่นหมองศรี
พระจะเป็นปิ่นปักกษรณี	จะมีความติฉินนินทา

(ดาหลา . 88)

พี่เลี้ยงทั้งสี่ ถวายคำแนะนำต่อไปว่าควรทำมณฑปใส่ศพนางเคนบุษบา เพราะภาพที่ดาหลากอดศพนางเคนบุษบาที่กำลังเน่าเปื่อยเป็นภาพไม่น่าดู ดาหลาทรงเห็นชอบด้วยจึงทรงวางศพนางเคนบุษบา และยินยอมเสวยอาหารเป็นครั้งแรก

หลังจากนางเกณบุษบาตายแล้วจึงมีบัญชาให้ทหารจัดการสร้างมณฑปตามคำแนะนำ
ของพี่เลี้ยง

เมื่อนั้น	ระเด่นมนตรีฤาสา
ฟังพี่เลี้ยงทูลเตือนค่อยเคลื่อนคลาย	แต่ไม่วายถอนฤทัยไปมา
แล้วแข็งใจไปยังมณฑป	เดินชวนทวนทบไม่เงยหน้า
เอาธูปเทียนเข้าตอบบูชา	ขอขมาอภัยนางเทวี
ได้ประมาทพลาดพลั้งแต่หลังมา	จนวันมรณาก็เพราะพี่
อย่าเป็นเวรอาถรรพ์ซ้ำนี้	แล้วจุดธูปค้ำขันใจ

(ดาหลัง . 108)

เมื่อดาหลัง ได้พากย์หนังให้ท้าวดาหาทอดพระเนตร ดาหลังจึงได้พบ
นางบุษบากำโลละ ดาหลังหลงรักบุษบากำโลละจนตั้งพระทัยว่าจะลอบขึ้นไปหานาง
ดาหลังทรงทราบดีว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นสิ่งที่สมควร จึงปรึกษาพี่เลี้ยง
ประสันตถวายคำแนะนำว่าไม่ควรลักลอบเสด็จหานางบุษบากำโลละเพราะเป็นการ
หมิ่นศักดิ์ศรีนางบุษบากำโลละ

จงตรึกตรองให้ชอบระบอบธรรม์	อย่าหุนหันด้วยความเสน่หา
เกลือกจะมีสมจิตที่จินดา	จะเสียคราที่คิดตรองความ
พระจงคิดหน้าระแวงหลัง	แม้พระมิพึงช้าน้อยห้าม
จะขึ้นคิดจูลู่วาม	ตามกำลังรักจะหักไป
เกลือกกรรมนำไปให้เงินนุก	ผู้ใดจะช่วยทุกข์ของเราได้
จ้าวข้าจะพากันบรรลัย	ตายไปไม่พ้นคนนินทา
จงหยุดยั้งซึ่งใจดุก่อน	พระภูธรจงพึงช้าน้อยว่า
บัดนี้สิพลัดเสด็จมา	แต่เราจ้าวข้าสองคน
แม้ฉกทุกเหตุเภทภัย	จะคิดอ่านแก้ไขก็ขัดสน
พระองค์จงคิดผ่อนปรน	อย่าให้จลาจลจะได้อาย
อันองค์พระนุชบุตรี	เป็นที่ประเสริฐเจิดฉาย

เกลือกจะมียินดีง่ายดาย
 ซึ่งพระจะลอบชมสมสนิท
 เมื่อพระบิดุเรศบัญชา
 พระก็ไม่ปลดปลงลงใจ
 บัดนี้พระจะมีอาวรณ์
 จะโหมหึกลักลอบโดยหาญ
 จงตรึงตรองตามคลองประเวณี
 อนึ่งฝ่ายพระบาทท้าวดาหา
 จะไม่พ้นราคะมีภัย

ด้วยพระองค์เป็นชายสัญญาจรมมา
 จะผิดองคค์อสุญแดหว่า
 จะแต่งการวิวาห์สยุมพร
 ก็แจ้งมาในศุภอักษร
 จงฝันผ่อนคิดดูให้จงดี
 เกลือกจะอับประมาณหมองศรี
 ไม่ควรที่จะบังอาจใจ
 จะแจ้งว่าพระมาก็หาไม่
 อรไทก็ไม่พ้นนินทา

(ดาหลัง . 317-318)

บาทยั้น ส่าเหง็ด ประเสหรีน และปะลาหัง

เมื่อบุษบากำโละแปลงตัวเป็นชายชื่อ มีสาประหมังกุหนิง ได้ทำสงคราม
 กับระตู 8 เมือง ภายหลังระตูถวายธิดาทั้ง 8 แก่มีสาประหมังกุหนิง แต่มีสา-
 ประหมังกุหนิงไม่เสด็จไปหานางเหล่านั้นตามวิสัยชายทั่วไป พี่เลี้ยงได้แก่ บาทยั้น
 ส่าเหง็ด ประเสหรีน และปะลาหัง จึงทูลแนะนำว่าควรเสด็จไปหาราชธิดา
 เหล่านั้นบ้าง เพื่อมิให้ผู้อื่นทราบความจริงว่ามีสาประหมังกุหนิงเป็นนางบุษบาแปลง
 ร่างมา

บัดนั้น
 อันพระองค์จะไม่เสด็จไป
 เป็นที่ติฉินนินทา
 พระจงบอกกิจธุระมี
 จึ่งจะภิรมย์สมสองได้
 ทางนอกใครจะแจ้งกิจจา

พี่เลี้ยงปลอมบให้ข้อบอชฌาตัย
 เราจะคิดส่งสัยว่าสตรี
 พระราชาจงโปรดเกศ
 กำหนดสามปีตั้งกิจจา
 แต่ใส่ไคล้เข้าหยอกให้หนักหนา
 รุ่งแสงสุริยาจิงคลาไคล

(ดาหลัง . 506)

พี่เลี้ยงของนางบุษบาเป็นผู้ให้คำปรึกษา และคำแนะนำแก่นางบุษบาตลอดเวลา เช่น เมื่ออิเหนาลักพานางบุษบาไปที่ถ้ำ ได้ขอโทษนางบุษบาถึงเรื่องในอดีตที่หลงใหลนางจินตะหราเสียจนไม่ยินยอมอภิเษกกับนางบุษบา ทำให้นางบุษบาและท้าวดาหาได้รับความอับอายมาก นางบุษบายังแค้นเคืองอิเหนาอยู่จึงตรัสกับอิเหนาอย่างไม่มีไมตรี ประเสริญก็ทูลแนะนำนางว่า ตอนนี้อยู่ห่างไกลจากพระบิดา พระมารดาและกำลังทหาร ผู้ที่สามารถคุ้มครองให้ความปลอดภัยแก่นางบุษบาได้คืออิเหนาเพียงผู้เดียว จึงควรมีไมตรีต่ออิเหนา ดังคำประพันธ์เมื่อนางประเสริญทูลนางบุษบาว่า

บัดนั้น	ประเสริญผู้มีอัชฌาตย์
เห็นนางไม่หย่อนอ่อนใจ	บังคมไหว้แล้วทูลกิจจา
เราพลัดมารดรบิดุเรศ	เห็นแต่ทรงเดชขนิษฐา
สิ่งใดอย่าได้หยาบช้า	อดอ่อนผ่อนหาเกิดเทวี
อย่าให้เคืองชดอัชฌาตย์	อนจะพันกวไนยก็ใช้ที่
จงถนอมพระทัยไว้ให้ดี	แม้จะได้เป็นศรีกูเรป็น

(อิเหนา . 519)

ในยามที่นางบุษบากังวลใจ จึงปรึกษาพี่เลี้ยงเพื่อขอความคิดเห็นเสมอ พี่เลี้ยงจึงเป็นเสมือนผู้ที่นางบุษบาทรงปรึกษาด้วย เช่น ตอนนางบุษบาทรงรอคอยการกลับมาของอิเหนาด้วยความกระวนกระวาย นางปรึกษาพี่เลี้ยงว่า

จึงตรองตรึกปรึกษาสองนารี	พระเชษฐาน่าจะมีเหตุไฉน
จนเวลาสายัณห์ลงไรไร	ก็ยังไม่เสด็จกลับมา
หรือพระจะล่อลวงเรา	แกล้งเอามาซัดเสียกลางป่า
แล้วจะกลับคืนหลังยังพารา	ไปหาเมียท่านสำราญใจ

(อิเหนา . 556)

นางบุษบาทรงเสียพระทัยเนื่องจากอิเหนาไม่กลับมาหา นางคิดว่าอิเหนา
ทรงลวงนางทั้งในป่า ซึ่งนางบุษบาเข้าพระทัยอิเหนาผิด บาหยันกับประเศห์รัน
จึงถวายคำปรึกษาและความคิดเห็นตามความคิดของนางและจะมีผลทำให้นางบุษบา
สบายพระทัยขึ้นว่า

บัดนั้น
อย่าตรัสดังนี้ผิดที่ไป

สองนางพลาทูลแถลงไข
พระพี่จะทำไยอย่างนั้น

(อิเหนา . 556)

อันพระเชษฐาสूरียวงศ์

จะกลับมามั่นคงอย่าสงสัย

(อิเหนา . 557)

นางวิฬาร์

นางวิฬาร์ มีบทบาทเป็นที่ปรึกษาและให้คำแนะนำแก่ตัวละครสำคัญอย่าง
ชัดเจน เช่น เมื่อนางสุวิญชาถูกพระไชยเชษฐ์ขับไล่ออกจากเมืองเพราะเข้า
พระทัยผิดว่านางสุวิญชา ประสูติโอรสเป็นท่อนไม้ แต่เมื่อนางสุวิญชาพบลูกแล้วจึง
ทรงปรึกษา นางวิฬาร์ซึ่งเป็นพี่เลี้ยงว่าควรเสด็จกลับไปทูลความจริงต่อพระ-
ไชยเชษฐ์ หรือเสด็จกลับหาพระบิดาที่เมืองสิงหล

ครั้นสร้างโศกภาพริกาแหมว
หรือจะกลับหลังยังเวียงชัย
เมียท่านทำการถึงเพียงนี้
เจ้าจะเห็นอย่างไรนางวิฬาร์

เราพบลูกแล้วจะไปไหน
ทูลให้ทราบเบื่องบาทา
จะดูพระสามีพิพากษา
จงว่ามาให้แม่แจ้งใจ

(ไชยเชษฐ์ . 29)

2.3 ผู้เป็นเพื่อนแท้

ประภัสสร กระมุท กล่าวถึงลักษณะและคุณสมบัติของเพื่อนแท้ว่าเป็นคนที่มีความสนิทสนมกัน และไว้วางใจได้มากที่สุดเกือบหรือเท่ากับตัวเอง โดยมากผู้ที่ เป็นเพื่อนแท้กันนั้น จะไม่อิจฉา ไม่แก่งแย่ง รักและเข้าใจกันเหมือนเป็นคน ๆ เดียวกัน มักจะมีพฤติกรรม ความคิดคล้ายคลึงกันและส่วนใหญ่จะเป็นเพศเดียวกัน นอกจากนี้การมีเพื่อนแท้ ยังทำให้รู้สึกอบอุ่น เชื่อมั่น ไม่ว่าเหว ในบางครั้งที่ได้แก้ปัญหาบางอย่างที่ไม่กล้าปรึกษาผู้ใหญ่ก็สามารถบอกเล่ากับเพื่อนแท้ ทำให้มีคู่คิดหรือว่าเพื่อนแท้เห็นว่าเกินสติปัญญาของตนก็ต้องหาวิธีการช่วยเหลือเพื่อนจนสุดความสามารถ (ประภัสสร กระมุท. 2524 : 218-219)

จากการศึกษาบทบาทของพี่เลี้ยง ในบทบาทของพี่เลี้ยงในบทละครไทยพบว่าพี่เลี้ยงเป็นผู้ที่มีความสนิทสนมคุ้นเคยกับตัวละครสำคัญ จึงเป็นเพื่อนคู่คิดและที่ปรึกษาในยามที่ตัวละครสำคัญประสบปัญหา ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า พี่เลี้ยงเป็นเพื่อนแท้ของตัวละครเอก

จากบทละครในสมัยรัตนโกสินทร์มีตัวละครพี่เลี้ยงเป็นจำนวนมากที่มีบทบาทเป็นเพื่อนแท้ของตัวละครเอก อาจสังเขปดังนี้

พระบรมภวรมี พระพิจิตร พระเพียรพิชัย และพระไตรดาวงค์

พี่เลี้ยงทั้งสี่ของพระอนุรุท เป็นเสมือนเพื่อนแท้ของพระอนุรุท มีความจงรักภักดี และเป็นห่วงพระอนุรุทตลอดเวลา ในบทละครเกิดเหตุการณ์ที่ทำให้พระอนุรุทต้องพลัดพรากจากพี่เลี้ยงหลายครั้งหลายหน การจากกันในแต่ละครั้งเป็นสิ่งยืนยันถึงความเป็นมิตรแท้ ได้เป็นอย่างดี อาจสังเขปได้ดังนี้

เมื่อพระอนุรุทเสด็จตามกวางเกิดพลัดหลงกับพี่เลี้ยงและทหาร พี่เลี้ยงเป็นห่วงพระอนุรุท จึงรำพันว่า

โธว่าพระทูลกระหม่อมแอ้ว องค์เดียวไม่เคยเดินไป
เพราะกวางเจ้ากรรมทำมารยา ล่อให้ผ่านฟ้าล่าปากองค์

จะไล่ชีวิตติดตามไปถึงไหน
พระสุริยาก็อ่อนรอนลง

จะล่องเขตขุนไศลไพร่หง
ยังไม่พบพระวงศ์เทวัญ

(อุณรุท . 193)

ภายหลังพี่เลี้ยงพบพระอุณรุทแล้วจึงทูลพระอุณรุทถึงความตั้งใจในตอนแรก
ที่ยังตามหาพระอุณรุทไม่พบว่าจะติดตามหาพระอุณรุทไปจนกว่าจะสิ้นชีวิต

หมายใจว่าไม่พบบทเรศ
จะตั้นตันชนชอกตรอกคีรี
กว่าจะสิ้นชีวาอาสัญ
ร่ำพลางต่างโคกาลัย

ก็ไม่คืนนิเวศน์บุรีศรี
ค้นหาฝ่าธุลีพระบาทไป
ในอารัญหิมวาป่าใหญ่
โหยให้เพียงสิ้นชนมา

(อุณรุท . 194)

เมื่อพระอุณรุทได้พบพี่เลี้ยง ภายหลังจากนางศุภลักษณ์มาอุ้มพระอุณรุทไป
ตำหนักนางอุษาเป็นเวลานาน พี่เลี้ยงกราบทูลพระอุณรุทถึงความทุกข์ใจที่ตามหา
ไม่พบว่า

ทั้งสิ้นเพียงจะขาดใจ
ค้นทั้งนอกในไพชยนต์
ความทุกข์แสนทุกข์ระทมกาย
จิตใจไม่เป็นสมประดี

ร้องให้เที่ยวหาทุกแห่งหน
ตำบลใดไม่พบภูมิ
ดังจะเชือดคอตายเสียทั้งสี่
ต่างคนโคกก็รำไร

(อุณรุท . 444)

บทประพันธ์ที่ยกมาข้างต้นแสดงถึงความเป็นห่วงและเศร้าโศกเสียใจของ
พี่เลี้ยงในการหายไปของพระอุณรุท เมื่อพระอุณรุทเสด็จตามจับกินนรในป่ากว้างจน
พลัดหลงกับพี่เลี้ยง พี่เลี้ยงตั้งใจว่าจะยอมตายในป่าหากตามหาพระอุณรุทไม่พบ

แม้ไม่พบองค์พระทรงเดช จะกลับคืนนครเรศก็หาไม่
 ให้เลือดเนื้อเป็นเหยื่อสัตว์ไพร มิได้อาลัยแก่ชีวัน
 ราวกลางต่างคนทุกข์ร้อน อารมณ์วิโยคโศกศัลย์
 เสน่หวั่นพลทั้งนั้น ก็โศกาจาบภัยทั้งไพร่นาย

(อุณรุท . 537)

พี่เลี้ยงมีความเป็นห่วงพระอุณรุทอย่างที่สุด ออกเดินทางติดตามหา
 พระอุณรุทด้วยความยากลำบาก เมื่อมาถึงแม่น้ำสาธุก จึงได้พบพระอุณรุทซึ่งเหาะ
 กลับมาจากถ้ำของนางกนิษฐ พี่เลี้ยงดีใจที่พระอุณรุทเดินทางกลับมาโดยปลอดภัย

เห็นหลานสมเด็จพระหริวงศ์ มาลงยังกองทัพใหญ่
 ต่างตนโสมนัสดีใจ ตั้งได้เสวยสวรรคตขึ้นฟ้า

(อุณรุท . 557)

แม้ว่าพี่เลี้ยงของพระอุณรุทมิได้เดินทางไปร่วมทุกข์ร่วมสุขกับพระอุณรุทไป
 ทุกหนแห่งแต่พี่เลี้ยงก็แสดงให้เห็นถึงความมีน้ำใจ ความซื่อสัตย์จงรักภักดีที่ต้องการ
 ตามเสด็จเพื่อร่วมทุกข์สุขกับพระอุณรุท แต่พี่เลี้ยงไม่สามารถทำตามความต้องการ
 ได้เนื่องจากพระอุณรุทเป็นผู้มีฤทธิ์เดช ทำให้พี่เลี้ยงไม่สามารถตามเสด็จได้

อริยวงนิดา สุกลักษณ์ จันทวดี เทพสุนทร และสุพรรณ

พี่เลี้ยงทั้งห้ามีความรักและเป็นห่วงนางอุษามากเมื่อพระอุณรุททำสงคราม
 กับท้าวกรุงพาณ พี่เลี้ยงนางอุษาเกรงว่านางอุษาและพระอุณรุทจะตกอยู่ในอันตราย
 แม้ว่าพระอุณรุททรงตกอยู่ในอันตรายเพียงผู้เดียว นางอุษาก็จะต้องโทมัสแน่นนอน
 เพราะพระอุณรุทเป็นผู้ที่นางอุษารักอย่างเปี่ยมล้น พี่เลี้ยงจึงวิตกกังวลเป็นอย่างยิ่ง

ครวญคร่ำรำกิ่นแต่ชลเนตร	แสนทุกข์แสนทวนเพียงอกหัก
คิดว่าสองพระองค์ทรงลักษณ์	อยู่ในมือยักษ์หาญ
ทุกข์ใจตั้งใจฟังข่าว	อกผ่าวเร้าร้อนถึงสองศรี
มั่นทราบบัณฑิตว่าแพ้สุริ	จะตายตามฐลัพระบาทไป
อันความข้าทุกข์นี้เหลือทุกข์	จะสุขสักเวลาก็กหาไม่
ครั้นแจ้งว่าต่อตีมิชย	ดีใจตั้งใจสมบัติฟ้า

(อุณรุท . 396)

พระอุณรุททรงทราบดีว่าพี่เลี้ยงทุกคนจะมีจิตใจที่ดั่งใจมิต้องการให้พระองค์ และนางอุษามีความทุกข์ใจ หรือได้รับอันตรายดังที่พระอุณรุทตรัสกับพี่เลี้ยงภายหลัง จากระบชนะท้าวกรุงพานแล้วว่า

เมื่อนั้น	พระอุณรุทผู้ปรีชาหาญ
กับโณมนินดาบุพพาน	ฟังสารศรีนาฏนารี
แสนเสนาะเพราะพร้องต้องใจ	ล้วนชื่อสัตย์อาลัยไม่หน่ายหนี
จึงตอบด้วยมธุรสวาที	ว่านี้คุณพันคนนา
มิเลิยแรงร่วมใจร่วมจิต	ร่วมชีวิตชีวิ้งสังขา
ครั้งนี้ใช่แต่พี่โคกกา	ถึงข้าก็ทุกข์เหมือนกัน
กลัวว่าทั้งสี่จะบรรลัย	ด้วยภัยอสุราโมหันธ์
เมื่ออยู่ยังเขาแก้วอันชัน	โคกคัลย์ถึงพื้นประมาณ
ก็เล่าความตามทีทุกข์ยาก	ลำบากด้วยรบหนักหักหาญ
จนถึงกุ่มภักดิ์บรรลัยลาญ	ให้นคราญทั้งสี่พี่เลี้ยงฟัง
แล้วตรัสแก่อุษามารศรี	อันท่านางนี้มีคุณมาแต่หลัง
ร่วมทุกข์ร่วมชีวิ้ง	ตั้งใจจงรักภักดีมา
ควรเราจะบำเหน็จความชอบ	ประกอบทั้งสมบัติและยศถา
ให้เครื่องสำหรับพระบิดา	กลยาจะเห็นประการใด

(อุณรุท . 397)

พระสุตะ ปันตา กระตะตาหลา และประสันตา

พี่เลี้ยงทั้งสี่ของดาหลังเป็นเพื่อนผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขของดาหลังยามที่ดาหลังเศร้าโศกจนขาดสติพี่เลี้ยงมิได้ทอดทิ้งได้ช่วยดูแลตลอดเวลา ยามที่ดาหลังพบปัญหาพี่เลี้ยงจะอยู่เคียงข้าง ช่วยแก้ปัญหาต่างๆ จนสำเร็จจุล่งไปได้ด้วยดี ดังที่ปรากฏในบทละคร เช่น เมื่อดาหลังพบว่านางเกนบุษบาถูกตำมะหงงฆ่าตายดาหลังเสียใจมากจนสลบไปหลายครั้ง พี่เลี้ยงทั้งสี่ก็ได้ทอดทิ้งดาหลัง

บัดนั้น	พระพี่เลี้ยงพริ้นจิตพิศวง
เห็นพระชอนชบสลบลง	ต่างเข้าประคององค์พระทรงชัย
จึงพระพี่เลี้ยงทั้งสี่	กอดบาทภูมิเข้าร่ำไห้
โอ้อ่าพระผ่านสุราลัย	เป็นไฉนพระมาเป็นดังนี้
ภูมิสิ้นสมประดีนิก	เพราะรักบุษบาสำหรับ
จะเรียกเท่าไรไม่พาที่	มาทั้งช้านอนนี้ทั้งสี่ไว้
ทั้งหม่อมขมนตรี้พล	จะเว้นสักคนก็หาไม่
ต้อกกิ่งเกลือกเลือกไป	ร้องให้ร่ำรักพระจักรี
พระพี่เลี้ยงจึงคิดแก้ไข	ห้ามเสียงร้องไห้อ่าอิงมี
จึงเอาน้ำสุคนธามาลี	มาลูบไล้ภูมิทั้งกายา
บ้างฝนขาวออกกรอกคั้น	ทั้งนวดทั้งพันเป็นหนักหนา
ครั้นพระค่อยฟื้นสมประดีมา	พี่เลี้ยงจึงทูลว่าพระภูวไนย

(ดาหลัง . 76-77)

บัดนั้น	พระพี่เลี้ยงตกใจให้ไหลหลง
บ้างวิ่งเข้าไปอุ้มองค์	บ้างหลงประคองนางบุษบา
บ้างร้องไห้เรียกหาภูวไนย	บ้างวิ่งวนไปที่ในป่า
ทุตรากพลีใบไม้มา	เสกฝนหยุกยากี่พันเพื่อน
บ้างคล่าพระบาทคลี่พระหัตถ์	บ้างพลัดคล่าเปล่าที่เท้าเพื่อน
บ้างร้องไห้บ่นสาระวนเพื่อน	บ่นเพื่อนเลื่อนไปให้เคลื่อนคลาย

จะแก้ไขเท่าไรก็ไม่พ้น ดันตระหนกอกสันขวัญหาย
ครั้นพระพี่น้องด้วยทรงกาย พี่เลี้ยงทั้งหลายก็ดีใจ

(ดาหลัง . 78)

เมื่อนางเคนบุษบาเสียชีวิต ดาหลังกับพี่เลี้ยงทำแพ ไล่ศพนางเคนบุษบา
แล้วเดินทางไปอย่างไร้จุดหมาย ดาหลังเสียใจมากไม่มีสติที่จะทำการสิ่งใด
พี่เลี้ยงทั้งสี่มิได้ทอดทิ้งดาหลัง ได้พาเสด็จไปยังเกาะแห่งหนึ่ง และมีความหวังว่า
วันใดที่ดาหลังคลายความทุกข์โศก จะทูลเชิญเสด็จกลับเมือง

จะเชิญเสด็จให้อยู่แต่เพียงนี้ จะไปไกลบุรีนักรก็ไม่ได้
ถ้าศรีปัดหราชทราบไป เห็นจะไม่พ้นพระอาญา
แต่พอบรรเทาคลายโศก ซึ่งวิโยครัญจนครวนหา
จะอ่อนวอนผ่อนผันด้วยปัญญา จะเชิญเข้าพาราภิรมย์

(ดาหลัง . 104)

เมื่อดาหลังจะเสด็จไปเรียนวิชากับองค์สังปะลิเหงะธานีในป่าเพียงลำพัง
พี่เลี้ยงเป็นห่วงดาหลังมาก กล่าวถึงเหตุการณ์ที่เคยร่วมทุกข์สุขกับดาหลัง เพื่อขอ
ตามเสด็จไปดูแลรับใช้

โอ้อ้อว่าพระทูลพระหม่อมเอ๋ย ไม่เคยเลยจะจากบทศรี
แต่พลัดพรากจากพระบุรี มิได้ไกลภูมิสักเวลา
แต่ตกลงถึงท้องสมุทรไท พี่ไซ้รู้ตล่ำหุ้มหัดถา
จนพากันขึ้นได้ไม่มรณา จ้าวข้าไม่พรางจากกัน
ครั้งนี้พระจะทิ้งข้าไว้ เสด็จไปเอกาในไพร่สนั่น
จะให้ข้าโคกจาบัลย์ พระทรงธรรมจงดไ้ปราณี

ข้าน้อยจะขอไปด้วย
จะขอไปเพื่อนองค์ในพงพี

ถึงชีวิตจะม้วยให้รู้ที่
ภูมิจงทรงพระเมตตา

(ดาหลัง . 403-404)

เมื่อดาหลังเข้าใจผิดว่านางบุษบากำโลละเสียชีวิตแล้ว ดาหลังโทมนัสมาก
มากตรัสถึงเรื่องราวต่างๆอย่างไม่สามารถควบคุมพระองค์ได้ พี่เลี้ยงเกรงว่า
ดาหลังจะเพเลอตรัสความจริง เรื่องที่ดาหลังเป็นผู้ฆ่าระตูปุศลิหนา ซึ่งหากท้าวดาห
ทราบความจริงต้องกริ้วดาหลังแน่นอน พี่เลี้ยงทั้งสี่ไม่ต้องการให้เป็นเช่นนั้น จึงพา
ดาหลังไปส่งบออารมณ์ในป่า

จึงจะพาพระองค์ไคลคลา
จึงจะลับตาคนพ้นไป
คิดแล้วอุ้มองค์พระทรงศักดิ์
แต่พอหายเหนื่อยเมื่อขล้า

ไปยังอรัญวาป่าใหญ่
สังัดแล้วจึงจะได้กลับมา
ไปหยุดพักยังริมชายป่า
หยุดยั้งกายาให้คลายใจ

(ดาหลัง . 443)

ในยามที่ดาหลังมีความทุกข์เช่นนี้ พี่เลี้ยงเฝ้าอยู่ดูแลอย่างใกล้ชิด

เมื่อนั้น
ระกำจิตคิดถึงกัลยา
พี่เลี้ยงทูลลอบไม่รู้องค์
บุกชฎัดป่าพนาลัย

ดาหลังคลั่งคลุ้มเส่นหา
ราชาสุดสิ้นสมประดีไป
พระจึงวิ่งตรงเข้าป่าใหญ่
พี่เลี้ยงร่วมใจก็วิ่งตาม

(ดาหลัง . 443)

แล้วคิดได้ไปหักใบไม้มา
ครั้นเสร็จไปหาผลไม้

ทำซุ้มให้ราชาเช้ออาศัย
กับวาริมาให้ครบครัน

คอยนั่งระวังพระภูบาล
กอดเข้าเจ้าจุจจาบัลย์

มิให้มีเหตุการณ์ในไพรสณฑ์
อยู่ในหิมวันต์พนาลัย

(ดาหลัง . 444)

นางวิฬาร์

นางวิฬาร์เป็นพี่เลี้ยงที่คอยร่วมทุกข์ร่วมสุขกับผู้เป็นนาย ไม่ว่าจะเป็นนางสุวิธชา จะดำเนินชีวิตอย่างสุขสบายในวังหรือถูกขับไล่ออกจากเมือง แล้วพบความยากลำบากแสนสาหัสในป่า นางวิฬาร์จะเฝ้าคอยดูแลรับใช้และเผชิญทุกสิ่งเคียงข้างนางสุวิธชาเสมอ ดังที่นางวิฬาร์กล่าวว่า พร้อมทั้งจะร่วมทุกข์ร่วมสุขกับนางสุวิธชา

เมื่อพลัดพรากจากเมืองมาคราวแล้ว แต่หม่อมแม่กับอ๊้อมวยังมาได้
ดิ้นคืนค้ำค้อยคล่าไป ร้องไห้โยให้เสียน้ำตา

(ไชยเชษฐ์ . 21)

2.4 ผู้ปกป้องดูแลให้ความช่วยเหลือ

พี่เลี้ยงในวรรณคดีมีหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ปกป้องดูแลให้ความช่วยเหลือตัวละครสำคัญ ให้รอดพ้นจากภัยอันตรายต่างๆ ดังปรากฏในบทละคร ดังนี้

นางวิฬาร์

นางวิฬาร์เป็นพี่เลี้ยงที่มีบทบาทเป็นผู้คอยปกป้องดูแล ให้ความปลอดภัย และคอยช่วยเหลือตัวละครสำคัญอย่างชัดเจน เนื่องจากนางสุวิธชาซึ่งเป็นตัวละครสำคัญของเรื่องเป็นผู้มีนิสัยเรียบร้อย เมื่อมีความทุกข์หรือมีเหตุวิเวกกับผู้อื่น นางสุวิธชาไม่สามารถโต้เถียงหรือต่อสู้ได้ เอาแต่ร้องไห้คร่ำครวญ นางวิฬาร์จึงเป็นผู้ที่คอยช่วยเหลือ และปกป้องคุ้มครองเพื่อให้นางสุวิธชา ได้รับความปลอดภัย

เช่นในคราวที่นางสุวิษาถูกพระไชยเชษฐาขับไล่ออกจากเมือง และมเหสีทั้งเจ็ด
ของพระไชยเชษฐากลับมาบริภาษนางสุวิษาด้วยถ้อยคำที่รุนแรง นางสุวิษาไม่
สามารถโต้ตอบได้ นางวิฬาร์จึงเป็นผู้โต้เถียงแทน

บัดนั้น	วิฬาร์ฟังว่าไม่อดได้
ความโกรธกระโดดเข้าไป	แล้วจูงมือรไทออกมา
ทำล่อยหน้าล่อยตาพาที่	ตัวเป็นทาสแล้วมิสา
ทั้งโหดไร้ไม่มีปัญญา	ขึ้นจะขึ้นแข่งหน้าว่าไม่ฟัง
รูปร่างของตัวก็ชั่วช้า	แล้วหยูกยาอาคมก็ไม่ขลัง
สารพัดวิบัติให้ผิวช้ำ	ถึงจะโปรดปรานมั่งก็เจ็บใจ
ช่างอาภัพอัปจนหม่นหมอง	จะฉินฟังพี่น้องก็ไม่ได้
จึงต้องจำงข้างทำก่อนไม้	ไปซ่อนใส่สมหวังแล้วครั้งนี้
เอออะไรที่ไหนดมานั่งวอน	ให้เขาค่อนแคะว่าน่าบัดสี
มิใช่แม่แก่เฒ่าเมื่อไรมี	เป็นแต่มายเพียงนี้ไม่น้อยใจ
มันไม่ต้องอารมณ์สมประกอบ	ผิดชอบชั่วดีมีผิวใหม่
เที่ยงนางกลางคืนแม่มาไป	กลัวอะไรมืดค่ากรรมของตัว
จะเที่ยวหาหมอยามนตร์ดล	ทำเสน่ห์ให้กลขนหาผิว
ให้มันขลังทั้งรักทั้งกลัว	ขึ้นนั่งชิงตั้งตัวเป็นผู้ดี

(ไชยเชษฐ . 25)

พระบรมชนก พระพิจิตร พระเพียรพิชัย และพระไตรดาวงค์

พี่เลี้ยงทั้งสองเป็นผู้มีหน้าที่คอยดูแล ถวายความปลอดภัยแก่พระอนุรุธ ดัง
เมื่อท้าวไกรสุท บิดาของพระอนุรุธตรัสกับพี่เลี้ยงว่า

จึงตรัสสั่งพี่เลี้ยงทั้งสอง	ให้ดำรงรักษาพระลูกยา
อย่าให้ไปเที่ยวแห่งใดได้	เร่งระวังระไวจงหนักหนา
มันละให้เป็นเหตุมา	กูจะฆ่าให้ม้วยชีวิ

สั่งเสด็จก็เสด็จยุรยาตร
พร้อมด้วยสนมনারี
เมื่อนั้น
รับสั่งพระองค์ทรงธรรม
ตั้งกองบริรักษ์กันกอง
นั่งยามตามไฟตรวจตรา

กับองค์วรนาถมเหสี
ไปปราสาทมณีพรายพรรณ
พระพี่เลี้ยงสุริยวงศ์รังสรรค์
ก็เกณฑ์พวกพลชั้นธโยธา
ล้อมวงนอกในแน่นหนา
รักษาลูกเจ้าชรรณี

(อุณรุท . 231)

เมื่อนางศุภลักษณ์อุ้มพระอุณรุทไปสมนางอุษาแล้ว ต่อมาท้าวไกรสุทธทราบ
ว่าพระอุณรุทหายตัวไป จึงกริ้วพี่เลี้ยงทั้งสี่ ในฐานะไม่ดูแลพระอุณรุทตามหน้าที่

ตัวท่านทั้งสี่ก็แจ้งอยู่
ให้พิทักษ์รักษาระวังกัน
ทั้งสี่ละเมิดไม่นำพา
ตัวจะคิดอ่านประการใด

ภูได้กำชับกวตชน
อย่าให้อันตรายสิ่งใด
จนลูกยาเราหายไปได้
จงเร่งว่าไปบัดนี้

(อุณรุท . 275)

ตอนที่พระอุณรุทหายตัวไปจากวังนั้น มิได้มีสาเหตุมาจากการที่พี่เลี้ยงไม่
ถวายความปลอดภัย แต่เป็นเพราะนางศุภลักษณ์อุ้มพระอุณรุทเหาะหลบหนีไปทาง
พระบัญชา จึงสุดความสามารถของพี่เลี้ยงที่จะติดตามอารักขาพระอุณรุทได้

เมื่อพระอุณรุทเสด็จออกนอกวัง เช่น ประพาสป่า พี่เลี้ยงจะต้องถวาย
ความปลอดภัยมากกว่าปรกติ

เมื่อนั้น
ครั้นพระองค์ผู้ทรงสวัสดิ์

ฝ่ายพระพี่เลี้ยงทั้งสี่
เข้าที่ศิริไสยา

ก็เกณฑ์ให้นั่งยามตามไฟ	ทุกหมู่พลไกรซ้ายขวา
วางปืนใหญ่รายจังกา	รอบรายพลับพลาพนาวิน
แล้วตระเวนดูทุกหมู่หมวด	กำชับตราตรวดกวัดขัน
รักษาหลานพระองค์ทรงสุบรรณ	มิให้อันตรายพาล

(อุณรุท . 185)

พี่เลี้ยงของพระอุณรุทมีหน้าที่คอยดูแลให้พระอุณรุททรงปลอดภัยตลอดเวลา แม้บางครั้งพี่เลี้ยงไม่สามารถป้องกันได้สำเร็จ แต่ก็เห็นได้ชัดเจนว่า พี่เลี้ยงได้พยายามปฏิบัติในหน้าที่อย่างสุดความสามารถแล้ว

ฮะรุเดะ ปุนตา กะระตาหลา และประสันตา

พี่เลี้ยงของเหเนาทั้งสี่ มีหน้าที่คอยถวายความปลอดภัยแก่อิเหนาเช่นกัน

บัดนั้น	พระพี่เลี้ยงผู้มียศถา
ครั้นสำเร็จเสร็จสรรพที่พลับพลา	แล้วสั่งเสนาข้าราชการ
จงกระเกณฑ์กันทุกหมู่หมวด	ให้ตรวจตราวิพลทวยหาญ
วางกองป้องกันภัยพาล	ตั้งด่านร้านเพลิงรายไป

(อิเหนา . 492)

พี่เลี้ยงของตัวละครสำคัญมีบทบาทที่เด่นชัด คือ เป็นผู้รับใช้และสนองความประสงค์ เป็นผู้ให้คำปรึกษา เป็นเพื่อนแท้และเป็นผู้ปกป้องให้ความช่วยเหลือตัวละครสำคัญ

**อิทธิพลของพี่เลี้ยงที่มีผลต่อพฤติกรรมของตัวละครสำคัญในวรรณคดีบทละคร
สมัยรัตนโกสินทร์**

การที่กษัตริย์หรือชนชั้นสูงในวรรณคดีไทยมอบหมายให้พี่เลี้ยง มีหน้าที่
ปรนนิบัติ ดูแลรับใช้ตัวละครสำคัญตั้งแต่แรกเกิดนั้นส่งผลให้ตัวละครสำคัญมีความ
สนิทสนม คั่นเคยกับผู้เป็นพี่เลี้ยงมากเป็นพิเศษเพราะพี่เลี้ยงมักมีวัยใกล้เคียงกัน
อาจกล่าวได้ว่ามีความสนิทสนมคั่นเคยกับพี่เลี้ยงมากกว่าญาติพี่น้องหรือบิดามารดา
ของตนซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวสอดคล้องกับที่อภี ศ.ศิริรักษ์ ได้กล่าวถึงแนวความคิด
ของผู้เข้าสู่วัยรุ่นไว้ว่า เมื่อเข้าสู่วัยรุ่นจะเริ่มมีความเป็นตัวของตัวเองมากกว่า
ที่จะขอคำปรึกษาจากพ่อแม่ การกระทำต่างก็จะจะเป็นไปตามความคิดเห็นของ
ตนเองและกลุ่มเพื่อนฝูง (อภี ศ.ศิริรักษ์. 2534 : 39) นอกจากนั้นบัญชายังได้
กล่าวถึงความสัมพันธ์ของเด็กที่อยู่ในวัยใกล้เคียงกันโดยแปลจาก พอล เคิร์ท ว่า
เพื่อนที่วัยใกล้เคียงกันจะมีอิทธิพลต่อกันมากกว่าพ่อแม่ มีหลายสิ่ง que เด็กจะสารภาพ
แก่เพื่อนแต่ไม่บอกพ่อแม่ เช่น การท่องเที่ยวผจญภัย การมีรักแรกแบบเด็ก ๆ
รวมถึงการเผชิญปัญหาได้อย่างสุ่ววัยรุ่น (บัญชา. 2528 : 148)

ด้วยเหตุนี้พี่เลี้ยงซึ่งเป็นผู้ที่มีความใกล้ชิด และอยู่ในวัยใกล้เคียงกับตัว
ละครสำคัญจึงเป็นบุคคลสำคัญที่มีผลต่อพฤติกรรม แนวความคิดรวมถึงวิถีชีวิตของ
ตัวละคร บทละครในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้สะท้อนให้เห็นว่าแนวความคิดและ
คำแนะนำของพี่เลี้ยงจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรม และวิถีชีวิตของตัวละครสำคัญ
ดังจะได้กล่าวลำดับดังนี้

นางไถยเกษ

นางไถยเกษเป็นธิดาท้าวไถยเกษ เจ้าเมืองไถยเกษ นางไถยเกษได้
เป็นมเหสีองค์หนึ่งของท้าวทศรถ โอรสท้าวอชบาลผู้ครองกรุงอยุธยา ครึ่งหนึ่ง

ปทุมทันตย์ก็กำเริบฤทธิ์รังควานหมู่เทวดาชั้นดาวดึงส์ พระอินทร์ขอให้ท้าวทศรถ
ขึ้นไปปราบ ระหว่างการต่อสู้นั้น เพลารถของท้าวทศรถหักเนื่องจากต้องศรของ
ปทุมทันตย์ นางไภยเกษิได้แก้ไขสถานการณ์ด้วยการเอาแขนของนางสอดต่าง
เพลารถจนท้าวทศรถสามารถต่อสู้ยักษ์ร้ายจนประสบชัยชนะ ท้าวทศรถรู้สึกซาบซึ้ง
ในความเสียสละของนางไภยเกษิเป็นอย่างยิ่งจึงประทานพรว่า

มิเสียแรงที่เจ้ารักพี่	ร่วมชีวิตวิเวตสังขาร
คุณนั้นเป็นพันพรรณนา	แม้ว่าปราวณาสีงอันใด
บรรดาเป็นสมบัติของพี่	เทวีประสงค์จะยกให้
ว่าแล้วจงกรอรัย	เสด็จไปยังสวนลัดดา

(รามเกียรติ์ . 225)

นางไภยเกษิเมื่อกลับลงมายังกรุงอยุธยา ก็มีใบบรรณพรอัน
ใด เพราะปรกตินางไภยเกษิเป็นผู้ประพฤติอยู่ในกรอบแห่งความจงรักภักดีโดยแท้

นางไภยเกษิมีสาวใช้คนสนิทชื่อนางกุจจีเป็นหญิงพิการ หลังค่อม ชูชีพ
อ่อนโคกสูง อธิบายถึงความพิการไว้หลายประเภท ซึ่งความพิการประเภทที่ตรงกับ
ลักษณะของนางค่อมกุจจี คือ Scoliosis เป็นความพิการเนื่องจากกระดูก
สันหลังไม่ปกติทำให้หลังโก่งหรืออ ส่วนใหญ่จะพบในเพศหญิง ผู้ที่พิการจะยืน
เดิน นั่ง ไม่ได้หรือได้ด้วยความยากลำบาก (ชูชีพ อ่อนโคกสูง. 2527 :134)

ความพิการของนางค่อมกุจจีทำให้นางมีปมด้อย และกลายเป็นความ
คับข้องใจ สภาพจิตไม่ปกติโกรธเคืองผู้อื่นง่ายและอาฆาตพยาบาทรุนแรง โดย
เฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อมีผู้ล้อเลียน หรือแกล้งเข้าแหย่ถึงความพิการของตน ดังนั้น
การที่พระรามแกล้งประลองศรถูกหลังของนางค่อมกุจจี ให้หลังที่ค่อมนั้นโก่งไป
ด้านหน้าแล้วยิงให้หลังกลับค่อมเช่นเดิมท่ามกลางพระลักษมณ์ พระพรต พระสีตรูต
และเหล่าทหารที่มองดูอย่างสนุกสนาน ทำให้นางค่อมกุจจีได้รับความอับอายเป็น
อย่างมากที่พระรามกระทำเช่นนั้น นางรู้สึกโกรธแค้นเจ็บอายนิจผูกพยาบาท
พระราม

นวลละออสู่ภาพล กล่าวถึงลักษณะนิสัยของผู้มีปมด้อยไว้ว่าบุคคลที่มีปมด้อยจะขัดแย้งความรู้สึกต้อยของตนด้วยการเอาชนะไม่ยอมแพ้ผู้อื่น (นวลละออสู่ภาพล. 2527 : 115) นางค่อมมีความต้องการแก้แค้นพระรามอย่างแรงกล้า และแล้วในที่สุดนางค่อมก็ก็มีโอกาสแก้แค้นพระราม เมื่อท้าวทศรถทรงเตรียมพิธีราชาภิเษกพระราม นางค่อมก็จู่โจมเข้าจู่โจมยิงนางไภยเกษีดังนี้

บัดนี้สมเด็จพระสามี	จะให้พระจักรีทรงศร
ขึ้นผ่านอุกฤษยาพระนคร	เป็นปืนนิกรโยธา
ตั้งแต่ข้าบาทรู้เหตุ	ก็แสนทุกข์แสนทเวศหนักหนา
ซึ่งพระแม่หนึ่งเสียไม่น่าพา	เห็นด้วยผ่านฟ้าถั่วว่าไร
อันองค์พระพรตสุริยวงศ์	พระมารดาต่ำพงศ์เป็นไฉน
จึงไม่ได้ครองเวียงชัย	ความข้าน้อยใจพันทวี

(รามเกียรติ์ . 456)

นางค่อมก็เป็นผู้ฉลาดในเชิงจิตวิทยา การเข้าไปกอดพระบาทนางไภยเกษีแล้วร้องไห้รำพันอย่างเจ็บร้อนในสิทธิของพระพรต อันควรจะมีพิ้งได้ในสิทธิของการครองราชสมบัติต่อจากพระบิดา ในฐานะเป็นโอรสที่มีพระมารดาเป็นผู้สูงด้วยยศศักดิ์เป็นถึงพระธิดาแห่งกษัตริย์เมืองไภยเกษี คำทูลยุยิวว่าพระพรตนั้นมี "พระมารดาต่ำพงศ์เป็นไฉน" เป็นการจู่โจมเข้าเพลิงให้ใจนางไภยเกษีผู้สูงศักดิ์เกิดความคิดถึงตนเองว่า เหตุใดจึงต้องยอมเป็นเบี้ยล่างให้พระราม พระโอรสของนางเกาสุริยาครองราชย์ก่อนพระพรตโอรสของนาง แต่นางไภยเกษียังมองไม่เห็นช่องทางที่จะให้พระพรตขึ้นครองราชย์ได้ เพราะชนบแห่งการสืบสันตติวงศ์ต้องเป็นพระรามผู้เป็นโอรสพระองค์ใหญ่ก่อน อย่างไรก็ตาม นางไภยเกษีย้เริ่มคล้อยตามคำนางค่อมก็

ได้ฟังนางค่อมพาทิ	เทวีเห็นชอบทุกสิ่งอัน
-------------------	-----------------------

(รามเกียรติ์ . 456)

จึงตอบนางกุจจีไปว่า

อ้างว่าก็ต้องกับกุคิด
ตั้งแต่รู้เหตุก็เศร้าใจ

สุดฤทธิ์ที่จะทำกระไรได้
เราจะคิดฉันทนนะกุจจี

(รามเกียรติ์ . 456)

นางค่อมกุจจีจึงทูลทบทวนความทรงจำของนางไภยเกษี ถึงเหตุการณ์ที่นางไภยเกษีได้เคยช่วยเหลือท้าวทศรถคราวต่อสู้กับปทูตทันทย์กษัตริย์ แล้วท้าวทศรถออกพระโอรสจะให้รางวัลแก่นางไภยเกษีหากจะทูลขอสิ่งใดก็ตาม และนางไภยเกษียังมิได้ใช้สิทธิ์นี้เลย นางไภยเกษีดีพระทัยมากที่เริ่มมองเห็นโอกาสจึงตกเป็นเครื่องมือของนางค่อมที่วางแผนให้นางดำเนินการสำหรับเรื่องนี้ต่อไป โดยให้นางไภยเกษีห่างเหินไม่ไปเข้าเฝ้าท้าวทศรถตามปกติ จนท้าวทศรถเกิดความสงสัยจึงมาเยี่ยมและไต่ถาม นางไภยเกษีจึงแสร้งโศกการำพันว่า

สะอื้นพลาพลาทูลกิจจา
แต่ให้ชอกช้ำระกำจิต
เสียแรงรักดีต่อภวไนย
เมื่อไปล้างปทูตกุมภกันท์
สู้เอากรต่างเพลาารมณี
พระองค์ให้สัตย์สัญญา
ข้าบาทดูมาก็ช้านาน

ข้าไม่มีโรคาสิ่งใด
คติน้อยใจตัวจึงร้องไห้
ไม่อาลัยแก่ชีพชีวี
ในชั้นพิภพโกสัย
จึงผลาญสุรีบรรลัยลาญ
โองการตั้งงาคชสาร
ยังมิได้ประทานสิ่งใด

(รามเกียรติ์ . 456)

ท้าวทศรถมิได้คิดว่านางไภยเกษีจะมีแผนการอันใด จึงตรัสตอบโดย
สุจริตใจว่า

ความชอบนั้นพันคนนา	ใช้ว่าลืมนไปเมื่อไรมี
สิ่งใดซึ่งน้องต้องประสงค์	แก้ว่าเจ้าจงบอกพี่
จะให้สมปรารถนานางเทวี	มารศรีหรือยาโคกาลัย

(รามเกียรติ์ . 459)

นางไภยเกษิ์จึงทูลขอพรตามสัญญาว่า

ข้าจะขอสัตย์ที่ปฎิญาณ	ผ่านเกล้าจงโปรดเกล้า
ซึ่งจะให้พระรามลูกยา	เป็นปิ่นโลกาประชากร
พระองค์จงได้เจือดวง	ขอให้โอรสของข้าก่อน
ให้พระรามไปจากพระนคร	สัญจรเดินไปสิบสี่ปี
จึงกลับมาครองนคร	เป็นมณฑุเทศบุรีศรี
ความปรารถนาข้าเท่านั้น	ภูมิจงให้สมคิด

(รามเกียรติ์ . 460)

ท้าวทศรถจำพระทัยต้องประทานพรให้พระพรตได้ครองราชย์และทรงขอ
ให้พระรามเดินดง 14 ปี แล้วจึงกลับมาครองเมืองหลังจากนั้น

การกระทำของนางค่อมกุกจิงนางพระกำนัล และพี่เลี้ยงของนางไภยเกษิ์
ครั้งนี้ประสบความสำเร็จ เพราะนางไภยเกษิ์เชื่อสนิทใจว่า พี่เลี้ยงเด็ดเนื้อ
ร้อนใจแทนตน ต้องการให้ลูกของนางได้เป็นใหญ่และฐานะของนางก็จะมีอำนาจ
สูงขึ้นเนื่องจากเป็นพระมารดาของกษัตริย์ อิทธิพลของนางค่อมกุกจิจิ ทำให้วิถี
ชีวิตของตัวละครสำคัญเปลี่ยนแปลงไป พระรามผู้ครองยศสูงกลับตกต่ำต้องออก
เดินป่าพร้อมกับนางสีดามเหสีและพระลักษมณ์อนุชา ต้องระหกระเหินไปจนทศกัณฐ์
มาลักนางสีดาไปกรุงลงกา พระรามต้องออกติดตามได้กำลังพลจากนครขีดขินมา
ช่วยเหลือ ในการทำสงครามอันยาวนานปราบเหล่าพาลจนจบสิ้นเมื่อทศกัณฐ์ล้ม

นางไภยเกศี ผู้เคยเป็นมเหสีผู้สงบเสงี่ยมเรียบร้อย เป็นที่สนิทสนมหา
ของท้าวทศรถ เมื่อได้รับอิทธิพลจากนางค่อมกุฉีพี่เลี้ยง ทำให้นางกลายเป็น
หญิงชั่วริษยา ทำมารยาเรียบร้อยสิ่งที่ไม่สมควรแก่ตนและโอรส จึงถูกท้าวทศรถ
กริ้วบริภาษเกลียดชังถึงกับประกาศไม่อนุญาตให้นาง และพระพรตโอรส ถวาย
พระเพลิงศพ นับเป็นการลงโทษที่รุนแรงยิ่ง

ไพนาสุริยวงศ์

ไพนาสุริยวงศ์เป็นโอรสของทศกัณฐ์กับนางมณโฑ ตอนนางมณโฑตั้งครรภ์
ไพนาสุริยวงศ์ได้หนึ่งเดือน ทศกัณฐ์ก็ต้องศรพระรามสิ้นชีพ เมื่อพิเภกขึ้นครองกรุง
ลงกาเป็นท้าวทศศิริวงศ์ ได้ตั้งนางมณโฑเป็นมเหสีฝ่ายซ้าย เมื่อนางมณโฑคลอด
ไพนาสุริยวงศ์ พิเภกปลาบปล้มยินดีมาก ดังนี้

เมื่อนั้น	ท้าวทศศิริวงศ์ยักษา
ครั้นเห็นพระราชกุมารา	ก็ปรีดาชื่นชมด้วยสมคิด
ตั้งได้สมบัติพิสดาร	ศฤงคารบริวารในดุสิต
ความรักปานดวงชีวิต	คิดว่าเกิดด้วยพระองค์
ไม่มีรังเกียจกังขา	ค้นหาแสนสนิทพิศวง
ให้ชื่อไพนาสุริยวงศ์	เอกองค์โอรสร่วมใจ
จึงจัดนางนมมดราญ	เว้นโทษหกประการประทานให้
เจ้าชวีรายพี่เลี้ยงข้างใน	ทรงโฉมวิไลจำเริญตา
ข้างหน้านั้นวรณีสูร	อันเป็นประยูรวงศา
ให้เป็นพี่เลี้ยงพระลูกยา	ต่างใจต่างตาอสุรี

(รามเกียรติ์ . 2168)

พิเภกสำคัญว่าไพนาสุริยวงศ์เป็นบุตรของตน จึงได้จัดพี่เลี้ยงนางนมดูแล
อภิบาลเป็นพิเศษแจกเช่นโอรสกษัตริย์ พี่เลี้ยงฝ่ายหน้าจัดให้วรณีสูร เป็นผู้ดูแล
ต่างพระเนตรพระกรรณ วรณีสูรผู้นี้เป็นข้าเก่าของทศกัณฐ์ มีความชิงชังพิเภก

เป็นที่สุด เพราะว่าถือว่าพิเภกเป็นผู้ทำลายล้างทศกัณฐ์ผู้ซึ่งเป็นยอดกษัตริย์แห่งยักษา
ทั้งมวล วรณิสสุรอรวันที่จะทำลายพิเภกให้จงได้ จนเมื่อไพนาสุริยวงศ์เติบโตใหญ่
อายุได้สิบสามปี วรณิสสุรจึงเริ่มอุบายลุ่มล้างพิเภก ด้วยการพรรณนาความยิ่งใหญ่
ของทศกัณฐ์ และข้อด้อยของพิเภกดังนี้

เมื่อนั้น	จึงวรณิสสุรยักษา
นับนิ้วสนองพระวาจา	ซึ่งข้าโคกกาจาบัลย์
ด้วยคิดถึงท้าวยี่สิบกร	สิบพิภกัรฤทธิรอนรังสรรค์
ทรงพระนามชื่อว่าทศกัณฐ์	มีมหันตยศประเสวีรวิญญ
เป็นจรรโลงลงกานคเรศ	ทรงเดชปราบได้ทั้งไตรจักร
บรรดาสุริยวงศ์พงศ์ยักษ	มีฤทธิสิทธิ์ศักดิ์มहिมา
อันซึ่งพิเภกนี้เป็นน้อง	ร่วมทอองพระยาอักษ
สงครามมาติดลงกา	อสุราไปเข้าเป็นพวกภัย
บอกอุบายกลศึกกลลับ	ญาติวงศ์ตายยับไม่นับได้
จนทศกัณฐ์ก็บรรลือ	พระรามจึงให้ครองธานี
ชื่อว่าท้าวทศศิริวงศ์	มหาวิเชียรพงศ์พรหมเรืองศรี
ฤทธิเดชสิ่งไรก็ไม่มี	รู้แต่คัมภีร์โหรา

(รามเกียรติ์ . 2182)

ไพนาสุริยวงศ์ยังไม่เข้าใจเรื่องราว และวัตถุประสงค์ของวรณิสสุร จึง
ซักถาม วรณิสสุรจึงเฉลยความลับว่า

อันซึ่งพิเภกสุริยวงศ์	จะเป็นพระบิดุรงค์นั้นหาไม่
องค์ท้าวทศกัณฐ์ที่บรรลือ	ภูวนายนั้นคือพระบิดา
แม้จะมีเชื้อพี่ที่เล่าความ	จงถามพระชนนีเสนาหา
ก็จะรู้แจ้งกิจจา	สิ้นข้อกังขาราคี

(รามเกียรติ์ . 2183)

การทราบความจริงที่ว่า พิเภกซึ่งคิดว่าเป็นพระบิดานั้น ที่แท้เป็นผู้ที่ทำให้บิดาจริงสิ้นพระชนม์ ทำให้ไพนาสूरียวงศ์ ซึ่งอยู่ในวัยรุ่นหนุ่มแน่นพลันแล่นมิได้คิดจะสืบให้รู้พฤติกรรมที่แท้จริงของพระบิดา และพิเภกว่ามีเรื่องราวเก่าก่อนแต่หนหลังอย่างไร ไพนาสूरียวงศ์ก็สิ้นรักพิเภกในทันที

เมื่อนั้น	ไพนาสूरียวงศ์ยักษิ
ฟังแจ้งไม่แคลงวาทิ	อสุรีนึ่งซึงตะลึงไป
ความเจ็บความอายความแค้น	แน่นอกทอดถอนใจใหญ่
สิ้นรักให้แค้นแกล้งใจ	ในท้าวทศศิริวงศ์กุมภักดิ์
ให้คิดพยาบาทมาดหมาย	ตั้งศรพิษติดกายตรึงมัน
ทอดพระพี่เลี้ยงร่วมชีวิต	พากันแสนโศกโศก

(รวมเกียรติ . 2183)

ไพนาสूरียวงศ์ได้ไปซักถามความจริงจากนางมณฑาทิให้แน่ใจแล้วก็ตัดสินใจจะไปอยู่กับท้าวจักรวรรดิแห่งเมืองมลิวัน ซึ่งเป็นพระสหายร่วมชีวิตของทศกัณฐ์

เมื่อนั้น	ไพนาสूरียวงศ์ใจหาญ
ฟังพระชนนีนงคราญ	กราบกับบทมลายแล้วทูลไป
อันพิเภกนี้ทรชนนัก	จะอยู่ดูพิภตรักระไรได้
ลูกก็เป็นชาติชายอาชาไนย	จะใคร่ลาบาทพระมารดา
ไปอยู่ด้วยพันธมิตรพระบิดา	กว่าจะใหญ่กล้าขึ้นมาก่อน
จึงจะกลับมาปรากฏอน	ต่อกรพิเภกกุมภักดิ์

(รวมเกียรติ . 2187-2188)

นางมณฑาทิกล่าวเตือนสติไพนาสूरียวงศ์ว่า จะต้องพบอันตรายจากพระราม ซึ่งเป็นพระนารายณ์อวตารมา หากพิเภกมีอันเป็นไปไพนาสूरียวงศ์ควรจะเก็บความ

ลับนี้ไว้ และอยู่อย่างเป็นโอรสสุดสวาทของพิเภกต่อไปจะดีกว่า แต่ไพนาสุริยวงศ์
เชื่อการยุยงของวรรณีสूरซึ่งเป็นผู้เลี้ยดยิ่งกว่าจะเชื่อฟังมารดา

ไพนาสุริยวงศ์จึงทำอุบายลาพิเภก "จะขอบังคับมลาบาท ไปเรียนศิลป-
ศาสตร์ศรัศรี สำนักพระกาลมณี ภูมิจึงได้เมตตา" พิเภกปลอบปล้ำใจที่ไพนาสุ-
ริยวงศ์เฝ้ารู้เฝ้าเรียนจึงอวยชัยให้พรและอนุญาต ไพนาสุริยวงศ์จึงลอบไปหา
ท้าวจักรวรรดิขอกองทัพไปกู้ราชสมบัติคืน ท้าวจักรวรรดิยกกองทัพไปเอง จับ
พิเภกจำตรึงไว้เพราะไพนาสุริยวงศ์ขอชีวิต เนื่องจากระลึกถึงคุณที่พิเภกเลี้ยงดูตน
มาแต่เกิดด้วยความรักอย่างจริงใจ

ท้าวจักรวรรดิตั้งไพนาสุริยวงศ์เป็นท้าวทศพินให้ครองกรุงลงกา พระพรต
ยกกองทัพมาปราบ ท้าวทศพินออกต่อสู้ถูกพระพรตจับได้ให้ประหารชีวิตพร้อมกัน
กับวรรณีสूरผู้เลี้ยย

ไพนาสุริยวงศ์หรือท้าวทศพินต้องสิ้นชีวิตแต่อายุน้อย เพราะอิทธิพล
ของผีเลี้ยยโดยแท้ เพราะวรรณีสूरเกลียดชังพิเภก จึงรักภักดีศรัทธา จึงทูลยุยง
ไพนาสุริยวงศ์ให้คิดกบฏต่อพิเภก จะได้ทำลายล้างพิเภกให้พินาศ ดังคำกล่าว
ของทศพินเมื่อถูกไต่สวนว่า

เมื่อนั้น	จึงทศพินยักชี
เจ็บปวดร้อนร่าทั้งอินทรี	อสุรีก็ให้การไป
เดิมข้าเที่ยวเล่นสวนขวัญ	วรรณีสूरนั้นเป็นผู้ใหญ่
ทำร้องไห้หิวรอไซไซ	สงสัยไต่ถามจึงบอกมา
ว่าบิดาข้าชื่อทศพิกตร์	พิเภกเป็นน้องรักยักชี
จะใคร่ได้สมบัติในลงกา	ไปพาศิกมาราวี
ฆ่าพระญาติวงศ์พงศ์พันธุ์	ทั้งท้าวทศกัณฐ์ยักชี
จึงได้ขึ้นผ่านธานี	เป็นปิ่นอสุรีในเวียงชัย
ตัวข้าเกิดมาเป็นชาย	ความแค้นความอายไม่อดได้
ผีเลี้ยยจึงนำเข้าไป	ยังกรุงไกรมลวันพารา
รู้กันแต่สองเป็นคู่คิด	โดยสัจสุจริตไม่มุสา
โทษผิดชีวิตถึงมรณา	ตามแต่เมตตาปราณี

(รามเกียรติ์ . 2292)

หากไพนาสूरียวงศ์มีพี่เลี้ยงที่เฉลียวฉลาดสุจริตธรรม ชีวิตของไพนาสूरียวงศ์ย่อมเติบโตรุ่งเรืองอย่างงดงามเพราะพิภพถึงจะมีโชิบิดาที่แท้จริง แต่ก็บารุงเลี้ยงไพนาสूरียวงศ์ด้วยความรักและหวังดีอย่างเต็มเปี่ยม แต่ไพนาสूरียวงศ์มีพี่เลี้ยงที่เลี่ยมสอนแต่ให้อาฆาตแค้น จึงมิได้สืบเรื่องราวให้รู้ชัดว่า ทศกัณฐ์ต้องสิ้นชีพเพราะลวงละเมิดศีลธรรม ลักพาชายาของผู้เฒ่ามา ไซว่าพิภพต้องการแย่งชิงราชสมบัติถึงกับไปชักศึกมาทำลายล้างญาติวงศ์พงศาก็หาไม่ บทบาทของพี่เลี้ยงหากมิได้ตั้งอยู่ในสุจริตธรรม จึงนำพาความพินาศมาสู่ผู้ที่ตนอภิบาลซึ่งเป็นตัวละครที่สำคัญตัวหนึ่งในรามเกียรติ์นี้

อุนรุท

อุนรุทเป็นโอรสท้าวไกรสูทซึ่งเป็นพระโอรสของท้าวบรมจักรกฤษณ์ผู้เป็นพระนารายณ์อวตารลงมาครองกรุงฉรังกา อุนรุทมีพี่เลี้ยง 4 คนคือพระบรมธรรมพระพิจิตร พระเพียรพิชัย และพระไตรดาวงศ์ เป็นเชื้อพระวงศ์ของท้าวบรมจักรกฤษณ์ "ทั้งสี่ล้วนราชกุมาร รอบรู้กิจการกษัตรา" พี่เลี้ยงของอุนรุทจึงเปรียบเสมือนญาติที่ "ชื่อตรงจงรักพระนัดดา ต่างใจต่างตามุณี"

อุนรุทมีชายาชื่อศรีสุตาได้ไปประพาสป่าด้วยกัน นางศรีสุตาพบกวางทองจึงอยากได้ อุนรุทติดตามกวางจนพลัดหลงกับไพร่พลและชายา อุนรุทบวงสรวงบูชาพระไทวก่อนบรรทมในกลางป่า พระไทวกุมอุนรุทไปสมนางอุษา ธิดาท้าวกรุงพาณ แล้วพระไทวกพาอุนรุทกลับตอนรุ่งเช้า นางอุษาคร่ำครวญหาอุนรุท จนนางศุภลักษณ์พี่เลี้ยงต้องวาดรูปให้นางอุษาดู จึงทราบว่ามีผู้เสด็จมาสมนางอุษานั้นคือพระอุนรุท นางศุภลักษณ์จึงลอบไปเชิญอุนรุทมาอยู่ตำหนักของนางอุษา

เมื่ออุนรุทหายไ้โดยปราศจากร่องรอยท้าวไกรสูทเสียพระทัยมาก โทษหนักจึงตกอยู่ที่พี่เลี้ยงผู้ถวายอารักขา ดังนี้

เห็นเสนานิ่งเป็นเหล่า	กับพี่เลี้ยงโตกเศร้ายันแสงศัลย์
พระพิโรธโกรธกริ้วตั้งเพลิงกัลป์	จึงมีบรรหารไปทันใด
ดูก่อนพี่เลี้ยงทั้งสี่คน	ตัวท่านผู้มีอัชฌาสัย
กุลีไว้เนื้อเชื่อใจ	ตั้งดวงฤทัยนิยนา

ลูกเราไปประพาสพนาสน์ที่
ก็รู้ว่าเป็นกลมารยา

ให้ติดตามข้ามดงพงชัฏ
ครั้งกลับเข้ามาแต่อาณ

ตัวท่านทั้งสี่ก็แจ้งอยู่

ให้พิทักษ์รักษาระวังกัน

ทั้งสี่ละเมิดไม่นำพา

ตัวจะคิดอ่านประการใด

บัดนั้น

ได้ฟังสิงหนาทว่าที่

ดำรงจิตกราบกัมบังคมทูล

ซึ่งลูกเจ้าไปเล่นอาณ

เห็นประหลาดไม่หามันโทษผิด

ข้อเสด็จมาถึงพารา

ได้ตรวจตรากำชับกวดขัน

ล้อมวังนั่งยามตามไฟ

ซึ่งพระองค์หายไปประหลาด

ดีร้ายเหาะไปด้วยฤทธิ

พบกวางสุวรรณทึกลางป่า

ไม่ห้ามอนุชาของตน

จนวิบัติอาเพศเหตุผล

ก็พิกลโศกาจาบัลย์

ภูได้กำชับกวดขัน

อย่าให้อันตรายสิ่งไร

จนลูกยาเราหายไปได้

จงเร่งว่าไปบัดนี้

ฝ่ายพระพี่เลี้ยงทั้งสี่

เพียงสิ้นสมประดีลงพร้อมกัน

นเรนทร์สุทธธิดาซึ่งสวรรค

พานพบสุวรรณมฤดา

พระทรงฤทธิจึงโปรดเกล้า

โศกาคลั่งคลุ้มสดีไป

ผู้คนทั้งนั้นไม่หลับไหล

ใครจะเข้ามาได้ก็ไม่มี

เห็นไม่เดินโดยราชวิถี

ภูมิจงทรงพระเมตตา

(อุณรุท . 274-276)

ท้าวไกรสุทธีรวัดได้ขว้างพระธำมรงค์วิเศษเข้าใส่พี่เลี้ยง ลูกพระ-
เพียรพิชัยขาดใจตายทันที พี่เลี้ยงอีกสามคนตกใจและเสียใจมากดังนี้

บัดนั้น

พระบรมธรรมผู้ภักดี

ครั้นเห็นพระเพียรพิชัย

เข้าทอดศพนโหยให้อาลัยลาน

พระไตรตาวงค์เรืองศรี

พระพิจิตรผู้ปรีชาชาญ

บรรลัษสลดสิ้นสังขาร

ประหารอกโศการักกัน

ไอ้พระเพียรพิชัยของน้องเอ๋ย	ไม่ควรเลยจะม้วยอาลัย
เจ้ายังไม่หายจาบัลย์	ถ้ามานี้วันมรณา
เสียแรงเราก็คดีถึงชีวาตม์	ต่อเบื้องบาทบรมนาถา
ถนอมเลี้ยงลูกเจ้าแต่เยาว์มา	ลำบากกายวิญญานก็ไม่คิด
หวังเป็นความชอบประกอบยศ	ถ้ามานี้แสนสาหัสได้ความผิด
จนถึงสิ้นสุดชีวิต	คิดคิดแล้วสุดสังเวชใจ
นิจจาเอ๋ยเราเคยร่วมทุกข์	ร่วมสุขร่วมสนิทพิสมัย
เคยมีที่ประพาสแห่งใด	ก็ติดตามกันไปไม่คลาดคลา
ปางเสด็จโพนไพรพฤษาสานต์	เคยสำราญแรมรอนนอนป่า
เป็นเพื่อนยากเพื่อนไร้แต่ไรมา	เข้าเฝ้าเห็นหน้ากันทุกวัน
ตั้งแต่นั้นไปจะหายพักตร์	ร้างรักเสื่อมสุขเกษมสันต์
จะแสนทุกข์แสนคะนึ่งถึงกัน	โศกาจาบัลย์ไม่เว้นวาย
ไอ้กรรมเอ๋ยกรรมมานำพราก	ให้ตายจากกันได้น้ำใจหาย
ร่ำพลางกลิ้งเกลือกเลือกกาย	สามองค์เพียงววายชีวี

(อุณรุท . 277-278)

เมื่อท้าวบรมจักรกฤษณ์ทรงทราบเรื่อง กริ้วท้าวไกรสุทท์มากว่า

เสียแรงเป็นวงศ์เทวัญ	จะอยู่ในยุติธรรมก็หาไม่
รักแต่ลูกตัวด้วยอันใด	วงศ์ามีได้เมตตา
ลู่อ่านาจโกรธพิโรธจิต	ผิดพงศ์จักรพรรดินาถา
มั่นเพียรพิชัยไม่เป็นมา	จะมรณาตามกันไปวันนี

(รามเกียรติ์ . 284)

ด้วยเหตุที่พี่เลี้ยงอุณรุทเป็นเชื้อพระวงศ์ ท้าวไกรสุทท์จึงโดนตำหนิว่า
มิได้ปกครองผู้ใต้บังคับบัญชาโดยยุติธรรม ท้าวไกรสุทท์ต้องไปนิมนต์พระนารายณ์

มาชุบชีวิตพระเพ็ชรพิชัยให้ฟื้นคืนดังเดิม ท้าวไกรสรขอโทษพระเพ็ชรพิชัยที่ลูกแก่อ่านาจอโศกจริต ประทานสิ่งวาไรรับขวัญ

อุณรุทลี้กลอบอยู่กับนางอุษา ต่อมาท้าวกรุงพาณ บิดานางอุษาทราบเรื่องกริ้วโกรธมาก จึงเกิดการต่อสู้ระหว่างท้าวกรุงพาณกับอุณรุท อุณรุทเสียทีโดนท้าวกรุงพาณมัดองค์กับยอดปราสาทเป็นการประจาน ท้าวบรมจักรภุชณ์เสด็จไปช่วยอุณรุทให้ลงจากยอดปราสาท แล้วประทานพระธำมรงค์ให้อุณรุท

เจ้าจงเอาไว้สำหรับตัว	อย่ากลัวหม่อมมารโหมหนัธ
แหวนนี้มีฤทธิ์ดังเพลิงกัลป์	เป็นอาวุธเทวัญเลิศไกร
เสมอตั้งจักรแก้วโมลิศ	จะเหาะไปทั่วทิศก็ย่อมได้
เจ้าจงศรีสวัสดิ์มีชัย	ไฟร้อยารอต่อกร

(อุณรุท . 342)

อุณรุทรบกับท้าวกรุงพาณจนประสพชัยชนะ และได้พานางอุษากลับบ้านเมืองของตนในที่สุด

พี่เลี้ยงของอุณรุท มีบทบาทเป็นผู้ถวายความสะดวกสบายติดตามอารักขาถวายการรับใช้ด้วยความจงรักภักดีและมิได้มีอิทธิพลต่ออุณรุทในเชิงลบ และเมื่ออุณรุทประสพอันตรายร้ายแรง ท้าวบรมจักรภุชณ์เป็นผู้คุ้มครองป้องกันอุณรุทแทนพี่เลี้ยง เพราะพี่เลี้ยงของอุณรุทมิได้มีเดชานุภาพเพียงพอที่จะป้องกันพิภพรักษาเจ้านายได้

นางอุษา

เมื่อครั้งนางสุจิตราชายาองค์หนึ่งของพระอินทร์ อยู่บนสรวงสวรรค์นางประสพเคราะห์ ด้วยท้าวกรุงพาณซึ่งเป็นยักษ์พาลลอบแปลงรูปเป็นพระอินทร์เข้าสู่สมนางสุจิตรา เมื่อนางสุจิตราทราบความจริงในภายหลัง นางอับอายและเจ็บแค้นท้าวกรุงพาณมาก จึงทูลขอพระอินทร์ให้นางได้จุติลงไปเกิดเพื่อล้างแค้น

ท้าวกรุงพาน นางสุจิตราลงมาเกิดในดอกบัว พระฤๅษีสุชาวาสได้นำไปเลี้ยงดูให้ชื่อว่า นางอุษา เมื่อนางอุษาจำเริญวัยได้ 7 ปี ท้าวกรุงพานและนางไวยกาได้มาขออนางอุษาจากพระฤๅษีสุชาวาส เพื่อไปเลี้ยงดูเป็นพระธิดาพระฤๅษีกียกให้ตามประสงค์

ท้าวกรุงพานโปรดปรานนางอุษาลูกเลี้ยงมาก

จึงเชิญท่านเทวาวราฤทธิ์	มาช่วยสิทธิ์ประดิษฐ์รังสรรค์
ปราสาทมาศมั่นพิมานจันทร์	ให้แก่กัลยาकुมารี
เมื่อนั้น	หม่อมรมเมศเรืองศรี
ได้ฟังอุสรพาที	ต่างองค์ยินดีด้วยสมคิด
ครั้งนี้แหละอ้ายกุมภภัณฑ์	ผู้ใจอาธรรมทุกจริต
มันจักลอบหาขวยชีวิตร	ด้วยผลกำเริบฤทธิ์อหังการ
คิดแล้วรีบรพพจมาน	แห่งท้าวกรุงพานยักษา
ต่างองค์สำแดงเดชา	ออกมานิมนต์ด้วยฤทธิ์

(อุณรุท . 165)

เมื่อให้เทวดานิรมิตปราสาทให้เป็นที่อยู่แก่นางอุษาแล้ว ท้าวกรุงพานสมโภชปราสาทและจัดพิธีรับขวัญนางอุษาอย่างยิ่งใหญ่ ดังนี้

เมื่อนั้น	สองกษัตริย์สุริย์วงศ์นาคา
จึงประทานเครื่องทรงอลงการ	โอฬารล้วนแล้วด้วยแก้วกาญจน์
สำหรับพระธิดาเอกองค์	พงศ์กษัตริย์ยอดฟ้ามหาศาล
ตั้งนางอุษาเยาวมาลย์	ในสถานอัครราชบุตรี
แล้วเลือกวรรณาวราชตระกูล	ที่สมบุรณ์รูปทรงสงศรี
วิไลลักษณ์เลิศกัลยาณี	ห้าวองค์น่ารักจำเริญตา
ชื่ออรรณวนิดายุพาพักตร์	หนึ่งชื่อศุภลักษณ์กรรฐา

นางจันทวดีกัลยา	หนึ่งชื่อว่าเทพสุนทร
องค์หนึ่งชื่อนางสุพรรณ	ฉวีวรรณพิมพ์เพ็ญอัปสร
พร้อมสติปรีชาสถาวร	แรกรุ่นนอร์ชรลีนหกลปี
ให้เป็นเอกองค์พระพี่เลี้ยง	เคียงควรรอุมชูโฉมศรี
ทั้งนางซบกล่อมพิศวี	สองร้อยนารีโสภา
เจ้าชรัวยายประยูรสูงใหญ่	เป็นประธานข้างในข้างหน้า
กับสาวใช้เชื้อลูกเสนา	ห้าร้อยกัลยาวิไลวรรณ
ทั้งขอเฝ้าเหล่าลูกอำมาตย์	สุริยชาติปรีชาชาญยืน
คนนาอเนกนับพัน	จัดสรรปรทานพระบุตร

(อนุรท . 170-171)

นางอุษามีพี่เลี้ยงประจำตำแหน่งห้านางคือ นางอรรณวนิดา นางศุภลักษณ์ นางจันทวดี นางเทพสุนทร และนางสุพรรณ ถวายงานรับใช้ด้วยความจงรักภักดี นางศุภลักษณ์เป็นพี่เลี้ยงที่มีความสามารถพิเศษเลิศด้วยปัญญา มีอิทธิฤทธิ์เหาะเหินได้ และมีฝีมือทางวาดรูปเป็นเอก จึงเป็นพี่เลี้ยงที่พิเศษกว่าอีกสี่นาง

อันนางศุภลักษณ์กรรฐา	แสนสนิทเสน่หาสายสมร
ชอบชิตพิศवासบังอร	กว่านิกรนารีทั้งสี่นาง
จะเที่ยวจรรวอนเล่นสิ่งใด	ก็ตามใจไม่ทัดขัดขวาง
จำเรณูจิตพิสมัยไว้วาง	พางเพียงชีวิตพระธิดา

(อนุรท . 172)

เมื่อพระไทรนำอนุรทมาสมนางอุษาแล้ว พระไทรอุ้มอนุรทกลับไป นางอุษาทุกข์แสนสาหัสเพราะไม่ทราบว่ายุขนั้นคือผู้ใด นางศุภลักษณ์ได้เป็นผู้แก้ไขปัญหาด้วยสติปัญญาและความสามารถพิเศษ ดังนี้

เมื่อนั้น	นวนางศุภลักษณ์โถมศรี
ได้ฟังพระราชเสาวนีย์	ชุลีกรทูลองค์นคราญ
ม่อม่าโศกศัลย์เลยขวัญเนตร	เยาวเรศผู้ยอดสงสาร
เชิญเสวยแสนสุขให้สำราญ	ไว้พนักงานผู้ศักดา
จะเที่ยวหาเสาะไปในไตรภพ	ให้จบทั่วศกศึกษา
วาดรูปสุริย์วงศ์มหัตรา	คนธรรพ์เทวานาคี
ทั้งหกห้องสวรรค์ชั้นทวีป	เร่งรีบมาถวายโถมศรี
รูปใดมั่นเหมือนภูมิ	อันมาร่วมกับบรรทมใน
จงบอกพี่เกิดสายสมร	จะไปวอนเชิญเสด็จมาให้
สมแก่वनิดาซาใจ	ลุได้ตั้งถวิลจินดา
ชั้นยังภิกษุเทวัญ	หกสวรรค์ชั้นฟ้าราศี
วาดโถมสมเด็จพระศุภี	ทรงมณีนีลเศวตศักดา
ทั้งพระชั้นธกมาราราช	สถิตอาสน์มยุเรศศึกษา
รูปพระนารายณ์เทวา	ทรงสังข์จักราคทาธร
ทั้งรูปพระเพลิงเรืองแรง	เปล่งแสงโสภาสประภัสสร
พระพายผู้เรืองฤทธิ์รอน	เขจรเหนืออาสน์พาชี
ท้าวโลกบาลชาญฤทธิ์	อันประจำในทิศทั้งสี่
พระพิรุณทรงอาสน์วาสุกรี	ศศิธรรังสีสุริยัน
วาดโถมสมเด็จหัตถ์นัยน์	ทรงไอยราพตรังสรรค์
อีกองค์สยามเทวัญ	เจ้าสวรรค์ดุสิตฤทธิรอน
รูปท้าวนิมมานรดิศ	ขึ้นนิมิตแมนมารชาญสมร
ล้วนทรงศรสวัสดิ์ถาวร	เสร็จแล้วเขจรกลับมา
ครั้นถึงจึงเข้ายังปราสาท	นบบาทถวายเป็นรูปเลขา
แก่องค์สมเด็จพระบิดา	ทูลว่าอันรูปทั้งนี้
พี่จำลองลักษณะพิภพไตร	เทเวศเจ้าฟ้าทุกราศี
องค์ใดจะเหมือนพระภูมิ	เชิญเทวทูตทัศนาศา

เมื่อนางอุษาดูภาพแล้วยังไม่พบว่า ผู้ใดคือพระอนุรุธ ก็เส้รำโศกนัก
นางศุภลักษณ์จึงเหาะไปวาดภาพภษัตรีย์ผู้ครองเมืองน้อยใหญ่ มาเพิ่มเติมให้
นางอุษาพิจารณาอีก แต่ก็ยังไม่มีภาพอนุรุธ นางอุษาเสียใจจนหมดสติ พี่เลี้ยงอีก
4 นางตกใจจนสิ้นสติ แต่นางศุภลักษณ์มีความเข้มแข็งและมีสติมั่นคงให้นางพี่เลี้ยง
ทั้ง 4 คนประพรมเครื่องหอมแก่นางอุษาและนวดเฟ้นจนฟื้น และปลอมโยนนาง-
อุษาให้คล้ายทุกขั

บัดนั้น	ห้าพระพี่เลี้ยงสาวสวรรค์
เห็นนางโศกาจาบัลย์	รำพันมหาลาภิภรณ์
ต่างตนร้อนใจตั้งไฟพิช	สลดจิตสงสารสายสมร
กอดไว้แล้วปลอมด้วยสุนทร	ขวัญอ่อนของพี่คือดวงใจ
แม้เป็นเชื้อชาติสาวสวรรค์	จะโศกศัลย์ฉันนี้หาควรไม่
จระงับดับดวงหทัย	ทราวม้วยฟังคำพิพาที
มั่นแม้กับองค์พระทรงลักษณ์	เคยร่วมรักกันมาทั้งสองศรี
ไม่ช้าก็จะพบพระภูมิ	อย่าโศกก็ทุกข์ถวิลจินดา
เจ้าทรงโฉมประโลมลานสวาท	ชายใดจะไม่มาดปรารธนา
ถึงแสนไกลก็ในจะตามมา	นี่เกิดแก้วตาอย่าอาวรณ์
ปลอมพรางฝ่ายนางศุภลักษณ์	พี่เลี้ยงร่วมรักสายสมร
จึงตริตัวปรีชาอันสุนทร	กุเขจรทั่วทิศธาตรี
วาดรูปภษัตรีย์ทุกประเทศ	ทั้งเทเวศหกฟ้าราศี
มาถวายแก้วกัลยาณี	เทวีไม่ต้องนัยนา
พระโฉมขององค์นี้จะอยู่ไหน	หลากจิตสงสัยนี้หนักหนา
ก็คิดว่ากรุงธรรงกา	ยังมีได้วาดมาให้ทรงราญ
จึงนบนิ้วทูลองค์เขาวเรศ	ขวัญเนตรผู้ยอดสงสาร
พี่ล้มไปทีเดียวเขาวมาลย์	พึงตรองการคิดได้บัดเดี๋ยวนี้
ยังองค์พระศรีอนุรุธ	ลูกท้าวไกรสุทเรื่องศรี
หลานพระหริรักษ์จักรี	ทรงโฉมพันท้จะพรรณนา
งามรูปงามทรงวงพักตร์	จำเรียวรักย้วยวนเสน่ห์หา

ลือทั่วดินแดนแผ่นฟ้า	อยู่ณรงกาแก้วกรุงไกร
พี่จะลาโฉมฉายสายสวาท	ไปวาดรูปนั้นมาให้ได้
ว่าพลางรับขวัญอรไท	ดวงใจแม่อย่าโศก

(อุณรุท . 247-248)

"นางศุภลักษณ์วาดรูปนี้" เป็นตอนสำคัญยิ่งของเรื่องอุณรุท นางได้วาด "เหมือนสิ้นสรรพสรรพางค์กาย" จนขนาดนางอุษายังออกปากว่า "ช่างฉลาดวาดเขียนไม่เพี้ยนพิศ ประจักษ์จิตจำได้ทุกอย่าง" จากนั้นนางศุภลักษณ์ก็ได้กระทำการสำคัญยิ่งคือ บทบาท "ศุภลักษณ์อุ้มสม" นางได้เหาะไปเชิญอุณรุทมาอยู่กับนางอุษา จนภายหลังท้าวกรุงพาณทราบเรื่องการลักลอบของอุณรุทก็โกรธกริ้วยิ่งนัก

เมื่อนั้น	ท้าวพาณาสूरรังสรรค์
ให้ขุนแค้นวิญญ์จาบัลย์	กุมภกัณฑ์ถวิลจินดา
อันองค์อุษาเยาวเรศ	สงวนดังดวงเนตรซ้ายขวา
ไว้ในห้องแก้วลงการ	พี่เลี้ยงทั้งห้าไม่ห่างไกล
ถ้ามันไม่มีใครชักสื่อ	ชายหรือจะอาจเข้ามาได้
ดีร้ายพี่เลี้ยงผู้ร่วมใจ	เป็นสายสนกลในรู้กัน
จะเอาอิห้ำคนที่ต้นคิด	มาประหารชีวิตให้อาสัญ
ก็ตรัสสั่งให้เสนาคุมภัก	จงพากันไปจับพี่เลี้ยงมา

(อุณรุท . 318-319)

นางศุภลักษณ์ เป็นผู้เลิศด้วยปัญญา รับหลบหนีราชภัย เอาตัวรอดไปก่อน
ท้าวกรุงพาณกริ้วมาก

จึงมีบรรหารทันใด
ชะรอยเป็นต้นคนลือชก
ดีแล้วจะได้เห็นกัน

อิศุภลักษณ์ไปไหนไม่เห็นมัน
กลัวนักจึงหนีไปแม่นมัน
กูจะผลาญชีวิตให้มรณา

(อุณรุท . 322)

เมื่อท้าวกรุงพาณพ่ายแพ้อุณรุทแล้ว ทุกอย่างกลับคืนสู่ความปกติ นาง
ศุภลักษณ์จึงได้กลับมา

เมื่อนั้น
หนีไปชุ่มช่อนอินทรี
ได้ขึ้นฝูงเทพเทวี
ว่ากรุงพาณผู้ใจทรยศ
มารณรงค์ด้วยองค์พระอุณรุท
มีความยินดีปรีดา

ฝ่ายนางศุภลักษณ์โฉมศรี
อยู่ศิริจักรวาลบรรพต
บอกกันเอิกเกริกทั้งหมด
บัดนี้ยกทศโยธา
แพ่ฤทธิ์สิ้นสุดสังหาร
ก็ขึ้นมาเยี่ยมยอดจักรวาล

(อุณรุท . 378)

นางศุภลักษณ์ได้เข้ากราบทูลอุณรุทและนางอุษา ถึงสาเหตุที่ต้องหลบหนี
ท้าวกรุงพาณ ดังนี้

จวนตัวกลัวเดชอสุรินทร์
ไม่ทันทูลลาภูวไนย
หวังพอให้พ้นชีวาตม์
ตั้งไม่จงรักภักดี
แสร้งทุกข์สุดทุกข์ถึงพระองค์
ต่อเทเวศบอกกันเป็นโกลา
ดีใจจึงได้มากราบบาท
โทษข้าถึงสิ้นชนมาน

ตั้งจะลอดแผ่นดินไปได้
หนีไปแต่ราชวาทรี
พันภัยพาณราชยักษ์
โทษนี้ใหญ่หลวงมหิมา
กับโฉมของนางลักษณ์นี้หนักหนา
ว่าผ่านฟ้ามีชัยแก่ภัยพาล
พระเขาวราชผู้ปรีชาหาญ
ขอประทานจงโปรดปราณี

เมื่อนั้น	พระอนุรุธทรงสวัสดิ์รัศมี
กับโฉมขององค์อัครเทวี	พึงศรีศุภลักษณ์ผู้ร่วมใจ
เห็นประจักษ์แจ้งความตามจริง	จะมีสิ่งสร้างว่านั่นหาไม่
จึงกล่าวมธุรสตอบไป	พินางอย่าได้อาวรณ์
อันธรรมชาติเกิดมาเป็นรูปกาย	กลัวตายจำแก้ตัวก่อน
เราไม่ถือโทษโรษกรรม	สิ้นทุกข์สิ้นร้อนในวันนี้
อันตัวของข้าทั้งสอง	ก็จะทดแทนสนองคุณพี่
ซึ่งการอุญจรักภักดี	ให้มีความสุขสำราญ

(อนุรุธ . 379-380)

อนุรุธและนางอุษาได้พบกันอีกครั้งหลังพระไตรอุ้มสมแล้วและได้อยู่ครองรักด้วยความสุขต่อมาในภายหลัง ก็ด้วยอิทธิพลของนางศุภลักษณ์พี่เลี้ยงนางอุษาที่ใช้ทั้งสติปัญญา ความสามารถ ความรอบรู้ ช่วยเหลือตัวละครสำคัญคนนี้ เมื่อถึงคราววิกฤติ นางศุภลักษณ์ก็หลบหนีรักษาชีวิตให้รอดก่อนเพราะขณะนั้นนางอุษาเสียใจสลับ นางศุภลักษณ์คิดว่านางอุษาตาย ประกอบกับท้าวกรุงพานกำลังคุกคามโทษ นางศุภลักษณ์มิได้หลบหนีเพียงเพื่อเอาตัวรอดแต่ประการใด นับเป็นยอดพี่เลี้ยงที่รับใช้นายด้วยความจงรักภักดี ความมีสติมั่นคง และการวินิจฉัยที่เหมาะสมแก่เวลาและสถานการณ์

ดาหลังและอิเหนา

เนื่องจากดาหลังและอิเหนา มีต้นกำเนิดของเรื่องจากที่เดียวกัน โครงสร้างใหญ่จึงเป็นเรื่องเดียวกัน แต่เนื้อหาของเรื่องทั้งสองแตกต่างกันไปไม่เหมือนกัน ความที่มีต้นเรื่องจากที่เดียวกันนี้เอง จึงทำให้ชนบและวัฒนธรรมเกี่ยวกับตัวละครเป็นอย่างเดียวกัน ผู้วิจัยขอวิเคราะห์อิทธิพลของพี่เลี้ยงของตัวละครทั้งสองเรื่องไปพร้อมกัน

ดาหลังและอิเหนากำเนิดในวงศ์เทวัญเป็นโอรสเมืองกูเรปันซึ่งเป็นหนึ่งในสี่ของเมืองสำคัญของเหล่าวงศ์เทวัญ ประเพณีการเลี้ยงดูของกษัตริย์วงศ์เทวัญจะเป็นไปทำนองเดียวกัน คือมีพี่เลี้ยงนางนมดูแลฝ่ายในจำนวนมาก

สำหรับพี่เลี้ยงฝ่ายหน้านั้นเรียงลำดับตามตำแหน่งมีดังนี้

1. ยะรุเดะ
2. ปุนตา
3. กะระตาหลา
4. ประสันตา

พี่เลี้ยงของดาหลังและอิเหนาสี่ตำแหน่งนี้ เป็นผู้ควบคุมดูแลความสะอาดสบาย และถวายเป็นการอารักขาให้ความปลอดภัย ตลอดจนรับพระบัญชาของเจ้านายไปปฏิบัติแล้วแต่กรณีไป ดังปรากฏบทบาทในบทที่ 3 ดังกล่าวแล้ว

อิทธิพลของพี่เลี้ยงทั้ง 4 ตำแหน่งต่อดาหลัง และอิเหนานั้นไม่ปรากฏความสำคัญ เพราะเป็นแต่เพียงผู้สนองพระบัญชา

นางบุษบากำโละ นางบุษบา

นางบุษบากำโละ และนางบุษบาจากเรื่องดาหลังและอิเหนา กำเนิดในวงศ์เทวัญเป็นธิดาเมืองดาหา ซึ่งเป็นหนึ่งใน 4 เมืองสำคัญของวงศ์รัฐแดหวา ประเพณีการเลี้ยงดูราชกุมารีของกษัตริย์วงศ์เทวัญ จะมีพี่เลี้ยงนางนมจำนวนมากที่คัดเลือกมาถวายเป็นการอยู่งานสำหรับพี่เลี้ยงประจำตำแหน่งพี่เลี้ยงราชธิดา มีดังนี้

1. บาหยัน
2. ส่าเหงัด
3. ประเสห์รัน
4. ปะลาหังน

พี่เลี้ยงทั้ง 4 ตำแหน่งนี้ ได้รับการคัดเลือกและฝึกอบรมมาเป็นอย่างดี เป็นผู้ถวายเป็นงานปรนนิบัติรับใช้ ตลอดจนดูแลให้ราชกุมารีเติบโตอย่างมีเกียรติยศปลอดภัย ปราศจากข้อครหา ติดตามเฝ้าปกป้องคุ้มครองไปทุกแห่ง

อิทธิพลของผีเลี้ยงทั้ง 4 ตำแหน่ง ต่อนางบุษบากำโลและนางบุษบานั้น ไม่ปรากฏความสำคัญเป็นพิเศษ เพราะเป็นแต่เพียงผู้สนองพระบัญชา และแก้ไข เหตุการณ์เฉพาะหน้าตลอดจนถวายอารักขาคู่แกลโดยทั่วไปเท่านั้น

ไชยเชษฐ์

ไชยเชษฐ์เป็นโอรสของท้าวธรรมิก และนางแก้วสัจจา ครองเมือง เหมันต์ ไชยเชษฐ์มีผีเลี้ยง 4 คนเฝ้าคอยติดตามดูแลอย่างใกล้ชิด ไชยเชษฐ์มี มเหสี 7 องค์ วันหนึ่ง ไชยเชษฐ์เสด็จประพาสป่ากับผีเลี้ยง เกิดพลัดหลงเข้าไป ในสวนของท้าวสิงหล เหล่ายักษ์ในเมืองจึงตรงเข้าจับกุม ไชยเชษฐ์กับผีเลี้ยง ขอร้องให้นางสวัญช่วยเหลือ นางสวัญจึงช่วยเหลือโดยพาไปเฝ้าท้าวสิงหล ผู้เป็นบิดาต่อมามีศักรณพิกตร์ซึ่งยกทัพมาล้อมเมืองสิงหล หวังได้นางสวัญเป็น มเหสี ไชยเชษฐ์อาสาทำสงครามจนได้รับชัยชนะ ท้าวสิงหลจึงยกนางสวัญให้เป็นมเหสีของไชยเชษฐ์ ไชยเชษฐ์พานางสวัญกลับเมืองเหมันต์มเหสีทั้ง 7 อิจฉาริษยานางสวัญยิ่งนัก แต่ไม่สบโอกาสที่จะทำร้ายนางสวัญ เมื่อเวลา ผ่านไป 1 ปี นางสวัญตั้งครรภ์ มเหสีทั้ง 7 ทำอุบายลวงไชยเชษฐ์ว่านาง สวัญประสูติโอรสเป็นก่อนไม่ ไชยเชษฐ์มิได้คิดไตร่ตรองถึงเหตุผลจึงหลงเชื่อ คำยุยง มีบัญชาให้ประหารชีวิตนางสวัญ เมื่อผีเลี้ยงทั้ง 4 ของไชยเชษฐ์พบ ทหารกำลังพานางสวัญไปประหารด้วยความเป็นผู้มีเหตุผลจึงเข้าขัดขวาง

บัดนั้น	สี่ผีเลี้ยงอย่างเหยาเข้ามาใกล้
เห็นเขาจูงสวัญพาไป	ตกใจตัวสั่นเข้ากั้นทาง
พวกเสนาว่าหลักไปให้พ้น	ต่างคนฮึดฮัดขัดขวาง
พระผีเลี้ยงชิงไว้ไม่ละวาง	แล้วถามว่าโทษนางเป็นอย่างไร

(ไชยเชษฐ์ . 16)

เมื่อทราบเหตุแล้วผีเลี้ยงทั้งสี่จึงถวายคำแนะนำไชยเชษฐ์ว่า ไม่ควร ประหารชีวิตนางสวัญเพราะเป็นไปไม่ได้ที่มนุษย์จะมีลูกเป็นก่อนแม่ และอีก

ประการหนึ่งคืออาจเป็นการใส่ร้ายของมเหสีทั้งเจ็ดเนื่องจากหึงหวงนางสุวิญชา จึงวางแผนให้ไชยเชษฐโกธรเกลียดนางสุวิญชา นอกจากนี้หากท้าวสิงหลซึ่งเป็น ยักษ์บิดาของนางสุวิญชาทราบว่าไชยเชษฐเป็นผู้สั่งให้ประหารชีวิตนางสุวิญชาเสีย แล้ว ท้าวสิงหลต้องโกรธแค้นและต้องยกทัพมาแก้แค้นแทนนางสุวิญชาอย่างแน่นอน ซึ่งไชยเชษฐก็เชื่อฟังจึงเพียงขับไล่นางสุวิญชาเนรเทศออกจากเมืองไป

พี่เลี้ยงของไชยเชษฐเป็นผู้มีอิทธิพลต่อ ความคิด และการกระทำของ ไชยเชษฐ นับว่าเป็นสติปัญญา ให้แก่ตัวละครสำคัญคือไชยเชษฐซึ่ง หูเบา เหลา ปราศจากความรอบคอบ หากไม่ได้พี่เลี้ยงหนุนให้สติ ไชยเชษฐอาจทำให้ นอกจากชีวิตครอบครัวล้มเหลวแตกแยกแล้ว ผลร้ายอาจกระทบถึงบ้านเมือง เพราะไชยเชษฐเป็นกษัตริย์ หากท้าวสิงหลยกทัพมาปราบปรามด้วยความไม่พอใจ ที่ไชยเชษฐประหารชีวิตธิดา เรื่องก็จะบานปลายเป็นความเสียหายรุนแรงต่อ บ้านเมือง อิทธิพลทางความคิดที่พี่เลี้ยงยั่วยุยี้งไว้นี้ จึงเป็นประโยชน์แก่ตัวละคร สำคัญเป็นอย่างยิ่ง

นางสุวิญชา

เดิมนางสุวิญชาชื่อนางจำปาทอง เป็นธิดาของท้าวอภัยนุราชเจ้าเมือง เวสาลี นางจำปาทองมีพี่เลี้ยงชื่อนางวิฬาร์ วันหนึ่งนางจำปาทองเล่นน้ำในสระ พบไข่จระเข้จึงนำมาฟักในวัง จนจระเข้เป็นตัว เมื่อจระเข้โตขึ้นทำร้ายก่อกิน ชาวเมืองมากมาย ท้าวอภัยนุราชกริ้วนางจำปาทองมาก จึงขับไล่นางจำปาทอง ออกจากวัง นางจำปาทองจึงออกเดินทางพร้อมนางวิฬาร์พี่เลี้ยง เมื่อถึงฝั่งน้ำ นางจำปาทองกระโดดลงไปหวังให้จระเข้กินเป็นอาหาร พระอินทร์ทรงสงสาร นางจำปาทองจึงเนรมิตบัวกรดมารองรับ จระเข้ต้องคมบัวกรดตาย นาง จำปาทองและพี่เลี้ยงจึงคิดเดินทางกลับเมืองเวสาลี แต่เทวดาบันดาลให้นาง หลงทาง นางทั้งสองจึงเฝ้าเดินวนเวียนอยู่ในป่าจนเหนื่อยอ่อนจนนอนพักที่ได้ร่ม ไม้ใหญ่ นนทียักษ์แห่งเขาอัศกรรฐ์ เดินทางมาพบนางจำปาทอง จึงมีใจประดีพิทักษ์ พุดจาเกียวนางจำปาทอง แต่นางจำปาทองตกใจกลัวจึงวิ่งหนีพร้อมนางแมว จน มาพบพระโคตมฤาษี นางอ้อนวอนพระโคตมฤาษีให้ช่วยเหลือ เมื่อฤาษีขับไล่ นนทียักษ์ไปสำเร็จ นางจำปาทองและนางวิฬาร์จึงอาศัยอยู่กลับพระโคตมฤาษี

ท้าวสิงหลเป็นยักษ์ครองเมืองสิงหล เดินทางมาถึงอาศรมพระโคตมฤาษี จึงขอนางจำปาทองไปเลี้ยงเป็นธิดา ประทานนามใหม่ว่า สุวิญา ต่อมานาง สุวิญาได้เป็นมเหสีไชยเชษฐ์ เพราะไชยเชษฐ์อาสาท้าวสิงหลช่วยรบกับรณพิภตร สำเร็จได้ชัยชนะ เมื่อนางสุวิญยามาอยู่กับไชยเชษฐ์ที่เมืองเหม็นต์ นางถูกมเหสี 7 คนของไชยเชษฐ์ริษยา ใส่กลว่านางสุวิญาคลอดลูกเป็นท่อนไม้ ซึ่งถือว่าเป็น กาลกีนีนางถูกไชยเชษฐ์ขับไล่ออกจากเมืองกลับไปอยู่กับพระสิงหลดังเดิม

นางวิฬาร์ซึ่งเป็นพี่เลี้ยงนางสุวิญาได้คอยปกป้องคุ้มครองเป็นสติแก่นาง สุวิญาซึ่งถูกกลั่นแกล้งเมื่อนางสุวิญาพบโอรสที่ถูกใส่หีบไปฝังจะกลับไปแก้ต่างกับ ไชยเชษฐ์นางวิฬาร์ไม่ยอมให้ทำเช่นนั้นโดยกล่าว

จึงตอบวาจาไปทันใด	ช่างไม่อายแก่ใจหรือไรนา
เขาขับหนีเตี๋ยว่าตัวชั่ว	ยังแค้นคิดถึงผิวจะไปหา
ไม่เจ็บจำน้ำคำอัสริยา	มันดำวานั้นน้อยไปเมื่อไร
ช่างผิวก็หลงงงววย	เมียวว่าไรว่าด้วยไม่ถามไถ่
จะขึ้นไปบอกเล่าเขาทำไม	เขาจะเชื่อที่ไไหนว่าลูกตน
เมื่อรักผิวไม่คิดถึงตัวแล้ว	อ๊แมวกก็จะไปในไพรสนต์
จะอุตส่าห์สัจจรชอนชน	กว่าจะถึงสิงหลเวียงชัย

(ไชยเชษฐ์ . 29)

นอกจากนี้ เมื่อมเหสีทั้งเจ็ดปรึกษานางสุวิญา นางวิฬาร์ได้เป็นผู้กล่าว ตอบโต้มเหสีทั้งเจ็ดแทนนางสุวิญา ดังนี้

บัดนี้	วิฬาร์ฟังว่าไม่อดได้
ความโกรธกระโดดเข้าไป	แล้วจูงมืออรไทออกมา
ท่าลอยหน้าลอยตาพาที	ตัวเป็นทาสีแล้วมิสา
ทั้งโหดร้ายไม่มีปัญญา	ขึ้นจะขึ้นแข่งหน้าว่าไม่ฟัง
รูปร่างของตัวก็ชั่วช้า	แล้วหยูกยาอาคมก็ไม่ชลัง
สารพัดวิบัติให้ผิวชัง	ถึงจะโปรดปรานมึงก็เจ็บใจ

ซึ่งอาภัพอัปจนหม่นหมอง
 จึงต้องจำงข้างทำท่อนไม้
 เออออะไรที่ไหนดมานั่งวอน
 มิใช่แม่แก่เฒ่าเมื่อไรมี
 มันไม่ต้องอารมณ์สมประกอบ
 เทียงนางกลางคืนแม่พาไป
 จะเที่ยวหาหมอยามนตร์ดล
 ให้มันขลังทั้งรักทั้งกลัว

จะผินพั้งพี่น้องก็ไม่ได้
 ไปซ่อนใส่สมหวังแล้วครึ่งนี้
 ให้เขาค่อนแคะว่าน่าบัดสี
 แต่เป็นหม้ายเพียงนี้ไม่น้อยใจ
 ผิดชอบชั่วดีมีผิวใหม่
 กลัวอะไรมืดค่ากรรมของตัว
 ทำเสน่ห์เล่ห์กลชนหาผิว
 ขึ้นนั่งชิงตั้งตัวเป็นผู้ดี

(ไชยเชษฐ์ . 25)

บัดนั้น
 จะออดมอดลละมันท่าไม
 จึงร้องว่าแน่คะหม่อมเมียเอก
 บัญชาแทนรับสิ่งนี้ขี้มือ
 เจ้าลิตบสบเสียนางเมียต้น
 มานั่งขับเหน้อยปากกล้าปากใจ
 อีพวกเหล่าเจ้าเสน่ห์เล่ห์กล
 มันทาร้อนตาไฟมิใช่เย็น
 มั่นเจ้าข้าพากันวายชนม์
 เหมันต์ก็จะหมดทั้งธานี

วิฬาร์พั้งว่าน่าหมั่นไส้
 ตายไหนตายไปคงให้ล้อ
 อภิเชกขึ้นใหม่เมื่อไรหรือ
 มาออกหน้าคำชื่อไม่อายใจ
 จะฆ่าผู้พินคนก็ทำได้
 เอาจับใส่หีบฝังเสียทั้งเป็น
 แต่ละคนใจคอไม่พอเล่น
 เอาคนฝังทั้งเป็นอี้อปรีย
 ถ้ารู้ถึงสิ่งหลยักษี
 อสุรีเคี้ยวเล่นเป็นผักไป

(ไชยเชษฐ์ . 26)

เมื่อพระไชยเชษฐ์ขับไล่นางสุริยาออกจากเมือง นางวิฬาร์เป็นผู้พูดจา
 ประชดประชันพระไชยเชษฐ์แทนนางสุริยา โดยอ้างถึงบุญคุณครั้งเก่าที่เคยช่วย
 ชีวิตพระไชยเชษฐ์ไว้

บัดนั้น	วิฬาร์น้อยใจเป็นนักหนา
คิดค้นแล่นไปด้วยโกธธา	จุดมือนางมาแล้วว่าไป
คิดบ้างเป็นไรในสวนขวัญ	หนียักษ์ตัวสั่นดังลูกไก่
จักแหล่งชีวันจะบรรลือ	ยังแต่ลมหายใจอยู่รวยรวย
ไม่พบเร่าบ่าวนายก็ตายแล้ว	พูดอ่อนวอนแมวให้ช่วยด้วย
ทันทันคุณให้ที่ไม่ม้วย	ทั้งเจ้าข้ารีนรวยบริบูรณ์
เสียแรงรักภักดีสุจริต	แทบจะเอาชีวิตมาสาบสูญ
อนิจจาอาภัพลับเหมือนปูน	หม่อมเมียท่านทูลท่านเชือกกัน

(ไชยเชษฐ์ . 22)

ในที่สุดไชยเชษฐ์สำนักผิดจึงตามมางอนนางสุวิญชา

พอแลสบพบพิภพพระราชา	นางวิฬาร์หิวร้องงอน
แล้วทำเสียงแห่งแหบแสบคอ	พูดพ้อเปรี้ยวเปรยเย้ยหยัน
นี่หรือภูมินทร์ปิ่นเหม้นต์	ไอ้ยไม่ทันเห็นเลยประหลาดนัก
แต่แรกคิดว่าใครหาไหนหนอ	เออมีรู้หม่อมพ่อเจ้าท่อนสัก
ข้าแปลกหน้าไปไม่ได้ตก	ยังมีดมนมวันนักมาทำไม
อันผู้หญิงสิงหลคนแสนร้าย	มาติดตามความอายุไปเสียไหน
หรือเอาอายุขายฝากไว้กับใคร	จึงอุตสาห์มาได้จะใครรู้

(ไชยเชษฐ์ . 83)

นางวิฬาร์ เรียกไชยเชษฐ์ว่า "หม่อมพ่อเจ้าท่อนสัก" เพราะต้องการ
ประชดประชัน เมื่อครั้งไชยเชษฐ์กล่าวโทษว่านางสุวิญชาประสูติโอรสเป็นก่อนไม้
ซบไล่นางออกจากเมือง นางวิฬาร์ยังเจ็บแค้นแทนนางสุวิญชาจึงได้พูดจาใส่ร้าย
เพื่อระบายความคับแค้นใจ

บัดนั้น	วิฬาร์ตบมือแล้วเหยียหยัน
ชะช่างถ่อมตัวชั่ววันนั้น	จะมาลุกกะโทมัทธท์เมื่อวันนี้
นี่เดชะท่านพระพี่เลี้ยงช่วย	ถ้าหาไม่ก็จะม้วยเป็นผี
หม่อมเม็ยจะเกษมเปรมปรีดิ์	จะนั่งล้อมสามีเป็นวงกง
กว่าจะคิดคืนหลังถึงแม่ลูก	พอกระดุกผุละเอี้ยดจนเป็นผง
นี้หากว่าวิฬาร์พาตื่นดง	จึงได้พบสบองค์เจ้าท่อนไม้
แต่เจ็บอายเพียงนี้แล้วมิสา	ยังจะมาลอยนวลชวนไปใหม่
สับถเลี้ยแล้วคะซี้คร้านไป	เขาไม่ขอพอใจเห็นเหม็นด์

(ไชยเชษฐ์ . 84)

และ

ถึงเป็นสัตว์เดียรฉานก็พานตรง	ไม่รักคบคนหลงเหมายมัว
คิดมาน่าอายชายมุกทะลุ	แต่เขายกก็เชื่อว่าเม็ยชั่ว
นางเหล่านั้ทั้งรักทั้งกลัว	ควรเป็นเม็ยเป็นผัวทั้งเจ็ดนาง
ที่จริงเล่าถึงเขาจะยุยง	มันไม่หลงก็จะสงสัยบ้าง
นี้มีดมนกระไรไม่รุ่งราง	ช่างเชื่อว่าลูกนางเป็นท่อนไม้
แต่เด็กเด็กกะจิริดพิณิจดู	ก็จะรู้ยูลิ้นว่าทำใส่
เมื่อเห็นเป็นจริงแล้วก็แล้วไป	แบกหน้ามาไซที่เพิงพล
ถ้าเป็นใจอ๊แมวแล้วสู้ตาย	ไม่อย่ากจ้อชกรายเมืองสิงหล
จะมอดม้วยด้วยโฉมนางเจ็ดคน	กว่ากระดุกจะปนเป็นผงคลี

(ไชยเชษฐ์ . 85)

อิทธิพลของวิฬาร์ มีผลต่อพฤติกรรม และการดำเนินชีวิตของเจ้านายคือ เป็นเพื่อนแท้ในยามที่นางสุวิญชาอยู่ในห้วงทุกข์ ทำให้นางสุวิญชารักษาเกียรติและศักดิ์ศรี ได้ดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกที่ควร นางวิฬาร์เป็นผู้ตอบโต้กับผู้เป็นศัตรูก่อเรื่องแทน เมื่อมีปัญหา ก็แนะนำให้เสด็จกลับเมืองเพื่อรักษาศักดิ์ศรี ในที่สุดไชยเชษฐ์ตามมาจึงองอนเนื่องจากสำนักได้ถึงความผิดที่ผ่านมา

นางจันท์สุดา

นางจันท์สุดาเป็นธิดาของท้าวพรหมจักร เจ้าเมืองจันทนคร นางจันท์สุดามีพี่เลี้ยงผู้ถวายงานรับใช้ ชื่อ ทศประสาธต์ ต่อมาเกิดมีนกอินทรียักษ์จับผู้คนในนครนี้กินเป็นอาหาร ท้าวพรหมจักรเกรงพระธิดาจะเป็นอันตราย จึงซ่อนนางไว้ในกลองใหญ่ ท้าวพรหมจักรถูกนกอินทรีจับกิน ชาวเมืองที่เหลือรวมทั้งทศประสาธต์ด้วย ได้อพยพหลบหนีภัยจากนกอินทรีไปอยู่ที่อื่น เมืองอื่น

เมื่อควาเดินทางมาถึงจันทนคร ได้แหะกลองออกให้นางจันท์สุดาได้รับอิสรภาพแล้วควาได้ก่อกองไฟให้นกยักษ์มา เพราะรู้ว่าต้องมีมนุษย์อยู่จากการสังเกตควันไฟ ควาได้ต่อสู้และสังหารนกอินทรี ชาวเมืองจันทนครทราบข่าวนกยักษ์ตายจึงทยอยกันกลับเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองดังเดิม

ควาได้ครองจันทนครร่วมกับนางจันท์สุดา ต่อมานางจันท์สุดาได้เอาผมหอมของนางใส่ผอบลอยน้ำไป ท้าวสินธุราชกษัตริย์ชราได้ผอบนี้ เกิดกามกิเลสจากกลิ่นหอมของเส้นผมใคร่จะได้เจ้าของผอบหอมมาเป็นชายาจึงประกาศหาผู้รู้จักนางผอบหอม และหากสามารถพานางมาถวายจะให้รางวัลต่าง ๆ

ลดองค์ลงนั่งเหนืออาสน์	พริ้งพร้อมอำมาตย์น้อยใหญ่
จึงตรัสสั่งมหาเสนาใน	เร่งไปร้องป่าวชาวพารา
ผู้ใดใครรู้เห็นบ้าง	ตำแหน่งนางผอบหอมเสนาหา
ถ้ามันนำไปได้นางมา	เงินทองเสื้อผ้าจะรางวัล
ทั้งเหย้าเรือนไร่นาจะหาให้	ข้าไทชายหญิงทุกสิ่งสรรพ
จงเร่งรีบรัดจัดกัน	ไปป่าวร้องให้ทันวันนี้

(ควา . 492)

ทศประสาธต์ผู้เคยเป็นพี่เลี้ยงนางจันท์สุดาผอบหอม ตั้งแต่หนีภัยนกอินทรีมาอยู่ที่เมืองนี้ มีฐานะยากจนลำบาก เมื่อได้ทราบประกาศจากทางการนางต้องการรางวัลเพื่อให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น

บัดนั้น	ฝ่ายเฒ่าทศประสาทชาติไพร่
ฟังเสียงร้องปาวก็เข้าใจ	นึกได้ว่าลูกสาวของเจ้านาย
ผมหอมปรากฏอรสเริ่	จะนำเขาไปพามาถวาย
ภูจะได้ฟังบุญเป็นคุณยาย	คิดแล้วเดินช้ายมาถามทัก
ท่านขามานี้จะบอกเล่า	นางผมหอมข้าเจ้านี้รู้จัก
รูปโฉมโฉมพรรณขยันนึก	จะอาสาทรงตักดีไปพามา

(คาวี . 492)

ทศประสาทได้เข้าเฝ้าท้าวสันนุราช ได้รับพระราชทานเรือ และผู้คนคอยอำนวยความสะดวกเพื่อไปรับนางผมหอมมาถวาย ทศประสาทมายังจันทร์นคร พบนางจันทร์สุดาครองคู่อยู่กับคาวี นางจึงคิดหาอุบายที่จะกำจัดคาวี และพานางจันทร์สุดาไปถวายเพื่อเงินรางวัลและข้าทาสบริวาร

นางจันทร์สุดาเมื่อพบทศประสาทก็จำได้

เมื่อนั้น	โฉมตรูขวยก็จำได้
เป็นข้าเก่าเจ้าเคยชวงใช้	จึงพูดจาปราศรัยด้วยเมตตา
ยายหนีนกอินทรีไปช้านาน	ลูกหลานอยู่ไหนไม่เห็นหน้า
หรือนกมันกินลิ้นชีวา	เออตาผัวอยู่ดอกหรือยาย

(คาวี . 495)

ทศประสาททูลขออยู่รับใช้เช่นกาลก่อน นางจันทร์สุดาก็ยินดีและยอมให้รับใช้ใกล้ชิดเพราะถือว่าเป็นข้าเก่า ทศประสาทจึงทำงานเพื่อจัดการกับคาวีได้สะดวกขึ้น นางสังเกตรายละเอียดเกี่ยวกับคาวี พร้อมทำพาชี้อัดถามแถมยุยวให้นางจันทร์สุดาแคลงใจในสามี

เห็นพระราชานิทราสนิท	นั่งพิณพิศดูถ้วนถี่
ผิดกับกษัตริย์ทุกธานี	ขัดพระขรรค์เข้าที่บรรทมใน

คิดพะวงสงสัยอย่างไรอยู่	จะล่อลวงถามดูให้จงได้
ครั้นรุ่งรางสว่างแสงอาทิตย์	ยายเฒ่าเข้าไปอยู่ในครัว
จันท์สุดามาทำเครื่องเสวย	ตามเคยจัดแจงแต่งให้ผิว
ยายเข้าเมียงหมอบยอบตัว	แล้วว่าแม่ทูนหัวอย่าไว้ใจ
อันองค์ภัสดาสามี	เห็นที่หาซื้อต่อแม่ไม่
เห็นพระขรรค์บรรทมทุกคืนไป	น่าจะแหงนแครงฤทัยเทวี
แม่จงถามไถ่ให้ประจักษ์	ถ้าท้าวรักก็จะแจ้งถนัด
มันมิบอกออกความลับ	นานไปจะหนีแม่มั่นคง

(คาวิ . 496-497)

ทิศประสาทลวงถามความลับของคาวิจากทางนางจันท์สุดาจนทราบว่า

"พระขรรค์นี้ฝังชีวิตไว้ ใครลักเข้าเผาไฟจะมรณา " ทิศประสาทจึง
ดำเนินอุบายขึ้นต่อไปด้วยการทูลให้คาวิเข้าพิธีมูรธาภิเษก

บัดนั้น	ยายเฒ่ากระหึ่มขมข่มยอง
สมหวังดังจิตคิดปอง	ได้ช่องจะฆ่าพระคาวิ
ทำเป็นเข้าไปให้ใช้สอย	หมอบคอยถือชุดจุดบู่หรือ
พุดชกนิทานบ้านเมืองดี	ประเพณีกษัตริย์สุริยวงศ์
มันได้สมบัติพิสดาร	ย่อมแต่งการมูรธาภิเษกสง
ไปยังฝั่งน้ำตั้งจำนง	สระเกศทุ่งองค์กษัตรา
นี้พระจะผ่านไธสุริย์	สืบประสูรสุริยวงศ์พงศ์
เชิญเสด็จไปสรงคงคา	ตามอย่างท้าวพระยามาแต่ไร
เมื่อนั้น	พระคาวิล้มหลงไม่สงสัย
จึงตรัสว่าคิดชอบเราชอบใจ	จะทำให้ต้องตามประเพณี

ยายเป็นผู้ใหญ่ได้เคยพบ
 มั่นได้ถูกขังยามยามดี

จงแต่งเครื่องได้ครบตามที่
 จะไปสระเกศให้สำราญ

(คาวิ . 500)

คาวิและนางจันท์สุดาให้ทศประสาทช่วยประกอบพิธีให้ จึงเป็นโอกาสให้
 ทศประสาทกำจัดคาวิได้โดยง่าย

บัดนั้น
 วะเข้าก่อไฟใส่ประดิ่ง
 กันสองกษัตริย์ริมนที
 เห็นพระจะลงในคงคา
 ไฉนเห็นพระขรรค์ไว้มั่นคง
 เสียตายพลอยประดับล้วนกับทิม

เมื่อนั้น
 ไม่ทันรู้เล่ห์กลคนบุราณ
 ชักพระแสงทรงยื่นให้ยายเฒ่า
 ชำระสระสนานสำราญองค์
 พระหยอกนางทางกอบคงคาซัด
 เลี้ยวไล่ไขว่คว้ากัลยาณี

บัดนั้น
 เห็นสององค์ลงเล่นชลาลัย
 เอาพระขรรค์นั้นวางกลางเพลิงช่ม
 ก่อพลางเหลียวดูพระภูมิ

เมื่อนั้น
 เจียนจักพิณาศชาตใจ
 เรียกเม็ชว่าช่วยพี่ด้วยเจ้า
 เรียกพลางองค์สิ้นอยู่รันรวั

ยายเฒ่าเจ้าเล่ห์ทำล้าหลัง
 แล้ววิ่งตืดตังตามมา
 วางพานไว้ที่ริมพฤษภา
 ยายทำเป็นว่าแล้วแยมยิ้ม
 ลงสร้งถูกน้ำจะเป็นถนิม
 จะช่วยเชิญไว้ที่ริมชลธาร
 พระคาวิฟังคำที่ว่าชาน
 เพราะกรรมนั้นบันดาลให้วงง
 แล้วชวนโถมเจลาลงสร้ง
 เวียนวงแหวกว่ายวารี
 บังอรค้อนสะบัดเปื้อนหนี
 สรวลระริกซึกซึ่สำราญใจ
 ยายเฒ่าแสนร้ายหมายได้
 ก็วิ่งไปยังกองอัคคี
 ฟืนสุมใส่เข้าเผาจี
 แล้วเป่าพัดพัดวิ่วนไป
 พระคาวิร้อนรนไม่ทนได้
 แลไปดูยายก็หายตัว
 ครั้งนี้อเฒ่ามันฆ่าตัว
 ค่อยทรงตัวขึ้นจากคงคาลัย

จะยืนยั้งตั้งกายก็ไม่ตรง
ล้มลงกลางหาดจะขาดใจ

นางโหมยงเข้าประคองแล้วร้องให้
กวนไฉนว่าสิ่งบังอร

(คาวิ . 501-502)

เมื่อคาวิมีอันเป็นไปแล้วก็ศุภระสาทพานางจันท์สุดามาถวายท้าวสินนุราช
ได้รับรางวัลมากมายสมใจ แต่นางจันท์สุดามีได้ยินยอมเป็นชายาของท้าวสินนุราช
และด้วย "อำนาจนางชื่อสัตย์ต่อภักดา พระราชาเรือนรณไม่ทนได้" ท้าวสินนุราช
จึงคิดหาวิธีชูปกายให้เป็นหนุ่ม เพื่อให้นางจันท์สุดาสนใจ

ดังนั้น เมื่อหลวิชัยติดตามมาพบคาวิสิ้นชีวิต และพบพระขรรค์มัวหมอง
เพราะถูกเผาไฟ หลวิชัยจึงได้แก้ไข จนคาวิกลับฟื้นคืนชีพ สองพี่น้องจึงเดินทาง
ไปเมืองพัทวิสัยเพื่อรับนางจันท์สุดากลับคืนจันทนคร หลวิชัยปลอมตนเป็นดาบส
และเสกคาวิเป็นตุ๊กตาใส่ย่ามเข้าไปอาสาท้าวสินนุราชว่า จะชูปตัวให้สินนุราช
กลับเป็นหนุ่มน้อย

ท้าวสินนุราชลุ่มหลงในโลกีย์รสหลงกลเข้าพิธีชูปตัว ถูกหลวิชัยปลุกตก
กองเพลิงมอดไหม้เป็นเถ้าถ่านไป หลวิชัยเสกคาวิให้กลับคืนขนาดกายปรกติหลอก
ผู้คนว่า นี่คือท้าวสินนุราชเมื่อชูปตัวแล้ว ศุภระสาทเห็นท้าวสินนุราชองค์ใหม่
ก็รู้ว่าคือคาวิตามมาล้างแค้น จึงทูลให้นางคันทมาลีแม่เหลื้ท้าวสินนุราชทราบ นาง
คันทมาลีจึงขอไวยักตหลานชายมาปราบคาวิ คาวิต่อสู้จนมีชัยชนะไวยักต
ศุภระสาทเป็นพี่เลี้ยง ที่มีอิทธิพลต่อตัวละครสำคัญในบทละครเรื่องคาวิเป็นอย่างดี
ยิ่ง ศุภระสาทใช้ประสบการณ์ชีวิตที่อยู่ในโลกมานาน หลอกลวงจันท์สุดาและคาวิ
ผู้อ่อนวัย อ่อนประสบการณ์กว่าเป็นผลสำเร็จ ศุภระสาทอาศัยความไว้นั้น
เชื่อใจ และการมองโลกในแง่ดีของนางจันท์สุดา มาเป็นเครื่องมือทำลายล้าง
ชีวิตครอบครัวที่กำลังผาสุกให้หายนะ ฉะนั้น อิทธิพลของพี่เลี้ยงที่ทุจริตคิดมิชอบ
ย่อมเป็นอันตรายต่อเจ้านาย และวิถีชีวิตเป็นอย่างดีจึงสมควรแล้วที่คาวิจะชำระ
ความดังนี้

ลดองค์ลงนั่งเหนืออาสน์
จึงตรัสบอกมหาเสนาใน

พรั่งพร้อมอำมาตย์น้อยใหญ่
เราจับได้คนผิดคิดคด

คืออายวโยทตตัวดี	กับนางคันธมาลีเป็นขบถ
อเฒ่าทศประสาทชาติทรยศ	โทษถึงตายหมดไม่ไฉน
จงจงจำชื่อคาพาตัว	ตระเวนไปให้ทั่วเขตชั้นที่
ทั้งทางเรือทางบกสักหกวัน	แล้วพิฆาตพาดฟันให้บรรลัย

(คำขวัญ . 596)

อิทธิพลของผีเลี้ยง ที่มีผลต่อพฤติกรรมของตัวละครสำคัญในวรรณคดี บทละครสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นตามที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์มา มีทั้งผลดีและผลร้าย ต่อตัวละคร ขึ้นอยู่กับอุปนิสัยใจคอและพฤติกรรมของผีเลี้ยง หากผีเลี้ยงมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ประพฤติอยู่ในคุณความดี มีความสุจริตภักดี ย่อมส่งผลดีต่อพฤติกรรมของตัวละครสำคัญ ให้ดำเนินชีวิตไปได้ราบรื่นและประสบความสำเร็จ เช่น อุนรุท อูษา ดาหลัง อิเหนา บุษบา เป็นต้น แต่ถ้าผีเลี้ยงมีจิตใจผิดปรกติเนื่อง จากพิการหรือจิตใจโลกลุ่มหลงในลาภสินบน มีจิตประทุษร้ายต่อเจ้านาย ย่อมนำ ความหายนะมาสู่ ทำให้เกิดความเดือดร้อนอาจต้องตกระกำลำบากอย่างพระราม นางไกยเกษี อาจถึงชีวิตอย่างไพนาสุริยวงศ์อาจต้องแก้ไขปัญหาเดือดร้อนครั้ง แล้วครั้งเล่า อย่างทศประสาทผีเลี้ยงของจันท์สุดาก่อเรื่องในเรื่องคำขวัญ

อิทธิพลของเรื่องผีเลี้ยงในวรรณคดีบทละครเหล่านี้ อาจเป็นนิทัศน์-อุทาหรณ์ให้แก่ผู้อ่านได้เรียนรู้ และระมัดระวังผู้อยู่ใกล้ชีวิตว่าประสงค์ดีร้ายอย่างไร นับเป็นคุณค่าและคติในการสังเกตผู้คนที่อยู่แวดล้อมผู้ให้ความช่วยเหลือ เอาใจใส่เรานั้นมิให้เกิดเป็นปัญหาขึ้นมาได้

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุป

วรรณคดีไทยมีตัวละครหลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นพระเอก นางเอก ตัวละครปักษ์ แต่มีตัวละครอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญและน่าศึกษาไม่น้อยกว่าตัวละครประเภทอื่นนั่นคือ ตัวละครที่เป็นพี่เลี้ยงของตัวละครสำคัญในวรรณคดีไทย เพราะพี่เลี้ยงจะเป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดผูกพันกับตัวละครสำคัญ พี่เลี้ยงจะเป็นผู้ที่คอยติดตามดูแลรับใช้ ตลอดจนให้คำปรึกษาและเป็นกำลังใจให้กับตัวละครสำคัญในยามที่ตัวละครสำคัญประสบปัญหา โดยที่พี่เลี้ยงมีความใกล้ชิดผูกพันกับตัวละครสำคัญเป็นอย่างมาก คำปรึกษาและคำแนะนำของพี่เลี้ยงจึงมีผลทำให้เกิดพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตของตัวละครสำคัญเปลี่ยนไป ตัวละครที่มีพี่เลี้ยงแนะนำการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ตัวละครสำคัญก็จะประสบความสำเร็จในชีวิต ส่วนตัวละครสำคัญบางตัวที่มีพี่เลี้ยงคอยแนะนำให้ดำเนินชีวิตในทางที่ผิด ตัวละครสำคัญก็จะไม่ประสบความสำเร็จในชีวิตเช่นกัน คำแนะนำและคำปรึกษาของพี่เลี้ยง ที่ให้ตัวละครสำคัญนั้นจะเป็นปมของเรื่อง ทำให้เนื้อเรื่องดำเนินต่อไป

อนึ่ง ผู้รับใช้ก็มีความใกล้ชิดผูกพันกับตัวละครสำคัญไม่น้อยไปกว่าพี่เลี้ยง บทบาทของคนรับใช้ นอกจากจะคอยติดตามรับใช้ปฏิบัติตามคำสั่ง ยังให้คำปรึกษาแนะนำที่มีผลต่อความรู้สึกนึกคิด พฤติกรรม และการดำเนินชีวิตของตัวละครสำคัญเช่นกัน

การศึกษารายละเอียดและอิทธิพลของพี่เลี้ยง รวมทั้งผู้รับใช้ที่มีผลต่อตัวละครสำคัญในวรรณคดีบทละครสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ รามเกียรติ์ อุณรุท ดาหลัง อิเหนา ไซยเชษฐ์ และดาวิ โดยวิเคราะห์ 3 ประเด็นดังนี้

1. บุคลิกภาพ

2. บทบาท

3. อิทธิพล

การศึกษาวรรณคดีบทละคร 6 เรื่องดังกล่าวพบว่า ตัวละครสำคัญหากไม่มีพี่เลี้ยงก็จะมีคนรับใช้ซึ่งมีบทบาทเหมือนกัน ซึ่งสรุปตามประเด็นที่ตั้งไว้ได้ดังนี้

1. ด้านบุคลิกภาพ

จากการศึกษาตัวละครที่เป็นพี่เลี้ยง ทำให้มองเห็นบุคลิกภาพทั้งทางกายและใจ ดังนี้

โดยรูปร่างลักษณะภายนอก ตามข้อความที่พรรณนาไว้ในบทละครแต่ละเล่มสรุปได้ว่า พี่เลี้ยงทั้งที่เป็นหญิงและชายมีรูปร่างหน้าตางดงาม พี่เลี้ยงบางคนบทละครมิได้กล่าวพรรณารูปร่างลักษณะภายนอก ได้แก่ วรณีสूरในเรื่องรามเกียรติ์และนางวิฬาร์ในเรื่องไชยเชษฐ์ ส่วนผู้รับใช้ซึ่งเป็นผู้หญิงได้แก่นางกุจจี ในเรื่องรามเกียรติ์ และทศประสาทในเรื่องควี

ในด้านคำพูด พี่เลี้ยงและผู้รับใช้ ใช้คำพูดเหมาะสมกับฐานะ และความสัมพันธ์กับบุคคลที่เจรจาด้วย โดยปรกติกาลักษณะจะแสดงความอ่อนน้อมแสดงความเคารพ ยกเว้นพี่เลี้ยงบางคนที่เจ้านายให้ความสนิทสนม เช่น ประสันต้ามักพูดจาหยอกล้ออืเหนาได้ โดยอืเหนาไม่ถือสา ส่วนนางวิฬาร์ ซึ่งเป็นสัตว์เดรัจฉานคำพูดจึงขาดสัมมาคารวะ ก้าวร้าวซึ่งเหมาะสมกับชาติกำเนิด

บุคลิกภาพทางใจโดยส่วนรวม พี่เลี้ยงมีความรักและซื่อสัตย์ มีความจงรักภักดีต่อเจ้านายอย่างแท้จริง ทุ่มเทก่าลึงกายก่าลึงใจ กระทำทุกอย่างเพื่อเจ้านาย แม้จะประสบความยากลำบาก ส่วนคนรับใช้ไม่ปรากฏคุณสมบัติซื่อสัตย์แสดงความจงรักภักดีเพื่อประโยชน์ของตน เช่น นางกุจจีแสดงความจงรักภักดีนางไถยเกษีเพราะต้องการแก้แค้นพระราม ส่วนทศประสาทรับใช้เพราะความโลภต้องการจะลวงถามความลับจากนางจันท์สุดา แสดงความจงรักภักดีต่อนางคันธมาลิมเหสีของท้าวสินธุราชก็เพื่อแก้แค้นควีและเพื่อความอยู่รอดของตน

ส่วนอุปนิสัยใจคอ ส่วนตัวของพี่เลี้ยงและคนรับใช้นั้นแตกต่างกันไป

2. ด้านบทบาท

จากการศึกษา สรุปได้ว่าพี่เลี้ยงมีบทบาท 4 ประการดังนี้

1. เป็นผู้รับใช้และสนองความประสงค์
2. เป็นผู้ให้คำปรึกษา
3. เป็นเพื่อนแท้
4. เป็นผู้ปกป้องคอยดูแล ให้ความช่วยเหลือ

ผู้รับใช้และสนองความประสงค์

พี่เลี้ยงในบทละครทุกเรื่อง มีหน้าที่รับใช้และสนองความประสงค์
ตัวละครสำคัญตลอดเวลา.

ผู้ให้คำปรึกษา

พี่เลี้ยงเป็นผู้ให้คำปรึกษาในยามที่ตัวละครสำคัญประสบปัญหา และให้
คำแนะนำในยามที่ตัวละครสำคัญไม่สามารถตัดสินใจทำสิ่งใดได้

เพื่อนแท้

พี่เลี้ยงในบทละครส่วนใหญ่จะมีความเป็นเพื่อนแท้ สามารถเผชิญทุกสิ่ง
พร้อมตัวละครสำคัญคอยอยู่เคียงข้างตัวละครสำคัญเสมอ ไม่ว่าจะยามสุขหรือทุกข์
ด้วยความจงรักภักดี นอกจากนี้ยังเป็นผู้ประคับประคอง ปกป้องโยน ในยามที่
ตัวละครสำคัญประสบปัญหา และกระทำทุกวิถีทางที่จะให้ผู้เป็นนายหลุดพ้นจาก
ปัญหา มีสภาพจิตใจที่ดี และประสบความสำเร็จในชีวิต

เป็นผู้ปกป้องดูแลให้ความช่วยเหลือ

พี่เลี้ยงมีหน้าที่หลักที่ได้รับมอบหมายจากพ่อแม่ของตัวละครสำคัญ คือ เป็นผู้ดูแลช่วยเหลือและปกป้องให้ตัวละครสำคัญได้รับความปลอดภัย บทบาททั้งสี่ประการนี้พี่เลี้ยงกระทำไปด้วยความจงรักภักดีต่อตัวละครสำคัญ ต่างจากบทบาทของคนรับใช้ที่มักกระทำไปเพื่อประโยชน์ของตนเอง

3. ด้านอิทธิพล

พี่เลี้ยงและผู้รับใช้จะมีอิทธิพลต่อแนวความคิด พฤติกรรมและวิถีของตัวละครสำคัญเนื่องจากมีความไว้วางใจเพราะใกล้ชิดสนิทสนม ย่อมเข้าใจความคิด ความประสงค์และปัญหาของตัวละครสำคัญ ฉะนั้น คำแนะนำความคิดของพี่เลี้ยงย่อมมีอิทธิพลที่ตัวละครสำคัญจะเชื่อถือและนำไปประพฤติปฏิบัติ อิทธิพลจากพี่เลี้ยงจึงส่งผลต่อความคิด พฤติกรรมของตัวละครสำคัญเป็นอย่างยิ่ง จากการศึกษาบทละครสำคัญในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นพบว่า หากพี่เลี้ยงเป็นผู้สุจริตและวิสัยทัศน์สร้างสรรค์ จะมีผลให้ตัวละครสำคัญประสบความสำเร็จในการประพฤติปฏิบัติและมีวิถีชีวิตที่ดี แต่ถ้าเป็นไปในทางตรงข้ามย่อมส่งผลตรงข้ามต่อตัวละครสำคัญ

อภิปรายผล

พี่เลี้ยงและคนรับใช้ที่ปรากฏในบทละครทั้ง 6 เรื่องที่ศึกษา เป็นเพศเดียวกันกับเจ้านาย ทั้งนี้เพราะต้องใกล้ชิดกันตลอดเวลา และเพื่อความคล่องตัวในการปฏิบัติหน้าที่รับใช้ดูแล อำนวยความสะดวก อารักขาและให้คำปรึกษาต่างๆ ทั้งที่เป็นความลับหรือไม่ลับก็ตาม

ในด้านรูปร่างลักษณะและนิสัยใจคอ ตัวละครสำคัญผู้มีฐานะสูงส่งมีพี่เลี้ยงที่มีรูปร่างหน้าตางดงาม เป็นเครื่องยังความเชิดหน้าชูตาได้ประการหนึ่ง ส่วนพี่เลี้ยงบางคนปรากฏในร่างของสัตว์เดรัจฉาน คือ นางวิฬาร์ในเรื่องไชยเชษฐ์ น่าที่ผู้แต่งต้องการให้มีลักษณะพิเศษเพื่อเพิ่มความสนุกสนานของ

เรื่องและเป็นผู้ที่กล่าวถ้อยคำประชดระทบกระเทียบ ซึ่งผู้มีฐานะเป็นตัวละครสำคัญอย่างนางสวัญชาไม่ควรจะกล่าว

คุณสมบัติสำคัญประการหนึ่งที่ผู้แต่งบทละครได้แสดงไว้คือความรัก ความซื่อสัตย์ จงรักภักดีของพี่เลี้ยงที่มีต่อเจ้านาย ทุ่มเทกระทำทุกอย่างเพื่อเจ้านายนั้น น่าจะเป็นคตินิยมสำหรับผู้อ่านบทละคร

ข้อคิดอย่างหนึ่งที่ได้จากการศึกษา คือ บทบาทของพี่เลี้ยงและคนรับใช้ย่อมมีผลต่อพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตของตัวละครสำคัญ กล่าวคือ พี่เลี้ยงเป็นผู้มีความใกล้ชิดผูกพันกับตัวละครสำคัญตั้งแต่วัยเด็ก ดังนั้น ตัวละครสำคัญจึงมักมีความเชื่อถ้อยคำแนะนำ และคล้อยตามแนวความคิดของพี่เลี้ยง หากพี่เลี้ยงมีคุณธรรมก็จะให้คำแนะนำที่ดีงาม ทำให้ตัวละครสำคัญไม่ก่อความทุกข์ให้ผู้อื่น ทำให้ผู้คนรอบข้างมีความสุข แต่หากตัวละครพี่เลี้ยงเป็นผู้ที่ไร้คุณธรรม อาจให้คำแนะนำที่ทำให้ตัวละครสำคัญในวรรณคดีดำเนินชีวิตไปในทางที่ไม่ดี ทำให้ได้รับความทุกข์เป็นผลตอบแทน เช่น นางไภยเกษิ พินาสุริยวงศ์ และนางจันท์สุดา อย่างไรก็ตามแม้พี่เลี้ยงให้คำแนะนำที่ไม่ถูกต้อง แต่ตัวละครสำคัญเป็นผู้มีคุณธรรม มีสติปัญญาไตร่ตรองก็จะไม่ประพฤติดตามคำแนะนำนั้น ตรงกันข้ามหากว่าตัวละครสำคัญเป็นคนหูเบาไม่หนักแน่น ขาดสติไตร่ตรองทุกสิ่งอาจส่งผลให้แสดงพฤติกรรมไม่เหมาะสมหรือดำเนินชีวิตในทางที่ผิด ซึ่งสุดท้ายในชีวิตจะพบแต่ความทุกข์ อาจได้รับการลงโทษอย่างรุนแรงหรือความตาย

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพี่เลี้ยงที่มีผลต่อตัวละครสำคัญในวรรณคดีบทละครสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทำให้คิดว่าน่าจะได้มีการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมอีกคือ ควรศึกษาบทบาทและอิทธิพลของพี่เลี้ยงตัวละครสำคัญในวรรณกรรมปัจจุบัน เพื่อทราบว่าในยุคสมัยที่ต่างกันั้น บทบาทและอิทธิพลของพี่เลี้ยงมีความเหมือนหรือความแตกต่างกันอย่างไร

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ฉวีวรรณ สุขพันธ์โพธาราม. พัฒนาการวัยรุ่นและบทบาทครู. กรุงเทพฯ :
มิตรนราการพิมพ์, 2527.

ชูชีพ อ่อนโคกสูง. จิตวิทยาเด็กพิเศษ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ภาพพิมพ์,
2527.

เชิดศักดิ์ โฆวาสินธุ์. การวัดทัศนคติและบุคลิกภาพ. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2520.

นวลละออ สุภาพล. ทฤษฎีบุคลิกภาพ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย-
ธรรมศาสตร์, 2527.

นิภา นิธรายน. การปรับตัวและบุคลิกภาพ. กรุงเทพฯ : สารศึกษาการพิมพ์,
2520.

_____. การปรับตัวและบุคลิกภาพ จิตวิทยาเพื่อการศึกษาและชีวิต.
กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรี้นติ้ง เฮ้าส์, 2530.

บังอร ภูวภิรมย์ขวัญ. การวัดบุคลิกภาพ. ม.ป.ท., 2526.

บัญชา (นามแฝง). ความสุข : คุณเองก็สร้างได้. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์-
วิชาการ, 2528.

ประภัสสร กระมุท. จิตวิทยาพัฒนาการ. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาลัยเขตปัตตานี.

พยอม วงศ์สารศรี. จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สารเศรษฐ์,
2526.

พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จพระ. รามเกียรติ์. เล่ม 1-4. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์คุรุสภา, 2494.

_____. บทละครเรื่องอุณรุท. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.
2515.

_____. ดาหลิง. พระนคร : โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์, 2514.

พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. อิเหนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา,
2514.

พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. บทละครนอก. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
 ครุสภา, 2514.

ยรรยง บัญญัติ. พระราชนิพนธ์บทละครนอกในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้าน-
ภาลัย. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.
 อัดสำเนา.

ลักขณา โตวิวัฒน์. การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทละครพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2
เรื่อง คาวี. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
 2533.

วัชร ทรัพย์มี. ทฤษฎีและกระบวนการให้บริการปรึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
 ภาพพิมพ์, 2533.

วารี ตันตุลากร. การศึกษาเชิงวิเคราะห์ลิลิตเพชรมงกุฎของเจ้าพระยาพระคลัง
(หน) วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.
 อัดสำเนา.

วิมลศิริ ร่วมสุข. "วิเคราะห์ลักษณะพีเลียงตัวละครเอกในวรรณคดีไทย,"
วารสารมนุษยศาสตร์. 4 : 2523.

ศักดิ์ศรี แยมันดดา. "วรรณคดีไทยในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและวิถี
 ชีวิต," ภาษาและวรรณคดีไทย. 8 สิงหาคม-ธันวาคม 2534.

สมพร ร่วมสุข. วิเคราะห์ตัวละครमुख्यในบทละครในและละครนอก. ปรินญา
 นิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร,
 2521. อัดสำเนา.

สุชา จันทน์เอม. จิตวิทยาเด็กพิเศษ. กรุงเทพฯ : อักษรบัณฑิต. 2525.

สุภาพ วิเศษสุรگان, บรรณาธิการ. นวมหาราช. กรุงเทพฯ : สภาสังคม-
 สงเคราะห์แห่งประเทศไทย, 2531.

สุมาลี วีระวงศ์. "8 คำถามเกี่ยวกับทฤษฎีวรรณคดี," สตรีสาร. 14 เมษายน
 2534.

สุรางค์ จันทน์เอม. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพฯ : อักษรบัณฑิต, 2524.

สุรินทร์ วัฒนเกียรติ. ทักษะและกระบวนการให้การปรึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538.

เสาวลักษณ์ อนันตศานต์. วรรณกรรมพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย.

กรุงเทพฯ : กิ่งจันทร์การพิมพ์, 2532.

อธิ ศ.ศิริรักษ์ (นามแฝง). สิบแปดฝน สิบแปดหนาว ขอเพียงความเข้าใจ.

กรุงเทพฯ : ไพลิน, 2538.

ภาคผนวก

เหตุการณ์ทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก อาจนับว่าเป็นยุคที่มีการฟื้นฟูวรรณกรรมอย่างจริงจัง วรรณกรรมที่เสื่อมโทรมไปในสมัยเสียกรุงและในระหว่างที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงกู้บ้านเมือง เริ่มไหวตัวอีกวาระหนึ่งเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงสถาปนากรุงเทพมหานครเป็นราชธานี และพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกก็ทรงเจริญรอยตาม โดยยึดหลักที่ว่าพระมหากษัตริย์ย่อมเป็นองค์อุปถัมภ์แห่งวรรณคดี ทำให้วรรณกรรมยุครัตนโกสินทร์ ขยับขยายเจริญรุ่งเรืองขึ้นจนถึงขั้นสูงยิ่งอีกครั้งหนึ่ง

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงวางแผนงาน ในการฟื้นฟูศิลปกรรม วัฒนธรรมและวรรณกรรมอย่างรอบคอบ โดยการทำศึกสงครามให้ไกลพระนครหลวง การก่อตั้งพระนครใหม่เป็นงานที่หนักและใหญ่หลวงแต่พระองค์ก็ไม่ทรงทอดทิ้ง เพราะทรงตระหนักดีว่าความเจริญทางวัตถุและศิลปะวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ นั้น เป็นสิ่งที่จะช่วยบำรุงขวัญราษฎรด้วย งานฟื้นฟูศิลปะวัฒนธรรมในรัชสมัยของพระองค์แยกออกเป็นเรื่องเด่น ๆ ได้ 3 หัวข้อ คือ

1. การปรับปรุงการปกครอง มีการชำระตัวบทกฎหมาย เมื่อ พ.ศ. 2347 เสร็จแล้วให้อาลักษณ์ชุบไว้ 3 ฉบับ ประทับตราพระราชสีห์ พระคชสีห์ ตราบัวแก้ว กฎหมายฉบับนี้เรียกกันโดยทั่วไปว่า "กฎหมายตราสามดวง"

2. การปรับปรุงการศาสนา พระองค์โปรดให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎก (ซึ่งเป็นการสังคายนาครั้งที่ 2 ครั้งแรกสังคายนาที่เชียงใหม่ พ.ศ. 2020) เมื่อเสร็จแล้วปรากฏว่ามีข้อความคลาดเคลื่อนเป็นอันมาก จึงโปรดเกล้าฯ ให้ชำระอีกครั้งหนึ่งเมื่อ พ.ศ. 2331

3. การปรับปรุงศิลปกรรมและวรรณกรรม ทรงอุปการะการช่างตามแบบโบราณสมัยกรุงศรีอยุธยา งานศิลปะแทบทุกอย่าง ทำเลียนแบบของเก่าที่ถูกเผาทำลายไป เช่น พระที่นั่งในพระราชวังบวรวิเศษวัง วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพน วัดอรุณ เครื่องราชูปโภคต่าง ๆ จิตรกรรม การละคร

ในด้านวรรณกรรมนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รวมทั้งเจ้านาย ขุนนางประชาชน ก็พยายามช่วยกันก่อความเจริญขึ้น เพื่อให้เทียบทันกับความเจริญที่เคยได้พบเห็นมาแล้วในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย พระองค์ทรงซื้อพื้นดินทั่วทุกภูมิภาค วรรณคดีสำคัญ ๆ ที่เคยมีอยู่เมื่อสมัยกรุงศรีอยุธยามารวบรวมชำระขึ้นไว้ ตันฉบับที่กระจายกระจายหายสาบสูญไปก็ทรงให้อำมาตย์ ราชกิจช่วยกันแต่งขึ้นไว้เป็นแบบแผนสำหรับบ้านเมือง และที่ตราเป็นพระราชนิพนธ์ก็มีหลายเรื่องพระองค์ทรงพยายามที่จะให้กรุงเทพพระมหานครมีสภาพอย่างเดียวกับในสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านวัฒนธรรม ดังนั้นการฟื้นฟูงานวรรณกรรมส่วนใหญ่ นอกเหนือไปจากการรวบรวมบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในลักษณะพงศาวดารแล้ว ก็เป็นการนิพนธ์วรรณกรรมที่เกี่ยวกับการแสดงวรรณกรรมที่เรียกว่า "พระราชนิพนธ์" ในรัชกาลที่ 1 มีดังต่อไปนี้

1. บทประพันธ์ที่เป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โดยแท้จริง มีเรื่องเดียวที่ปรากฏโดยหลักฐานแน่นอน คือพระราชนิพนธ์กลอนเพลงยาวนิราศ เรื่องรบพม่าที่ท่าดินแดง หรือเรียกโดยย่อว่า "นิราศท่าดินแดง"

นอกจากนั้นยังกล่าวกันว่า ได้ทรงพระราชนิพนธ์โคลงจารึกศิลาติดไว้ที่ฝาผนังหลังพระโลกนาถในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนอีก 2 บท และมีพระราชปจณาเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอีกหลายเรื่อง

2. บทประพันธ์ซึ่งเกิดขึ้นในฐานะทรงเป็นพระประมุขของกวี และมีพระราชโองการหรือขอแรงบรรดา กวีให้ช่วยกันแต่งขึ้น เท่าที่ปรากฏมีบทละครเรื่องใหญ่ ๆ 4 เรื่อง คือ

1. บทละครอุรุทร
2. บทละครรามเกียรติ์
3. บทละครอิเหนา
4. บทละครดาหลัง

และยังมีพระราชนิพนธ์อิหร่านราชธรรม ซึ่งโปรดให้อำลักษณ์ปรับปรุงจากของเก่า

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา กวีได้สร้างสรรค์งานนิพนธ์ไว้มาก เมื่อถูกทำลายไป ก็ยังคงมีต้นฉบับหลงเหลืออยู่บ้างและก็ยังได้จากความทรงจำของคนในสมัยนั้นอีกมาก เพราะมีหลักฐานปรากฏอยู่ในการจารึกตัวอักษรลงในต้นฉบับสมุดข่อยว่าวรรณคดีสมัยกรุงศรีอยุธยานั้น มีจำนวนไม่น้อยที่มีการจารึกในสมัยรัตนโกสินทร์ วรรณคดีเหล่านี้มีอิทธิพลต่อวรรณคดีสมัยต่อมาทั้งในด้านเนื้อหา ลักษณะคำประพันธ์และแนวการแต่งแบบแผนการแต่งคำประพันธ์ในสมัยกรุงธนบุรี และรัตนโกสินทร์นั้นรับมาจากวรรณคดีสมัยกรุงศรีอยุธยาโดยตรง โดยยึดเอาของเก่าเป็นครูเป็นส่วนมาก นอกจากนี้ยังได้เค้าจากต้นฉบับเดิม เพื่อนำมาชำระและแต่งเติมส่วนที่ขาดหายไป หรือนำมาปรับปรุงให้ดีขึ้น ไพเราะขึ้น หรือสร้างสรรค์งานนิพนธ์ประเภทเดียวกันให้มีลักษณะแตกต่างกันออกไป

วรรณคดีในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนั้น นอกจากจะเป็นของไทยแท้แล้วก็ยังมีวรรณคดีต่างชาติเข้ามาประสมอีกหลายชาติ ด้วยการแปลเรื่องของชาตินั้น ๆ ออกเป็นภาษาไทย นอกจากวรรณคดีสันสกฤตแล้วก็ยังมีวรรณคดีจีน วรรณคดีมอญ และวรรณคดีชวา ทั้งยังมีการขยายตัวในด้านเนื้อหาออกไปเป็นทำนองคำรับตำราและประวัติศาสตร์ แต่ลักษณะของวรรณคดีก็ยังคงเป็นแบบเดิม ซึ่งอาจจะสรุปกว้าง ๆ ได้ดังนี้

1. มีโครงสร้างที่มีแบบแผน คือมักจะขึ้นต้นด้วยบทไหว้หรือประณมบท ซึ่งมักจะเป็นการกล่าวถึงความมั่งคั่งของบ้านเมือง ความยิ่งใหญ่และอำนาจของพระมหากษัตริย์ ความสุขสบายของราษฎร การบูชาเทพเจ้า หรือไหว้พระรัตนตรัย ปิตามารดา ครูอาจารย์หรือครูกวี

2. ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นวรรณคดีประเภทเล่าเรื่อง ขนาดยาว และมีเนื้อเรื่องตรงกับจุดมุ่งหมาย เช่น วรรณคดีที่ใช้ในการแสดง ก็จะผูกเรื่องราวให้สนุกสนาน เข้มข้น เป็นที่พอใจของผู้ดู มักจะมีแก่นของเรื่องคล้าย ๆ กัน มีโครงเรื่องที่สลับซับซ้อน ตัวละครเอกเป็นกษัตริย์หรือคนชั้นสูง

3. ลักษณะการแต่ง แต่งเป็นร้อยกรองมากกว่าร้อยแก้ว เนื่องจาก ร้อยแก้วนั้นนิยมใช้เขียนหนังสือประเภทตำรา บันทึกเหตุการณ์ ธรรมะ และหนังสือราชการมากกว่า อีกประการหนึ่งอาจถือกันว่าการแต่งร้อยกรองทำให้ได้รับความบันเทิงมากกว่าร้อยแก้ว เพราะในสมัยก่อนคนจะรู้จักวรรณคดีได้ก็ด้วยการฟังมากกว่า การอ่าน การจดจำมาว่าให้คนฟังจึงต้องอาศัยร้อยกรองซึ่งมีจังหวะจำได้ง่ายกว่า การฟังก็สนุกสนานกว่าฟังร้อยแก้ว

4. ฉันทลักษณ์ มีลักษณะคล้าย ๆ กันเนื่องจากกวีมักยึดของเก่าเป็นครู นอกเสียจากว่าความนิยมในการแต่งฉันทลักษณ์บางประเภทอาจจะหมดไป เช่น ร่ายสั้น โคลงสั้น มีการขยายตัวในด้านฉันทลักษณ์ เช่น มีการแต่งกลอนอย่างแพร่หลายตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายแต่ความนิยมในร่ายไพเราะของฉันทลักษณ์ก็ไม่เปลี่ยนแปลง

5. ตัวละคร มีลักษณะเป็นมนุษย์ในอุดมคติมากกว่ามนุษย์ธรรมดา โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวละครเอกซึ่งเป็นชนชั้นสูง ตัวละครเหล่านี้จะไม่มีการกระทำที่ผิดพลาดและเต็มไปด้วยคุณงามความดีเป็นส่วนใหญ่

6. มีการตกแต่งถ้อยคำให้เกิดแง่มุมในร้อยกรอง กวีนิยมใช้ศิลปะภาษาในการเรียบเรียงถ้อยคำให้มีกวีโวหาร มีลีลาจังหวะ มีแง่มุมในร้อยกรองด้านต่าง ๆ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความซาบซึ้งในรสวรรณคดี โดยมุ่งเอาความไพเราะมากกว่าความสมจริง

7. นิยมสอดแทรกบทพรรณนาธรรมชาติ เนื่องจากคนไทยมีความผูกพันอยู่กับธรรมชาตินิยมนำเอาธรรมชาติมาเกี่ยวข้องกับสอดคล้องกับความรู้สึกของตัวละคร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเวลาที่ตัวละครพลัดพรากจากกัน

8. มีบทบรรยายและพรรณนาที่เป็นแบบแผน คือยึดการพรรณนาตามแบบครุ มีการพรรณนาบทต่าง ๆ คล้ายคลึงกัน เช่น บทชมโฉม บทชมนกชมไม้ บทสระสร้ง ทรงเครื่อง บทอัศจรรย์ ฯลฯ

9. มีการใช้สัญลักษณ์ มักใช้ในการแสดงความรักระหว่างเพศ ถือกันว่าเป็นฝีมือของกวีที่จะใช้สัญลักษณ์อย่างไรในบทกวีจรรยให้แนบเนียนและมีศิลปะ แต่ในวรรณคดีบางเรื่องก็กล่าวถึงความรักระหว่างเพศไว้ตรง ๆ

10. กวีมักจะแทรกอารมณ์ขันไว้ในวรรณคดี เพราะถือว่าวรรณคดีเป็นเครื่องระบายอารมณ์ของมนุษย์อย่างหนึ่ง และมักจะมองชีวิตมนุษย์ในแง่ที่มีสุขและทุกข์สลับกันไป

11.) ในการดำเนินเรื่อง จะมีเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อต่าง ๆ เช่น ความเชื่อโชคลาง ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ เทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เนื่องจากสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคน วรรณคดีเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นแนวคิด ความเชื่อของคนจีนมีเรื่องเหล่านี้ปรากฏอยู่ในวรรณคดีแทบทุกเรื่อง

12. มีพุทธปรัชญาแทรกอยู่ เป็นปรัชญาง่ายๆ ที่คนอ่านทั่ว ๆ ไปจะสามารถเข้าใจได้ง่าย และกวีจะแทรกคติธรรมไว้ ซึ่งบางที่ผู้อ่านจะไม่รู้ลึก แต่จะได้รับรู้และเป็นแนวทางให้ปฏิบัติตาม

13. การจบเรื่อง นิยมจบลงด้วยความสุขเพราะเป็นที่พอใจของผู้อ่าน ผู้ฟัง ผู้ดู มากกว่าที่จะจบลงอย่างเศร้าโศก โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณกรรมที่แต่งขึ้นเพื่อความบันเทิง เช่น ในการแสดงต่าง ๆ

พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระนามเดิมด้วง หรือทองด้วง เป็นบุตรพระอักษรสุนทร (ทองดี) ข้าราชการกรมอาลักษณ์ ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากเจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน) ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชกับท่านหยก ธิดาเศรษฐีจีน เสด็จพระราชสมภพที่กรุงศรีอยุธยาเมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2279 ในรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เมื่อทรงเจริญพระพรรษาได้เป็นมหาดเล็กในสมเด็จพระเจ้าฟ้าอู่ทุมพร กรมขุนพรพินิต เมื่อทรงอุปสมบทแล้วเข้ารับราชการเป็นมหาดเล็กหลวง ครั้นมีพระพรรษา 25 ปี ได้เป็นหลวงยกกระบัตร

เมืองราชบุรี พ.ศ.2311 มาเข้ารับราชการในกรุงธนบุรีเป็นพระราชวรินทร์ในกรมพระตำรวจหลวง ได้ทรงเป็นกำลังสำคัญของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีในการกู้บ้านเมืองมาหลายครั้งหลายคราด้วยกันคือ

พ.ศ.2311 โดยเสด็จสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีไปปราบเจ้าพินายมณีหน้าที่ต่อต้านขุนทดและด่านกระโทก เสร็จศึกแล้วได้เลื่อนเป็น พระยาอภัยรณฤทธิ์

พ.ศ.2312 เป็นแม่ทัพไปตีประเทศกัมพูชา ตีได้เมืองพระตะบองและเสียมราฐ แต่ได้รับข่าวว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้เสด็จสวรรคตในการตีเมืองนครศรีธรรมราช จึงยกทัพกลับกรุงธนบุรี

พ.ศ.2313 เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยาสมราช เป็นแม่ทัพไปตีประเทศกัมพูชาอีกครั้งหนึ่ง คราวนี้ยึดได้ตลอดถึงราชธานี และมอบกรุงกัมพูชาให้แก่พระรามาชา อนุชาของเจ้ากรุงกัมพูชาเดิมแล้วจึงยกทัพกลับกรุงธนบุรี และต่อมาเลื่อนเป็นเจ้าพระยาจักรี

พ.ศ.2317 เป็นแม่ทัพยกไปตีเมืองลำปาง เมืองลำพูนและเมืองเชียงใหม่ ที่พม่ายึดครองอยู่เมื่อได้เมืองลำปางและเมืองลำพูนแล้วก็ตั้งค่ายล้อมเมืองเชียงใหม่ไว้ถึง 34 ค่าย ชักปีกกาตลอดถึงกัน พอสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงยกทัพตามไปถึงก็รับสั่งให้ตีเมืองเชียงใหม่ให้ได้ในวันนั้น กองทัพไทยพม่ารบกันตะลุมบอน ในที่สุดแม่ทัพพม่าก็ทิ้งเมืองหนีไป

ในปีเดียวกันนั้นเอง กองทัพพม่าได้ยกติดตามครัวมอญอพยพเข้ามาถึงบางแก้วซึ่งเป็นเขตต่อระหว่างราชบุรีกับสมุทรสงคราม เจ้าพระยาจักรีได้รับกริฑาทัพจากเชียงใหม่ลงมาช่วยรบพม่า การรบครั้งนี้สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมีพระประสงค์จะให้ได้ชัยชนะอย่างเด็ดขาด เพื่อเป็นการบำรุงขวัญคนไทยมิให้หวาดหวั่นพม่าเข้าตีอีกต่อไป ค่ายพม่าถูกล้อมอยู่เกือบ 2 เดือน ขาดเสบียงอาหารจึงยอมแพ้อย่างราบคาบ

พ.ศ.2318 กองทัพพม่ายกมาตีเมืองเชียงใหม่อีก เจ้าพระยาจักรีคุมทัพขึ้นไปช่วย กองทัพพม่าจึงถอยกลับไปอยู่เมืองเชียงแสน พอตีอะแซหุ่นกี้ แม่ทัพใหญ่ของพม่ายกกองทัพเข้าตีประเทศไทยทางด้านแม่ละเมาะมาถึงเมืองพิษณุโลก เจ้าพระยา

จักรีจึงอพยพมารับพม่าอยู่ที่เมืองพิษณุโลกพร้อมกับเจ้าพระยาสุรสีห์เจ้าเมือง ตึก
อะแซหุ่นกี้ครั้งนี้เป็นศึกครั้งสำคัญมาก เพราะกองทัพพมามีจำนวนมากล้อมเมือง
พิษณุโลกไว้หลายด้าน เข้าตีเมืองหลายครั้งก็ไม่สำเร็จ แม่ทัพพม่าจึงเจรจาขอตัว
แม่ทัพไทย ซึ่งความในพระราชพงศาวดารกล่าวว่า "อะแซหุ่นกี้พิจารณาดูรูปลักษณะ
เจ้าพระยาจักรีแล้วสรรเสริญว่า ท่านนี้รูปงาม ฝีมือก็เข้มแข็ง อาจสู้รบเราผู้เฒ่า
ได้ จงอุทิศสักรักษาตัวไว้ภายหน้าจะได้เป็นกษัตริย์เป็นแท้" เมืองพิษณุโลกถูกล้อมจน
ขัดสนเสบียงอาหาร เจ้าพระยาจักรีกับเจ้าพระยาสุรสีห์ผู้น้องปรึกษากันแล้วเห็น
จำเป็นต้องทิ้งเมืองจึงตีหูก่ายพม่าออกไปตั้งมั่นอยู่ที่เมืองเพชรบูรณ์ พอดีอะแซหุ่นกี้
ถูกเรียกกลับเมืองอังวะ สงครามครั้งนี้จึงยุติไป

พ.ศ. 2319 เจ้าพระยาจักรีเป็นแม่ทัพไปตีหัวเมืองตะวันออก ได้เมือง
นางรอง จำปาศักดิ์ อัดปือ และได้เกลี้ยกล่อมเมืองสุรินทร์ สังขะ และชูนันท์
อ่อนน้อมยอมเป็นข้าขอบขัณฑสีมา เสร็จราชการทัพครั้งนี้ได้เลื่อนยศเป็นเจ้าพระยา
มหากษัตริย์ศึก รับพระราชทานเครื่องยศอย่างเจ้าต่างกรม ปวงชนจึงขนานพระนาม
ว่า สมเด็จเจ้าพระยา

พ.ศ. 2321 เป็นแม่ทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์ หลวงพระบาง และเมืองขึ้น
ทั้งปวง เมื่อจะยกกองทัพกลับได้อัญเชิญพระแก้วมรกตและพระบางจากเมืองเวียงจันทน์
ลงมายังกรุงธนบุรีด้วย

พ.ศ. 2323 เกิดจลาจลขึ้นในประเทศกัมพูชา เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก
เป็นแม่ทัพใหญ่ไปปราบปราม แต่เกิดเหตุวุ่นวายขึ้นที่กรุงธนบุรีจึงต้องกรีธาทัพกลับ

เหตุจลาจลในกรุงธนบุรีนั้น เกิดจากกรรมบันดาลให้สมเด็จพระเจ้า
กรุงธนบุรีมีพระอหิชาตย์ผดุงไปจากพระองค์เดิม ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้คนทั้ง
พระภิกษุสงฆ์และฆราวาส พระยาสุรศักดิ์กับพวกจึงคบคิดกันเป็นกบฏ คุ่มองค์สมเด็จพระ
พระเจ้ากรุงธนบุรีไปชิงไว้แล้วตนเองออกว่าราชการ จึงเกิดการรบพุ่งกันระหว่าง
พวกกบฏกับพวกปราบกบฏ เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกกำลังไปราชการทัพอยู่ที่ประเทศ
กัมพูชาได้ทราบข่าวจลาจล จึงรีบยกกองทัพกลับมาถึงกรุงธนบุรีเมื่อวันที่ 6 เมษายน
พ.ศ. 2325 ราษฎรเป็นจำนวนมากต่างพากันขึ้นชมนินทือนออกไปต้อนรับ ร้องขอให้ช่วย

ปราบยุคเข็ญ ครั้นมาถึงพระราชวังข้าราชการทั้งปวงก็พากันมาอ่อนน้อมอัญเชิญขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ ขณะนั้นความมั่นคงของประเทศยังอยู่ในระยะล่อแหลมยิ่งเพราะประเทศพม่าก็รวบรวมกำลังกันติดเป็นปึกแผ่น พร้อมทั้งจะเข้ามาย่ำยีประเทศไทย เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกจึงต้องจำยอมรับการอัญเชิญขึ้นเป็นประมุขของชาติสืบไป

สมเด็จพระมหาราชเจ้าประถมกษัตริย์แห่งพระมหาจักรีบรมราชวงศ์ ได้เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2352 ด้วยพระโรคชรา พระชนมายุ 72 พรรษา ครึ่ง เป็นปีที่ 28 แห่งรัชกาล พระราชอาณาจักรได้แผ่กว้างไพศาลที่สุดในประวัติศาสตร์ชาติไทย ความเจริญมั่นคงของประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ การทำมาหากิน ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ได้ฟื้นตัวดุจเมื่อสมัยครั้งบ้านเมืองดีแห่งกรุงศรีอยุธยา ทั้งนี้ก็ด้วยพระมหากษัตริย์องค์ที่ต้องส่านึกไปทุกชีวิตคน

เหตุการณ์ทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2

ในสมัยรัชกาลที่ 2 ไทยทำสงครามกับพม่าเพียงสองครั้ง จึงเป็นโอกาสให้พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงส่งเสริมการฟื้นฟู และบำรุงศิลปวัฒนธรรมได้อย่างเต็มที่เนื่องจากสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี และพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ทรงเริ่มต้นไว้แล้วดังนั้นในรัชสมัยของพระองค์จึงเป็นการปรับปรุงสิ่งเหล่านี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในด้านวรรณคดีและการละครกล่าวกันว่า สมัยรัชกาลที่ 2 นั้น นับว่าเป็น "ยุคทอง" ของวรรณคดีอีกครั้งหนึ่ง วรรณคดีร้อยกรองได้เจริญขึ้นถึงขีดสูงสุด แต่พอหลังจากนี้แล้ว ระดับแห่งกาพย์กลอนก็ต่ำลงดังที่มีผู้กล่าวไว้ว่า "...ในสมัยรัชกาลที่ 2 นั้น สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านฯ และสุนทรภู่เป็นเหมือนขุนเขาสองยอดในวงกวี วรรณกรรมที่ทั้งสองสร้างไว้นั้น ไม่มีผู้ใดจะยอดเทียมเท่าทั้งในเชิงความคิดและทำนองกลอน..."

นอกจากกวี 2 ท่านนี้แล้ว ก็ยังมีคนอื่น ๆ ที่มีความสามารถมาช่วยสร้างสรรค์งานวรรณคดีที่สำคัญหลาย ๆ ท่าน บางท่านก็มีชีวิตอยู่ในสมัยรัชกาลที่ 1 และยืนยาวไปถึงรัชกาลที่ 3 แต่บทวรรณคดีที่มีค่าเหล่านั้นนับได้ว่าเกิดสมัยรัชกาลที่ 2

ทั้งสิ้น ในช่วงระยะเวลา 15 ปี แห่งรัชสมัยของพระองค์ นับว่าชาวไทยได้ประสบกับความสงบสุข แม้จะมีเหตุการณ์พิพาทกับประเทศเพื่อนบ้านบ้าง ก็เป็นเหตุการณ์ที่เล็กน้อย ชาวไทยมีเวลาและโอกาสที่จะสร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่ชาติอีก จึงช่วยกันสร้างสรรค์ศิลปะขึ้น เป็นการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมและวรรณคดีต่อจากสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีและพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ประกอบกับเหตุการณ์สภาพบ้านเมืองประชาชน อยู่ในภาวะที่เจริญ ช่วยปลูกสร้างอารมณ์อันงดงามในทางที่จะก่อสร้างวรรณคดีคนไทยจึงกระหายที่จะสิ่งสมสิ่งที่เป็นวัฒนธรรมสำคัญของชาติให้เทียบเท่ากรุงศรีอยุธยาที่ยังเหลือภาพอยู่ในความทรงจำให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ทรงเป็นองค์ประมุขแห่งกวี และอุปถัมภ์บำรุงเกี่ยวกับการกวีอย่างมาก ผู้ใดเชี่ยวชาญทางกาพย์กลอนก็ทรงโปรดปรานยกย่อง ถึงกับมีคำกล่าวกันว่า "ในรัชกาลที่ 2 นั้น ใครเป็นกวีก็โปรด"

พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระราชสมภพเมื่อวันพุธ เดือน 4 ขึ้น 7 ค่ำ ปีกุน ตรงกับวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2310 มีพระนามเดิมตามหนังสือราชสกุลวงศ์ว่า "ฉิม" เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี ในเวลานั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกยังมีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรี นามเดิมว่า ทองด้วง พระองค์ทรงพระราชสมภพ ณ บ้านสวนอัมพวา จังหวัดสมุทรสาคร

เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีกู้เอกราช ตั้งพระนครหลวง ยกเมืองธนบุรีขึ้นเป็นราชธานีแล้ว ได้เชิญให้หลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรี มาปฏิบัติราชการในตำแหน่งที่ราชฐานันดรเป็นพระราชวรินทร์ เจ้ากรมพระตำรวจนอกชวามีนีवासสถานอยู่ใต้วัดระฆังโฆสิตาราม จนได้รับการเลื่อนยศบรรดาศักดิ์ขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกฯ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงตามเสด็จพระราชบิดาไปในการศึกสงครามตั้งแต่มีพระชนมายุเพียง 8 ชันษา เมื่อพระชนมายุ 13 ชันษา สมเด็จพระราชบิดาให้ทำพิธีโสกันต์แล้วนำไปฝากมอบไว้กับสมเด็จพระวันรัต (ทองอยู่) ที่วัดระฆังโฆสิตาราม หรือวัดบางหัวใหญ่ได้ศึกษาอักษรศาสตร์จากที่นั่น และได้ทรงตามเสด็จไปในการสงครามหลายครั้ง

พ.ศ. 2324 กรุงธนบุรีเกิดยุคเข็ญถึงกาลวิโยค สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกฯ ได้เสด็จปราบดาภิเษกเป็นปฐมบรมกษัตริย์แห่งราชจักรีวงศ์ และทรงย้ายพระนครหลวงมาตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของกรุงธนบุรี พระราชทานนามว่า กรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทร์ เมื่อ พ.ศ. 2325 และโปรดให้สถาปนาพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ซึ่งขณะนั้นมีพระชนมายุ 16 พรรษา ให้เป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร

พ.ศ. 2331 ทรงผนวชที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีสมเด็จพระสังฆราช (สี) วัดระฆังเป็นพระอุปัชฌาย์ แล้วเสด็จไปประทับที่วัดสมอราย (วัดราชาธิวาส) จนออกพรรษา

เมื่อกรมพระราชวังบวรสุรสิงหนาท พระอนุชาธิราชของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จสวรรคตแล้ว ก็ทรงได้รับพระอิสริยยศเป็นพระมหาอุปราชา ผู้รับรัชทายาท โปรดให้มีการตั้งพระราชพิธีอุปราชภิเษกเมื่อ พ.ศ. 2349

พ.ศ. 2352 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จสวรรคตพระองค์ก็เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ พระชนมายุขณะนั้น 42 พรรษา เสด็จมาประทับ ณ พระบรมมหาราชวังทรงพระบรมนามาภิไธยว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จดำรงอยู่ในสิริราชสมบัติตลอดเวลา 15 ปี ก็สวรรคตเมื่อวันพุธ แรม 11 ค่ำ เดือน 8 ปีวอก ตรงกับวันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2367 เวลาประมาณ 18.30 น. ตามพระราชพงศาวดาร

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ นางสาวไพบูลย์วรรณ	ชื่อสกุล รักพันธุ์
เกิดวันที่ 2 เดือน สิงหาคม	พุทธศักราช 2513
สถานที่เกิด	อำเภอพญาไท จังหวัดกรุงเทพฯ
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 123 ซอยสุวรรณดี 3 แขวงบางซื่อ เขตดุสิต จังหวัดกรุงเทพฯ 10800
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	-
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	-

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2535	ศษ.บ. (ภาษาไทย) จากมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขต พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม
พ.ศ. 2539	กศ.ม. (ภาษาไทย) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

การวิเคราะห์บทบาทของผีเสื้อที่มีผลต่อตัวละครสำคัญในวรรณคดีบทละคร
สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

บทคัดย่อ
ของ
ไพฑูริย์วรรณ รักพันธุ์

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย
มีนาคม 2540

ปริณยานิพนธ์ฉบับนี้ มีจุดมุ่งหมายวิเคราะห์บทบาทและอิทธิพลของพี่เลี้ยง
ตัวละครสำคัญในบทละครสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น 6 เรื่อง ได้แก่ รามเกียรติ์
อุณรุต ดาหลัง อิเหนา ไซยเซษฐ์ และควา

ผลการศึกษาพบว่าพี่เลี้ยงที่ได้รับการคัดเลือกจะเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพดี

บทบาทที่สำคัญของพี่เลี้ยงมี 4 บทบาท ได้แก่

1. ผู้รับใช้และสนองความประสงค์
2. ผู้ให้คำปรึกษา
3. ผู้เป็นเพื่อนแท้
4. ผู้ปกครองดูแลให้ความช่วยเหลือ

พี่เลี้ยงเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อความคิด พฤติกรรม และวิถีชีวิตของตัวละคร
สำคัญ ตัวละครสำคัญที่มีพี่เลี้ยงแนะนำ การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องก็จะประสบความสำเร็จ
สำเร็จในชีวิต แต่หากพี่เลี้ยงแนะนำชักจูงในทางที่ผิด ตัวละครสำคัญก็ประสบความสำเร็จ
ได้น้อยหรืออาจแก้ปัญหาได้หรืออาจถึงแก่ชีวิต

AN ANALYSIS OF THE NURSE'S ROLE ON THE MAJOR CHARACTERS
IN THE EARLY RATANAKOSIN PLAYS

AN ABSTRACT

BY

PHAIBOONWAN RAKPUN

Present in partial fulfillment of the requirements for the
Master of Education degree in Thai
at Srinakharinwirot University

March 1997

This academic thesis has been designed to analyze the influence and roles of the nursery nurses in the Drama of the Early Rattanakosin Era, on the theme of 6 stories, i.e., Ramayana, Aunarudh, Dalang, I-nao, Chaiya-chate and Kawi.

The study has found that the chosen nurses will be of good character.

Four major roles of the nursery nurses are :

1. The person to serve and respond to demands.
2. The person to give advice.
3. The person to be a true friend.
4. The person to look after and give help.

A nursery nurse can be of influence over the thoughts, behaviour and ways of life of the major drama characters. If the major drama character has a good nursery nurse the character tends to be successful in his or her life, but if the nurse leads to a wrong way the result will be opposite.